



Iturria: *Bertolda'ren maltzurkeri zurrak eta Bertoldin'en txaldankeri barregarriak*,
Giulio Cesare della Croce / Bernardo Garro Otxolua. Verdes Atxirika, 1932.

Klasikoen Gordailuan:

<http://klasikoak.armiarma.com/idazlanak/O/OtxoluaBertolda.htm>

BERTOLDA ETA BERTOLDIN

Bernardo Garro «Otxolua»

Klasikoen Gordailuak egindako lanak oro dominio publikokoak dira,
eta, Jabego Intelektualaren Legearen arabera jatorrizko idazlanak
bestelako eskubiderik ez baleuka, nahi bezala erreproduzi daitezke.

G.C. della Croce

Bertoldaren

maltzurkeri zurrak

eta

Bertoldinen

txaldankeri barregarriak

Garro'tar Bernarta M. Otxolua'k

italeratik euzkeralduta

Bilbao

Verdes Atxirika'tar Emeteri'ren irarkolean

1932



LEN-ITZA

Ona emen, irakurle, idaztitxu baten batuta, *Euzkadi* egunerokuan zatika-zatika neuk aurtemin argittalduriko «Bertolda eta Bertoldin»en jazokunak.

Idazti txatxar au baño obarik ez-ete-neunkianentz idoro, euzkeralduta zuri eskiñittek? Bai, urrian. Egija autortu: ba-dira bazterretan au baño idazti ederragorik asko nok euzkeraldukoren begira; baña nik idaztiño au begiz jo ixan ba'dot, erderaz dauan zabaltasunaren bidez euzke-rearentzako onura apur bat ateratiarren baño ezta ixan.

Orrattiño, ba-dau idazti onek zerbait onik zabaltasun au berekittian jadietsi ixan al ixateko, arte urtetsubari, arian, kimu barriak urteten dau-tsen antzera, Bertolda eta bertoldinen edestijari be, zarra ixan arren, urte batian bai eta bestian be bardin, oindiño be edozein izkuntzatan irarkaldi barriak darraikoz-eta.

Eleukian uste, biarba, beronen egilliak, Giulio Cesare della Croce italtarrak, onen ospe andija ixango ebanik bere lantxu onek. 1550'gn urtian jaio ta 1620'gn il, bere erijotzako urte beratan egin ziran *Bertoldaren maltzurkeri ta Bertoldinen txaldankeri* edestijetako lenengo irarkaldiak, idazti banatan. Antza, idazle a, Horatiok bere Olertiztijan agindduriko amar urteko argittalkixun epiaren begira eguala-edo, Erijo'k eruan eban lurretik Ospea jarraian ain urretik ebilkijola susmau be egin barik. Arin zabaldu ziran Della Croce'ren idaztixubok Europa osuan, batez be ozte-lauaren artian, eta laster agertu yakezan batta baldetzalliak be. Eurotariko batek, Camilo Scalligeri'k, *Cacaseno* edo dalako ixen itxusizkoren edestija gettu eutsan, eta arrezkero *Bertolda*, *Bertoldin* eta *Cacasenoren* ixenaz dabiltz idazti baten batuta idazle bitzuben edestijak.

Baña euzkerara itxultzeko asmoz Itali'ra eskatu neban idaztijak, bat-batez alboratu dau Scalligeriren lantxu au, ta neuk be, egikera oneri zuzen eretxirik, beste ainbeste egin dot. Eztot uste ezer galdu dozunik, irakurle. Cacaseno'ren edestitxubak lixunkeri sundadun berein gauzatzu dakaz txaldankeri asko ta zurtasun ez ain askoren tartian, eta txaldankeririk jakin gura ixatekotan, naikorik dogu Bertoldinen tentelkerijakaz. Beste zerbait be ba-dau onik ittalerazko idaztitxo barritzau onek. Umientzako ustez egiñiko irarkaldi berezi batekua da, ta Della Croce'ren lanak berez edo irarkaldi askuaren erruz itxasitta darabiltzan zatarkeritxu batzuk, moztu egin dittuz, eta oraingo aldijan gogaikarri litxakezan ipui eta esakuna

batzuk be kondo-kondotik atera ta kendu. Beraz, ene irakurle on orrek, ezeren kezka baga ta txarrik aurkittuko eztozunen ardura barik irakurri daikezu euzkerazko idaztitxu au, ta, era berian, naiz-ta edozein umekon-dori be irakurteko emon umientzako batez be antolaturiko batetik euzke-ralduba dalako, ta euzkeraldueran antolatzallien asmua neure gogo ixan dodalako.

Bertolda, baserritar jatorra, iñori burubak emon leukijon larra-gixon ezain eta matxarrena, bakaldun jauregijan basuan baxen eroso ibiltten ikusi-do zu emen, bakaldunaren beraren eta jauregi-gixon guztijen arrigarri ta omengarri. Aren uste-uste bako urteiera maltzurak, bakaldunari egin eutsen legez, zuri be zurt erazo egingo dautsube, ta aren esakuna ta onubak, zer auznartu ta oldoztu emon. Bertoldinen txaldankerijak, barriz, naiz-ta gu bixi garean aldi onetan umiak eurak be umekiritzat eretxi, barre eragingo dautsube edo, besterik ezian, Markolberen zurtasunaren eutsigarrijaz, atsegin ixango yatzuz.

Atsegin ixan; atsegin egin. *Atsegin egiñez irakatsi*, esan darue antxiña-antxiñatik, eta idaztitxu onek ezer jakingarririk edo ikaskarririk beronen-gan baldin ba'dau, erarik atsegingarrijenaz irakasten dauala deritxot. Neuk euzkeraldueran, nire euzkereak kalte egin ixan leukijon, biarba; baña zure ontasuna ta azkartasuna bittarte dirala, ba-dakit utsen bat idoro dagixu-nian, ene irakurle on orrek, ez-ikusi egingo dautsazuna, ta ezer ulerkatxik aurkitzian, idazti onen atze-aldian ezarri dodan iztegira jo ta egonarri pizka bategaz ulertzeko alegiñak egingo dozuzana. Idazti onetako esakunak euzkeralduteko, batez be, neure lorrak ixan dodaz. Neure gogoz eta al ixan ba'neu, geure-geure esakunak baño enittuzan nik ezarriko erde-razkuen ordiakotzat; baña neure alegiñak arren, batzuren batzuk baño ezin ixan dodaz imiñi, ta garattikuak Jaungoikuak berak bakarrik dakijan legez euzkeraldu al ixan dodaz, eta gero neurekittian emon ixan dautset esakuna antza.

Eta onenbestegaz eta euzkerearen zabalkundiari on egin dautsadalakuan, agur dagitsut, ene irakurle, zure laguntzea eskaturik.

Euskeraltzallia



BERTOLDA

ALBOIN BAKALDUNAGAZ

Alboin, Longobardarren bakalduna, ija Itali osuaren jaube egin zan aldijan, eta bakaulkija Verona urijan eukala, Bertolda eritxon baserritar bat gerta zan aren jauregijan, gixon matxarra bera ta ezaña baño ezaña-gua. Baña mazkal itxura onen orde, adimena zolija eban, eta itzetik-ortzera ta bete-betian erantzuten jakiñez ganera, baserritarrik geienak oi diran lez, maltzurra zan eta amarruz betia.

Esterijaz gixon txikarra zan; buruba andija eban eta pirlua baxen biribilla; bekokija, kunkurra ta tximurrez betia; txingarra lakoxe gorrijak zittuzan begijak; zurdea baxen luze ta latz bepurubak; belarrijak, astuen gañakuak; abua, andija ta oker samarra, beko ezpana zaldijak lez dindilizka ebala; bixarra, okozpian eta sarratuba; sudurra, kakua lakoxia, goraz-begirakua ta surtzillo andijakaz; basurdearen antzera zittuzan agiñak, eta itz-egittian urten-urten egitten ekijozanez, lapikoren baten irakitten era-goioela zirudijen; oñak, barriz, luziak eta garaubak; istarretan eroiazan galtzak, miesa gordin nabarrez egiñak eta belaun-aldian bein eta barriz adobaurikuak; oskijak, jalgijak eta zurrumadunak. Itz baten esan: Narkis'en itzulietarakua zan gixon au.

Bakaldun aurrian egozan jaun eta andiki guztijen erdi-erditik igaro zan, ba, ene Bertolda au, ez txapelik erantzi, ez ezetariko gurkerarik egin barik, eta, uarez, bakaldunaren beraren albo-albotxuan jezarri zan. Bakaldunari, barriz, bijotz-berea ixanik eta ipuin-zalia, aldarte oneko barregarriren bat ixan ettekiala irudittu yakon, ixadijak askotan olako gorputz zatarrekuetan doai berezijak sortu erazoten dittuzalako, ta, bape asarratu barik, matte-matterik asi yakon ittaunka, ta ba-iñotsan:

—Nor zattut; noiz jaio ziñan; nundarra zara?

—Gixona naiatzu —erantzun eutsan Bertoldak—, eta amak erdi ninddubanian jaio nintzan; nire errija, barriz, ludi onetakua da.

—Asabatza eta ondorengotzat, nortzuk dozuz gorantzakuak eta berantzakuak?

—Indijabak; sutan irakitten daragoioela, lapikuan gorantz eta berantz, igo ta jatzi ibilltten jataz-eta.

—Ba-al-dozu attarik, amarik, anairik eta arrebarik?

—Ba-dot atta, ta batta ama, ta anai-arrebak be; baña guztijak itzi dodaz illik.

—Zelan diñozu *ba-dozuzala*, guztijak il ixan ezkeru?



—Nik etxetik urteieran lotan itzi dodaz guztijak, eta onegattik diño-tsut guztijak dagozala illik. Lo datzana ta illik dagonaren artian alde gitxi, nik uste, atan be luari erijotzearen senidia esaten yako-ta.

—Zein da ixan lettekian gauzarik laster ta ariñena?

—Oldozmena.

—Zein da ardaurik onena?

—Iñoren etxian edaten dana.

—Zein da iñoiz beteten eztan itxasua?

—Gixon zekenaren diruzalekerija.

—Gastiagan ixan lettekian gauzarik itxusijena, zer da?

—Esanekua ez ixatia.

—Salerosliak euki legijan gauzarik ezaingarrijena, zer da?

—Guzurra.

—Zein da etxian ixan lettekian surik andijena?

—Otseñen min gaiztua.

—Nor da dattekianik ergelena?

—Bere buruba jakintsubenatzat daukana.

—Zeintzuk dira osatu eziñeko gatzak?

—Ergelkerija, bizijena ta zorrak.

—Nor da amari miña erretan dautson arako semia?

—Kandelearen babilla.

—Zelan egingo zeunke galbaian ura ekarteko txiztillik ixuri barik?

—Lettu artian itxaron egingo neuke, ta ixotz egiñik ekarriko neusketzu gero.

—Zelan egingo zeunke txakurrik barik erbija atxikitzeke?

—Egositta egon dattian artian itxaronda.

—Garun onekua zara-ta, tira! eskatu zeu zer gura, otu dakixuna emoteko gertu naiagotzu-ta.

—Norberenik arian be eztauanak ezin emon legijo ezer iñori.

—Zer dala-ta ezin emon negixu nik zuri opa dakixunik?

—Zorijon billa nabil ni; zu ain-bakua zara-ta, ezin emon ziñeits arian be.

—Ez-ete-naiz ni, ba, zorijoneko, bakaulki garai onetan jzarri al nattekiala?

—Gorengo jezarten dana, bera jausteko be urrien dago, ta batta amiltzeko be.

—Begiratu zenbat jaun eta andiki yagotazan inguruban, neure adi ta neuri omen egin gura.

—Iñurritzarrak be zugatz inguruban ibiltten dira, ta mirrizka-mirrizka azala jaten dautse.

—Ni, jauregi onetan, ixar txikijen artian eguzkija baxen diztikorra naiatzu.

—Egija diñozu; baña zurikerijak illunduriko asko dakustaz nik.

—Esan; jauregi-gixon ixatia gura ixango ete-zeunke?

—Azke bixi danak eztau billatu biar atxillo ixaterik.

—Nok erazota etorri zara ona, ba?

—Bakalduna beste gixonak baño amar edo amabi oin garaiago edo-dala uste ixatiak erakarri nau, eta etxe guztijetarik elexako kanpantorriak urteten dauan antzera, gixaseme guztijen ganetik bere buruba agertu leu-kiala begittandutiak be bai. Baña, dakustanez, bakaldun ixan arren, osterantzeko gixonen bestekua zara zu zeu be.

—Esterijaz bestien gañakua nozu, bai; baña aginpidez eta aberastasunez, amar oin barik, batta eun eta anei beso be ba-dot nik urteten bestien ganetik. Baña zuri nok edo zek eragin dautsuz olako gogaketak?

—Zure zergarijaren astuak.

—Zer dauko zer-ikusi nire zergarijaren astuak jauregi onetako andittasanaz?

—Astuak ba-eban egin arrantza zu ta zure jauregi ta jarraigua ixan baño lau milla urte lenagotik be.

—Kar, kar, kar...! Barrerik egin barik zeugaz, orratiño!

—Zoruen abuan barria ugari beti.

—Zu baserrittar maltzur bat baño etzara.

—Ixakeraz ixan neu olakoxia.

—Ara —eske antzera agintzen dautsut—; kendu zakidaz begijen aurretik ointxe berton, osterantzian jaurti egingo zattut kanpora, zeure kaltegarri ta lotsagarri.

—Neu juango naz ni; baña uartu egikezu eulijak ixan oi daben joke-rea: kanpora jaurti arren, atzera etorriko naiatzu gexu baten zeuri alame-na emoten.

—Zuaz bein edo bein; eta eulijak eurak egitten daben antz-antzera etorri ezpa'zatxatost atzera, buruba ebagi dagixubela egingo dot aginddu.



BERTOLDA'REN MALMUZKERIJA

Urten eban, ba, ene Bertolda'k, eta etxera juanik, an eukan asto zarzar bat artu eban: asto bat bizkarra ta saietsaldiak aragi bizittan eukazana ta eulijak jan-jan egiñik eguana; ta ganera igonik, bakaldunaren jauregira juan zan barriro, milloe bat eulik eta mando-eulik lagun egitten eutsela. Euli guztijok egitten eben edoiaz, barriz, ozta-ozta zan agiri barruban gure gixona, ain zan sarratuba eulittedija. Eldu zan bakaldunaurrera, ta ba-diñotso:

—Aemen ni barriro, ene bakaldun enia.

—Eneutsun nik esan eulijak eurak lez ezpa'zintxatozan, buruba kokotetik ebagi eragingo neutsula? esan eutsan bakaldunak.

—Eulijak eztira ibiltten aragi ustelaren ganian, ala?

—Bai, ba-dira ibiltten.

—Zeuk ikusten dozunez, ba, ona emen ni be eulija bai'nintzan, narruturik dagan arastustel onen ganian barriro zugana etorririk, lagun dodazan eulijok astua ta bijok jan agiñian gaukezala. Baña, taiu onetan iraun eta etorri ba'naiatzu, zuri emoniko itza jabotiarren baño ezta ixan.

—Gixon zurra zara eta beraz, parkatu egitten dautsut. Eta, zube, eruan gixon au eta jaten emon.

—Ezta jan biar eskuarteko lana oindiño amattu eztauanak.

—Zer ba; besterik esateko al-daukastazu?

—Eztot oindiño asi be egin.

—Tira; kendu egidazu aurretik asto atsittu ori, ta zeu be nora edo ara aldendu zakidaz. Emakume bi dakustaz onantza datozela, ta entzualdi baten eske ete-yatordazan nago. Euroen arazua amattu dagidanian ekingo dautsagu barriro alkarregaz autubetan.

—Ba-nua, bai; baña, zain, gero, epai zuzena jaurti dagixun.

Etorri ziran, ba, andra bijak bakaldun aurrera, eta euretariko batek burubegittallu bat ostu ixan eutsan bestiari. Burubegittallubaren jaubiari Aurele eretxon; ostu ebanak, barriz, Lixe eban ixena ta burubegittalluba eskubetan ekarren. Aurele'k, bakaldun aurrian zalakuntzea egiñez, ba-diñotso:

—Jakin egixu, ene jaun orrek, andra au nire logelan sartu zala bart, eta eskubetan daukan leiarrezko burubegittallu au ostu eustala. Bein eta barriro ta askotan egin dausat nik eskatu, baña ukatu egitten daust bero-

nek eta eztaust bigurtu gura; eta onegattik, zuzenkintzea egin dagixula eskatuten dot.

—Ezta ori egija —esan eban Lixe'k—. Oindiño eztira egun batzuk baño burubegittallu au neure dirubaz neuk-neuk erosi nebala, eta eztaikit azartu be zelan egitten dan berau beronena ezta gauzarik iñori eskatuten.

—Au be entzun egin biar! —jardetsi eutsan Aurele'k—. Ene bakaldun zurra, ezegixuz siñistu onen guzurrezko berbak, andra au barrubako eta siñistebako lapur ezagun-ezaguna yatzu-ta; eta, ganera, jakin egixu ene jaun altsu orrek, ludi osoko urriagattik be enebala nik zirkiñik egingo neuria eztodanik eskatuten ona etorteko.

—Bai; zereko barruba! —iñuan Lixe'k—. Zuzenbidez dabillena norbera dala esatia baño beste siñispiderik ezpa'leguan...! Baña, emen, epaikari zuzen baten aurrian gagoz bijok, eta laster dau onek igarri ni errubakua nazana ta zu, barriz, erruduna ta guzurti utsa zareana.

—Lurra! —egin eban oiur Aurele'k au entzutian—. Zergattik etzara berperton idegitten andra zittal au iruntsittek, neuria dodan gauzea arpegi-andijaz ukatuez ganera, zuzenbidez dabillena bera dala esaten dara-goio-ta? Zeruba; arren, agertu egixu jazokera onen egija!

—Tira, tira; baretu zatteze —esan eban bakaldunak—; neuk itziko zattubedaze lasa begi-itxi-edegi baten. Zube, ene gixonak, artu burubegittallu ori eta zati-zatittan apurtu. Emon gero zatijok erdi bana andra bakotxari, ta onetara bijok geldittuko dira pozik.

—Ez, ez —urten eban Aurele'k negar-agiñian—. Apurtu baño milla bidar gurago dot beroneri osorik emotia, onen burubegittallu ederrik autsitta ikusttia ezin jasan ixango neukelako; eta nok daki, ba, egunen baten, egin dauanaz damututa, beronek bigurtuko ez-ete-daustan. Beraz, osorik eruan dagijala burubegittalluba etxera eta gure auzija amattu dedilla.

—Nik, barriz, ondo deritxot bakaldunaren epaiari —esan eban Lixe'k.

—Auntxe —egin eban oiur bakaldunak—, auntxe ikusten dot burubegittallu au, bene-benetan, apurtutzerik gura eztauan onena dala, beronen negarrak, beronen malkuak eta beronen eskarijak argi erakusten daustelako jaubia berau dana eta ori, barriz, lapurretea egin dauana! Beraz; emon oneri beronen burubegittalluba ta jaurti emetik beste ori lotsagarriro.

—Eskerrak dagitsudaz bijotz-bijotzez —esan eutsan Aurele'k—, zure zurtasuna dala bide, andra onen zapuzkerija ezagutu dozulako, ta zu lango epaikari zuzenari yagokanez, epai ezin artezagua jaurti dozulako.



Orain eta beti eskatuko dautsat zeruko Jaunari osasunez jagon zagixan eta zeuri opa dakixuzan zorijon guztijak emon dagixuzan.

—Zuaz baketan —esan eutsan bakaldunak—, eta on-ona ixateko alegiñak egin beti. Eta jauregi-gixonai zuzenduz, ba-erraijion. Ezagun-ezagun da burubegittalluba beorrena ixan dala, ta emakume orrek egin dittuzan negarrak izan dodax ezaugarririk onen egi au argi ikusteko.

—Negarrak eztira ezaugarri on, ene bakaldun enia, egin eutsan Bertolda'k, bakaldunaren esanari barre egiñaz.

—Zergattik ez-ete-dira, ba?

—Emakumien negarrai siñistu egitten dautsezu, oiez?

—Zer dala-ta eztautset siñistu biar, baña?

—Ez al-dakixu, ostera, andren negarra amarrukeri utsa baño beste-rik eztana, ta esaten naiz egitten daben gauza baktotxa malmuzkeriz egiñia ixaten dana? Aurretik negar egin arren, atzetik barre egitten dautsubena; ta uste oi daben iruntzietara itz-egin eta itz-egin oi daben iruntzietara uste ixan egitten dakijena? Orrein malkuak eta negarrak, orrein ai-eniak eta lerriyak, orrein ziñuak eta pariztak, eztozuz orixe baño: malmuzkeri, iru-zurkeri ta saldukeri utsa, barruban daruezan asko-gureak eta ase-eziñez-ko griñak beteteko olakoxiak ixaten erazota dagozalako.

Eta bakaldunak esan eutsan:

—Zuk andra irañez ezarten dautsezun akatsetarik zerbait euki legije-nik eztautsut ukatuko; baña emakumak, berez, on utsak dira, eta zentzu-dunak eta zurrak. Makaltasunez-edo iñoiz edo bein andraren batek oben egin arren, atxakigarri dira, gixonen aldian samurraguak diralako eta olako utsetan jauskorraguak. Baña, esan egidazu; gixonen batek emakumietarik osoro aldenduta bixi ixan gura ba'leu, ez al-zenduke esango burutik egind-da dagola? Emakumiak, ezer baño ariago, senarra dau matte; semiak jan-tzi, azi ta ezi egitten dittuz, eta mendu oneko egin. Emakumia dozu etxe-ko ardurea daukana, gauzeari iraun eragitten dautsana, sendija jagoten dauana, otseñai biar eragitten dautsena, ta etxera etorri lettezan gora-bera ta nastiai, aurreztik ikusijaz, arpegi emoten dautsena. Emakumia zarrai atsegingarri yake ta umiai pozgarri. Mattatzen zintzo, autubetan samur, jardunian mazal, egijunetan argi ta agintzen zur yatzu emakumia; esangiña ixaten, barriz, gertuba, esakeretan begiratsuba, egikeretan artetsuba, jan-edanetan gartzuba ta ataldekuakaz adeitsuba. Itz baten: emakumia, gixo-naren albuana, urrerik garbijenetan josiriko arribitxi ditzikorra dala esan letteke, ta zorakeriz edo ganorabakokeriz bat edo bat jausi arren, milla ta milla daukozuz andrak bata baño bestia obiaguak eta zindduagak.

—Ondo matte dozuz zeuk andrak; bai bein —ba-diñotso Bertolda'k—. Zeuk egin dozun berbaldija entzutia baño eztago euren alde zagozela ikusteko. Baña, zer esango zeunskit bijar lotara juan ordu-ko zeure eretxi ori aldatu erazoko ba'neutsu?

—Gaitz deritxot; baña olakorik erazo ba'ziñeist, ludiko gixonik andi-jena zareala esango neuke.

—Bijar arte, orrezkero.

Eta illuntzia zanez, bakaldunak bere gelarantz alde egin eban, eta Bertolda, apalduta gero, gau atakoz zaldittegira juan zan lotara, ta ba-era-goion azerikeriren bat nondik asmauko, andren alde esaniko berbak bakaldunari jan erazoteko. Bururatu yakon zerbait azkenian, eta axe egin artian larri, bijaramonari luze eretxitta, luak artu eban.

Eguna etorri zaneke, jagi zan Bertolda lasto arterik eta bakaldunaren epaiaz ondo urteniko andrearen billa juanik, ba-diñotso:

—Bakaldunak zer erabagi dauan, ba-al-dakixu jakin?

—Ez nik ezertxu bere, zeuk esan ezik —erantzun eutsan Aurele'k.

Burubegittalluba apurtuteko aginddu dau, lenengotan esan eban lez, eta aren erdija beste andreari emoteko. Antza danez, ak andreak, zure alde jaurtiriko epaia okertzat arturik, bakaldunagana jo dau barriro, ta bakaldunak olako matrakalarik geiago ez entzuteko, zorijoneko burubegi-ttallu ori zatittutia gura dau orain, bata ta bestia kittu geldittu zattezen.

—Zer diñostazu? Bakaldunak aginddu dauala nire burubegittalluba austeko? Berberak ez-ete-eban, ba, neuri oso-osorik bigurtuteko epaia jaurti? Nire lepotik barre egin gura zatoz, oiez. Zuaz ortik!

—Eneuke gura nik, ba, txarragorik etorri dakixun.

—Txarragorik? Zer legoke niretzat ori baño txarragorik, ba?

—Gixon baktotxak zazpi andra artu dagikezala eginddu dau bakal-dunak: txarragorik ala onagorik, zeuk begiratu orain. Ezta ixango etxietan ondamedi makala ainbeste andragaz!

—Baña, zer dantzut? Gixon baktotxak zazpi andra euki legizala? Uriko burubegittallu guztijak apurtu eragittia baño askozaz txarrago da ori; bai, eguno ba'da. Oi! Baña, zer burutaldik jo dau bakalduna beingo-beinguan?

—A! Besterik ezin negixu nik esan, eztakit-eta. Neuk entzun dau-tsadan-dautsadana diñotsut nik, eta, orain zeuberi androi yagotzube artiak artu biarra, gatxak aurrerantzbiderik egin eztagijan.

Eta kana ta erdiko ziri eder au sarturik, ene Bertolda aldendu zan andreaganik eta jauregira juan zan ostera be. Gabera orduko txiripiñak eta



jigotiñak ixango edo-zirala eritxon, eta patxaraz itxarotia baño beste biarrik ezeukan etorkixunok ikusteko.

Aurele'k barriz, buruz-belarri siñisttu eban Bertolda'k esan eutsana, ta gixon au aldendu zaneboxe, auzoko andrakana juan zan arrapaladan Bertoldari entzunikua esaten. Areik entzun eben entzutekua! Asarre bizi-ttan jarri ziran ots-otsean, jo goiak eta jo beiak eta begijak be su. Ordubeta garreneko erri osuak ba-ekijan jakittekua ta bi milla andrazko baño geiago ba-egozan batuta batzar egitten. Eta otoz-otuan etorkijuen arazo zorigogorreko onegaz luzaro ta garratz erausi ostian, alkarregaz juan biar ebela guztijak bakaldunenera erabagi eben, eta an, bakaldun aurrian, garraxijaren-garraxiz eta diadarren-diadarrez, euren ala ezin leu-kiala ezer egin bakaldunari erakutsi ta lege emon-barrija beingo-beinguan atzeratu erazo. Amurruz bitsa erijuela ta asarretan irakitten eldu ziran, beraz, jauregira eta an, aldabatera guztijak, erakusmeneko diadarrak egitten asi ziran eta oi u ikaragarriak ateraten. Nok ulertu ezer eurai? Bakalduna gortuta eguan ija zaratokaz, eta zeri baña zeri ixan ete-eikijon zarraparra au igarri eziñik, buruba nastau ta abua zabalik arrittuta geldittu zan. Baña gerogarrenian senera etorritta, olako bigurrikeririk berre aurrian irautia bakaldunari biar yakon lotsona galtzia zala-ta, asarratu zan egunoko inddarren, galdu eban aldian eukan eruapen apurra, eta, amurruz beterik arpegija be bellegi-bellegi egindda, ba-diñotse andrai gogor eta garratz:

—Zeri dira garraxijok, edo nondik norakua da matxiñada au? Nok arranak jarri zattubez orretara burutik egindda? Zetatik sortu da iskanbilla au? Ala demorrijuak yabiltzubez barruban? Zer zorigaiztok jo zattu-beze? Esan, esan, bein edo bein, andra diabruok!

—Zeri diran gure garraxijok? —urten eutsan andra batek, guztijetarik lotsagaiztuena ta amurratubena—, eta zuri otu yatzun burubakokerija, zeri edo zetarako da, ba? Ala goianengotik egindda zagoz gixon bakotxak zazpi andra artu dagixala agindduteko?

—Zer irain egin dausubet; zer zoritxar ekarri dausubet nik? Esan argi ta garbi!

—Oindiño be? Eztautsugu esan, ala?

—Eztot ezer ulertu; esan barriro.

—Gortuta zagoz, ala; gortuta? Eztago gorrik gorragorik entzun gura eztaua langorik! Barriren-barri diñotsugu, ba, ta adittu ondo: astakeri andi bat egin dozula gixon bakotxak zazpi andra artu biar dittuzala agindutiaz! Oba zenduke bakalderriko arazuai jaramon geiago egin, zuri ardurarik eztausuben gauzetan sartu barik!

BAKALDUNA TA EMAKUMAK

—A, eskertxarreko andra nabarmenok! —egin eban oi u bakaldunak—. Noiz aginddu dot nik olakorik? Alde, alde nire ondolik ointxe bertan eta zuaze inpernuko ondarretara, madari-madari, alamenekuok, alakuok! Auntxe ikusi dot argi «andrea» diñonak «balbea» esan gura dauala, balbeak berak baño zoritxar geiago ekarri daruazubez-ta. «Emakumia?». «Satorkumia» obeto yagotzube zubei, satorren antzera solo ta bazter itxulastu ta azpikoz-ganera imintten dozubelako. Etxe baketsuren batetik alde eragitten dausubenian, bazterretan aurkitu daikezubezan zatarkeri ta naste guztijak eskubereaz batu ta etxe atara bertara jaurti oi dozubezanok, edozein etxetan sartzian, zeuben griña ta lera txarren suba ta garra aldian daruazubenok; zer zarie zube onik, txarra baño? Iruzurkeri ta saldukerizko sastegijok; inpernuko lezea baño txarraguok, zeuben senar gixagaxuai inpernukan bertan baño negar eta alarao geiago eragitten dau-tsezube-ta; ut ortik, atsittu-atsittubok! Attaren galgarrija, amaren negar-garrija, anaian lazkerija, aidien lotsagarrija, etxeko ondamedija, eta itz baten esateko.gixaseme guztijen naigabia ta lorra baño etzarienok; zuakidaze emetik milla arranogaz zeuben galdumendijarako ta etzakidaze nire begijen aurrian eguno agertu! Au ixan da zaratazkua! Ako zarraparrea atera dabena andra zoro ergelok, eta ezeri eztala, atan be! Baña, nik jakingo ba'neu jakin zittalkeri au asmau ixan dauana nor ixan dan, bere-beriak artuko leukez, irabazi be egin dittuz-eta.

Emakumak juan ziranian bare samar geldittu zan bakalduna, ta orduban Bertolda, zalaparta guztijak nasai ikusteko eskutauta egon zan zokondotik urtenik, ba-dua bakaldun aurrera ta ba-diñotso irribarrez:

—Zer diñostazu, ene bakaldun enia? Eneutsun nik bart esan, zuk atzo andren goralbenez irakurri zenduban liburuba, gaur lotara orduko iruntzietara irakurriko zendubala? Aur ba; andrak eurak etsi erazo dausube.

—Orrein burubaren barrabana! —erantzun eutsan bakaldunak—. Zazpi andra gixon bakotxak artu biar dittuzala egin dodala nik aginddu; asmau be egittia! Amesetan be etxatan eguno olako diabrukeririk bururatu. Bedar txarra dira orreik; piztirik okerrenak!

—Ba-dakixu, oiez, zu ta bijon artian dogun egijunea.

—Bai, gomutaten naz atzokuaz, eta artez ziraustan, ba-dautort. Baña, zatoz ona; jezarri zakidaz neugaz ementxe bakaulki onetan, irabazi be egin dozu-ta.



—Mattasun eta jaubetzak, oba lagunik ezak. Oba dozu zeuk baka-
rrik eginddu, jaun eta jaube bakarra zeu zara ixan be ta.

—Zeu ixan ete-zara, gero, zirriparra onen asmatzallia?

—Ondo igarri dozu zuk ori lenengotarik; baña alan, be, eziñ ziñeist
ezetariko zigorrik ezarri, asmakeri au neuk emon neutsun berbea beteta-
ko baño ezta ixan-da.

—Gogo orregaz baño ixan ezpa'da, parkatu egitten dautsut. Baña
esan egidazu, ia, zelan gertu dozun diabrukeri au.

—Ezin errezago: zuk burubegittalluba emon zeuntsan andreagana
juan eta arexeri esan dautsat gixon bakotxak zazpi andra artzeko egin
dozula zuk aginddu. Beste barik, erlien entzera batu dira beingo baten
erriko andra guztijak, zurrumurruka ta usobiloka, ta, ona etorririk, zeuk
entzun dozuzan orroe ta ulubak atara erazo dautsedaz.

—Asmatzalle ona zara orrattiño —esan eutsan bakaldunak—, baña
okerra be bai; eta gaur zuk egin erazo dozun bigurrierikak ba-leukian
amai onik ez ixtatia. Andra gaxuak, zijo bat ezeze, milla be euki dittubez
nire aurka asarre eragoteko. Neuk ikusi ezpa'neu, eneukian siñistuko
andrak orren buru gitxikuak diranik, zijo andiren bat euki ezik olako aba-
rrotsak aterateko. Bai otu be zeuri akiakulu ezin obia androi neure ala
amurratu erazoteko! Eta arei ezeze, neuri be erazo egin daustazu emaku-
mien eurka iñon diranak esaten. Ludijan diran urre guztijakattik be eneu-
kian, ba, olakorik esan gura ixan, ta esan ixanak min eragitten daust, eta
damu be ba-yat. Atzera diñotsut, beraz, andrea onbidezko iturrija dala,
mattasunezko ibaia, ekandu onezko baratza, samurtasunezko mendija,
txairotasunezko zelaia, adettasunezko landea, ontasunezko torria, eta
iraunkorra ta zintzua ixaten, barriz, itxasoko ugiñak, gau ta egun, jo ta jo
daragoioen atxak eurak baño sendo ta zindduagua. Eta nire adiskide ixan
gura dagijanak ezpegike iñoiz emakumien aurka murtik atera, eztautsela-
ko areik iñori gatxik egitten, ez ezetariko iskillorik iñoiz erabiltten, ez-ta
iñoren irribarrerik ez ederrik billatzen. Orrez ganera, ene gixona, emaku-
me guztijak dozuz mazal, samur, bijotz-bera, eztitsu, otzan, matagarri eta
ixan eta asmau leikezan mendu onaenakaz ornidubak. Ba-dakixu, beraz:
ez niri andren ala barriro asarratu erazo, ebagi egingo zendukedazalako,
osterantzian.

—Egon ardura barik —erantzun eutsan Bertolda'k—; ni neuk
eztautsat kitarra orreri soñu geiagorik aterako. Urrengorarte itxaron egin
biarko, ta artiatan adiskide ixango.

—Bai; ba-dakixu arako esakereak diñona: dabillen urari ta tximiñua-
ri, agiñik ba'dagiriyo, urrun akiyo.

—Orrattiño be, ur lotubari ta abo itxijari, ago beti adi.

BAKANDEREAGAZ

Bakaldunak eta Bertolda'k onen lautasun andiz autubetan eragoioe-
la, geznari bat eldu zan bakaldunari esaten bakandereak Bertolda ikusi
gura ebala eta, arren, aren gelara bialdu egijala. Antza, bakandereak, egun
atan jauregijan jazo zan iskanbillearen barri entzun ebanian eta andren
ixekaz Bertolda'k eragiñikua zala jakin, amurru bizija artu eutsan gure
gixonari ta lepo betenak emon biar eutsezala erabagi eban berekittian.
Bakaldunak emaztiaren eskabidia entzutian, ba-diñotsu Bertolda'ri:

—Bakandereak ikusi egin gura ei zattuz, eta zure eske bialdu dau
mandatari au.

—Mandatarikak, ona baxen sarri, txarra leike ekarri —egin eban
Bertolda'k esakuntsu.

—Gaizkilliari, barruko arrak, sarri begijetara negarrak —jardetsi
eutsan bakaldunak.

—Jauregijan barre dana, baserrijan negar lette; olako barrerik eztot
nik neuk matte —barriz Bertolda'k.

—Aztamakilla arterik be, errubakua, bildur barik igaro dua.

—Andra asarredun, su-gar uiadun eta sartagi ipurtautsi, oba bertan-
bera utzi.

—Kalte dagijanak, bixarra lepuan.

—Zangurrubak beñola, sartagittik ijuti; bixiko zalakuan txingarretan
jausi.

—Gaiztakerikak erein eta zorijonak uzta? Ene ustez, ozta.

—Buruiko zuri politta, andren edergarri; askotan ixan oida ezkabi
estalgarri.

—Nastau dauanak askatu dagijala mataza ori.

—Ezta errez jardutia mataza askatuten, buru bijak ba'dagoz marapi-
llo baten.

—Ez eta oñutsik ibiltten, arantzak ba'dira eretten.

—Norbera baño senduagua alperrik da gudukatu; geunetan jausiri-
ko eulijak, zelan mismaua uxatu?

—Ez bildur ixan, ene gixona, kalterik iñok eztautsu egingo-ta.

—Agin ataratzalliari agiñak miñik ez.

—Bakandereak txarrik egin dagixun bildur ete-zara, ba?

—Andre asarrez betia, itxaso bazter-gabia.



—Emakume adeitsu ta mazala dozu nire emaztia, ta zu ikusteko joranez dago. Tira; poztu zattez eta zuaz alai, ezeren kezka barik.

—Azkenez be, zer ixango da geienez? Barriaren-barrez gixaxo au negarrez.

Nai ezian ba'zan be, juan zan, edo eruan eben ene Bertolda bakan-dereagana. Len esan dogunez, bakanderea asper gura ebilkijon Bertolda'ri andrai egiñiko iruzurkerija zala zijo, ta makilla sendo batzuk gertu eukit-teko aginddu eutsen bere otseñai, Bertolda etorri ettenian, oratu, gela baten sartu, ta lepua berotu arte astin-astin egitteko asmoz. Bertolda ager-tu zanian, bakanderea lendik be asarre ba'eguan, ariago jarri zan ain gixon matxarra zala ikustian, eta muker egiñik ba-diño:

—Ako matxangua agertu yakuna berton!

—Sartagijak pertzari, ut ortik baltz ori —erantzun eban Bertolda'k.

—Zelan daukozu ixena? —ittandu eutsan bakandereak.

—Imiñi eusten letxe: ezertxu be aldatu barik.

—Zelan dettuten zattube?

—Dettu? Oles eginda.

—Zelan deritxazun, diñot.

—Alan olan; batzutan ondo deritxot, bestetzutan, barriz, txarto.

Bakanderak ittaunka eragoion bittartian, neskame batek ontzibete ur ekarren amantaltipian eskutauta, Bertolda'ri atzetik-ara burutik bera bota-teko gogoz; baña gure baserrittar maltzurak, begi-belarriak erbijak eurak baño zurrago ta ernai erabillezan-da, laster igarri eutsan asmua, ta ezer uartu ezipai'leuan, beingo-beinguan maltzurkeri barri bat asmau eta ba-erraion bakanderearen ittaunen adi.

—Zelan dakixuz orrenbeste malmuzkeri, sorgiña dirudixun orrek; ala igarlia zara? —egin eutsan bakandereak.

—Erdiz-erdiz. Bizkarra bustitten yatan bakotxian edozer igarri al ixaten dot, batez be amakumak egiñiko okerrerriak; baña osterantzeko gauzak be ondo dakidaz igarten. Emen iñor ba'lego atzetik ura bota gura leuskedanik, naidan gauza jakingo neukez lepuan ura nabattu ta beste barik.

Oneik itzok entzutian, amantaltipian ura ekarrenak bestela-battakuan alde egin eban gelatik, bilddur zalako pekatoren bat agirijan imiñi ezegi-jon, eta beste neskamietarik be etzan batxu bat be azartu Bertoldari murrika egitten, guztijak eukelako zer gorde, edo, esan oi dan lez, lastoz-ko buztana eben-da subaren bilddur ziralako. Baña bakanderea geruago asarriago eguan, eta aginddu garratzaz erazo egin eutsen neskamiai maki-lla bana artzen Bertoldari erasoteko. An ikusi ixan zeinkezan neskamiak

Bertolda'gana juaten Bakanteak eurak arako Orfeo gixagaxuaren ganera baño amurrutubago! Bere buruba galduta ikusten eban Bertoldak; ezeu-kan iñondik be igespiderik. Baña orduan be, oi ebanetariko amarru bat otu yakon, eta garraxi egiñez, ba-diñotse neskamiai:

—Geldi or! Jo biar ba'nozube, jo nagixube; ementxe nago artzeko gertu! Baña artu biar dodan lenengo makilladea ixan dedilla bakaldunari bazkarittan edena ezarri gura ixan dautsonak emona. Tira; asi joten!

Au entzutian zurtzauta geldittu ziran neskame guztijak, eta bata bes-tiari begiraka asi ziran, alkarrerri iñotsela:

—Nik eztot iñoiz olakorik egin gura ixan.

—Ez neuk be —iñuan albokoak; eta onetara, bata ezetz eta bestiak be ezetz, atzeratu egin ziran guztijak eta bakanderea bera be bai. Lengo lekuban itzi zittubezan makillak bake-baketan, eta Bertolda, ordukoz beintzat, bere lepo ganian makilla otsik entzun barik geldittu zan. Egin-egiñian be, orixe besterik ezaban gura ixan.

Bakandereak amurru bizittan eragoion ara bere Bertoldaren aurka, ta zelan edo alan zigortau eragin gurarik, jauregiko ate jagoliai bialdu eutsen gaztigua ak urteieran ezeren erruki barik ebainddu egijela; ta lau morroe bialdu zittuzan Bertoldari atadiragiño lagunduten, atzerakuan, jazo ettian barri ziatza ekarri egijoen berari.

Bertoldak ezetara be iges egitterik ezin leukiala egin ikusirik, mal-tzurkeri bidia artu eban barriren-barri, ta bakandereagana bigurturik ba-diñotso:

—Zuk gura dozuna ezta besterik ni makillatuba ixatia baño, eta argi dakust ezin daikedala emendik urten zure gogo ori nire lepo ganian bete-tu ezik. Alan be, egidazu mesede bat; zure adei-legia artzen dot bittarte-ko, ta eskabide zuzena ixanik, ba-dakit baietz esango daustazuna. Zuk, dana-dala, ni makillatuba ixatia gura dozu; baña, orrattiño, bardin ixango yatzu zein an jo zein emen jo, makilladak neuk artu ezkeri; artez diñot? Tira ba; esan egijezu nigaz atadiragiño etorri biar daben morroi oi esan dagijuela ate-jagoliai burubari ez ikuturik egitteko, baña beste enparadu-bai emon-alak emoteko makillak ausi arte.

Bakandereak ezaban trikimalla au ondo ulertu, baña baietz esanik, aginddu eutsen morroia jagoliai esateko burubari ez ikuturik egitteko, baña beste enparadubai makillak ausi arte emon-alak emoteko; eta juan ziran ene morroiok, Bertolda aurretik ebela, jagoliakana. Ordurako ba-egozan jagoliok makillak eskubetan zittubezala, txistu ta igurtzi, jaiari noiz asiya emongo gertu. Baña, Bertoldak, ariñeketan asirik, aurre andi-ja artu eutsen morroia, ta laguntzallio Bertolda ija jagolien ondo-



onduan eguala ikusirik, aldarrika asi yakezan bestiai bakandereak aginddu ebalaburubari ez ikuturik egitteko baña beste enparadubai makillak ausi arte emon-alak emoteko.

Jagolak, Bertolda bestien aurrian etorralla ikusirik eta guztijen buru zala uste ixanik, bake-bakian itzi eben urteten ikuturik be egin barik; baña morroiak eldu ziranian, enparadutzat arturik, asi ziran eurokaz makillaka jo bata jo bestia, ta egunoko jipoirik ederrena ezarri eutsen. Iñon diran triskantzak egin eutsezan: besuak apurtu, burubak tuturrumilloz betetu, saietsak lokatu, ta ez mamiñik ez azurrik ezeutsen itzi ondo jorratu bako-rik. Ene morroe gixagaxuok, ebaindduta, umatuta, ziatuta, eiota, manduak ildda ta zutunik egoteko be ozta-ozta bakandereagana juañ biar ixan eben zer jazo zan esaten. Ak jakin ebanian Bertoldak aingirea lez zirrist egin eutsala esku artetik ezetariko miñik artu barik, len baño bi bidar asarriago jarri zan, eta zin egin eban asper ixango ekijola. Baña, ordukoz beintzat, gorde egin eban kurrukea kolkuan erazko abagadunea etorri eikijon artian, eta morroiak osatuteko zer biar eben agindduten juañ zan. Bai biar be, gixagaxuak.

NARRITTARIJARI NARRITTAKA

Bijaramonian, eta ottureari jarrattuz, zaldunez eta andikiz beteten asi zan bakaldun aretua. Bertoldak be ezeban utsik egin, eta berak oi eban lez agertu zan. Bakaldunak, ikusi ebaneko, beragana dettu ta esan eutsan:

—Da? Zelan egin zenduban bakandereagazko egingua?

—Gona mendeletik oskijetara alde gitxi, ene jauna —erantzun eutsan Bertoldak.

—Itxasua asalaurik eguan. oiez.

—Itxaslari onarentzat beti da itxasaro.

—Zeruak zematzaile eragoion; ekatxa urrian zan noonon.

—Ekatxari iñotsi eutsan iñotsi, baña bestetzuren lepo ganiak iñarrosi.

—Oraingoz ozkarbi dagokela uste al-do zu?

—Goibel itzi neban nik neuk itzi.

Ba-eguan jauregi atan narrittari bat, eta aldi areitan otturea zan lez, beste zeregin batzuren artian bakaldunari barre eragittia ixaten eban jardunik andijena. *Tuntuiz* esaten eutsen ezixenez, zaparrote-lodikotia ixanez ganera, buruban ule garau bat bera be ezeukalako, ain zan kaikasoi. Une atan bakaldunaren ondo-ondotxuan eguan eta Bertolda begittarte txarrez arturik, ba-diñotso bakaldunari:

—Arren, jauna; indazu baimena amesetan diñarduban baserritar orreri berba egin dagijodan, iratzartu egin biar dot-eta.

—Zeuk gura dagixuna egikezu; baña, zain, gero arako Ondo Etorri'ri lez jazo eztakixun zuri; narru billa juañ eta narraturik etorri.

—Nok, eta orrek? Ba-dago obarik! —jardetsi eutsan *Tuntuiz*'ek—, enaz ni gixon orren bilddur. —Eta Bertoldagana zuzendurik, ba-diñotso parizta barregarriakaz:

—Zer diñok ik, barriz, abijatik jausiriko gautxori errukarri orrek?

—Nori doñotsak ik ezer, oster, lumabako mozolo epele orrek? —erantzun eutsan Bertoldak.

—Zenbat legua bide egin biar dozak iretargittik Lucca'ko ezkotegijetara?

—Zenbat egin biar ixaten dozak euk lapiko ertzetik zaldittegiko gal-tzu ganera?

—Zer duala-ta ollo balzak arrautza zurijak erroin?

—Zer duala-ta bakaldunaren sarteak, iri lepua baltzittu egin?



—Noiz arte iraungo dok ik eure maltzurkerijak alde batera itzi barik?

—Euk noiz itziko dozak iñoren eskaratzeko txalijak txakurren antzera miazkau barik?

—Baserritarrari akijo ardura ta ez emon sartarik eskura.

—Urdia ta igelas ago antsi бага ta ezegixak lupetzatik atara.

—Erroiak ez ei yuan iñoiz barri onik ekarri.

—Saiak eta miruak, barriz, okela ustela non, beti igarri.

—Deduzko gixona nok ni, ta ondo azija.

—Bere buruba oi yauanak goraldu, zittaldu.

—Baserritarra ala basatitzarra?

—Koipezalia ala pekootzalia?

—Zapuskeri bako baserritarrik, iñon bez.

—Gangar bako ollarrik, iñoiz bez, eta zazpisuete koipekeri bakorik, eguno bez.

—Ire oskijak abua zabalik yagozak; gosez, antza.

—Ez; iri barreka yñardubek, astotzarra azala igarri yauek-eta.

Ene narritarrija, zer erantzun bururatu eziñik, piparra bera baño gorrijago jarri zan latsa-latsa egindda.

Zaldun eta andiki guztijak Bertoldari emon eutsen amarrekua, ta Tuntui'ek, besterik eziñian, eruapena artzia erabagi eban; baña naiago eukian baraurik egon maltzur areri usartu ixan baño. Beti eragoion ziri ta miri, edonori narrittaka ta alamenka, bere burubari argi ta zoli eretxitta arropuzturik, eta jauregi-gixon guztijak postu egin ziran Bertoldak gangar-gangarrian jo ixtiaz. Lotsearen-lotsaz begijak gora jazoten be etzan azartuten, eta atsekabiaren andiz bere buruba errekarra botata be bardin eutsan ija-ija.

Eta gaba eldu zanez, bakaldunak, zaldun eta andikijai agur egiñik, esan eutsan gure Bertoldari bijaramonian jauregira bigurtzeko, baña ezedilla etorri ez billoxik ez jantzirik.

BERTOLDAREN BIGURTUKEREA

Bertolda, urrengo goxian, bere gorputza arraintzale sare bategaz narru gorrijaren ganian baturik aurkeztu zan bakaldun aurrera. Itxura aretan ikusirik, ba-diñotso bakaldunak:

—Zelan azartu zara nire aurrian orretara agertuten?

—Ez al-zeunstan zeuk esan zugana bigurtzeko goxion, baña ez billoxik ez jantzirik etorteko?

—Bai; ba-neutsun esan.

—Emen naiagotzu, ba, sare onetan baturik —esan eutsan Bertoldak—, eta zeuk ikusi daikezunez, gorputza erdi-agirijan erdi-estalarik dodala bigurtu naiatzu.

—Orain artian non ixan zara?

—Ixan nazan lekuan enaz arrezkero, ta orain nazanatan iñor ezin datteke ixan neu ezik.

—Zein da egunik luziena?

—Jan barik egon biar ixaten dana.

—Buruko uliak zergattik zurittuten dira bixarra baño len.

—Bixarra baño lenago jaiorikuak diralako ixaten.

—Itxubak eurak be ezagutzen daben bedarra, zein da?

—Azuna.

—Zein da lorarik ittunena?

—Zatotik urteten dana, ai! ardaia amattutian.

—Nor da arako a, norberen etxian iñok gura ixaten eztauna?

—Errua.

—Nor da a beste okerra, larden guztijai istarrak ebagitten dautsezana?

—Garija ta olua batzeko igittaia.

—Zein da gauzarik argijena?

—«Iretargija argi da baña, eguna baxen argi ez...» eguna, jauna.

—Esnia baño bai?

—Esnia baño argiyago, ta batta edurra baño be.

—Orixe diñostazun ori egiztau ezpa'daistazu, makillaka zigortau zagijezala eginddu biarko ete-dodan nago.

Urten eban ene Bertoldak, eta suil bete esne arturik, bakaldunaren lo-gelara eruan eban iñok ikusi barik, eta beianganian erdi-erdijan itzi eban. Leio guztijak itxi zittuzan gero, ondo-ondo, argi izpirik sartu ez ettian. Eguberdartia zan. Ba-dator bakalduna gelara eta, illunetan, joten



dau oñagaz esnez beteriko sulla, ta an dua sulla tutarrez, esnia be plausta beianganera, ta ija-ija bakalduna bera be bai musturrez bera! Asarre bizittan dettu otseñai ta leiuak zabalduteko diñotse. Ak egin zittuzan garraxi-jak gela beiangania esnez ondatuta ikustian!

—Nor sazkil ixan da ori suil oriesnez beterik gela onetan imiñi daua-na ta nik biaztopo egitteko leiuak itxi dittuzana? iñuan.

—Neu ixan naiatzu —erantzun eutsan Bertoldak bazter batetik urtenda—, eguna esnia baño zuriyago ta argiyago dala egiztau biar neutsun-da. Esnia egun abañio argiyago ba'litz, gela osua argitu egingo eban, eta zu etziñan itsumustuban etorriko, ixan zarean lez, eta etzenduban sullik oñagaz joko, egin dozun lez.

—Baserrittar maltzurra zara zu, ixan be, ta satorrari berari be begi-jak idoroko zeunskijoz zuk. Baña, nor ete-dot emen yatordan au? Bakanderearen geznari bat da, oiez; ta idazki bat dakar eskubetan, bai aurki. Alhora egin zakidaz apur baten, zer erreparri diñostan entzun dagi-jodan.

—Ba-nua, bai, baztertxu aretara; ta Jaungoikua'ri gura dakijola niretzako albista txarrik ez ixatia.

ANDREN BIGURRIALDIJA

Etorri zan geznarija aurrera eta, oi yakon gurkerea bakaldunari egin ostian, idazki bat emon eutsan eskubetara. Etzan makala idazki arek iñua-na! Begiratu. Uri-nagosi atako andrandijak, andikijenak, aspaldijan irrikatzen egozala ta argi ta garbi atzaldur gura eutsela bakaldunari euren gurarija; emon egijuela, euren senarra legez, batzarretan eta agimendubetan sartzeko eskubidia, eta, era berian, autarpidia eta auzijetarako entzupidia ta ebazpidia, ta beraz, batzar-nagosiko zaldunak eta andiki gurenak egi-tten eben edozer egin al ixateko eskubidia; eskabide onen alde bestea aldi batzutako jazokixunak erakarri biar zittubezala gomutara: makiña bat andra ixan dirala munduban bakalderri ta jaurerri askotako jaurleri, ta bakaldun eta kaiser askok baxen ondo eta biarba zurtasun andijagoz erabilli ixan zittubezala erriko arazuak; andra askok urten ixan dauala mendira guda-al dijetan, gixonak eurak baxen kementsu ta adoretzu aberrija aldeztuten; oneik egijok olan dirala, ezin leikela bakaldunak euren eskubidia ezetara be ukatu, atakotzat artu baño, ta zuzenez eskatuten eben eskubidia beingo-beinguan emon, gauza bakana zalako gixonak edozetan aginttaritzea euki ta eurak andrak ezetan aintzako be ez ixatia; azkenez, geigarritzat iñuen, gixonak eurak baxen ixillak edo biarba ariago ixango zirala, ta garrantzizko arazuak eskutuban eukitten ezeutsela iñongo gixonik ezer erakutsiko. Eskakixunok bakandereak be bere egitten zittuzan eta leia andiz eskatuten eutsan bakaldunari baietza emoteko.

Idazkija irakurtzian eta andren zentzunbako eskarija uartutzian, eze-kijan bakaldunak zer erabagi artu. Zalantza aretan Bertoldagana jo eban eta jazokuna aren barri emon eutsan. Bertolda, erantzun ordez, arkuak austen asi yakon barreka.

—Barre egitten dozu, astakillo orrek?

—Ondo gogoz, atan be —erantzun eutsan Bertoldak—; eta orreri barre egin eztagijonak, agin guztijak ataratia ibazi biar leuke.

—Zergattik?

—Orreik andra ergelok, bakalduntzat barik bakallutzat artu zattubez zu; zelan otu osterantzian olako gangarkeririk bakaldun danari eskatutia?

—Arei eskatzia ixan leikijue on, baña niri ez emotia adin-on.

—Txakurrak buztana oratuten itxi? Eztau, gaxuak zorigaizto gitxi.

—Argi egidazu berba, ulertu dagitsudan zerbait.



—Olluak kukurruku ta ollarrak karkaxo, olakorik gerta oi dan etxien gaxo.

—Martiko eguzkijaren antzeko zara zu: igittu ta berotu orduko ibittu.

—Ulertzalle onari, itz gitxi.

—Itzok eder, geiok ez; argittuko al-nozu, bai ala ez?

—Etxia nai dauanak garbi, ezpegi ollorik ez usorik euki.

—Baña, asta-kirten orrek; amattuko ete-dozu bein edo bein?

—Ulertu bai, ulertu ez, eta ulertu gura ez; iru gauzok bat lettekez.

—Ipuin entzuliari lapikuak ondua artu.

—Ia bada, esan; zetarako gura nozu ni?

—Zure aolkuba biar dot arazo onetan.

—Iñurrija txitxarrari ogi eske, beraz.

—Ba-dakit azkarra zareana ta buru ori asmakixunez beterik daukazu. Andren arazo au zeuri emon gura dautsut, alik onduen zeuk atondudagidazun.

—Arazo ori nire pentsudan itzi ba'dagixu, ez ixan ezpairik; txistuba baño ariñago aterako zattut neuk estura orretatik. Orrattiño, laketu egidazu nire neuk gura dagidana egitten, eta orreik androk, arazo au dala-ta, barriro ba'letortzuz etorri, txakur bigurtu nadilla ni.

—Tira, ba; asmau egixu zerbait eta bialdu egidazuz popadan axiak artzen.

Urten eban Bertoldak eta zeiaira juanik, txoritxu bat erosi eban. Sartu eban gero txoritxu au kutxatilla baten barruban eta bakaldunari eruan eutsan, esanez, bakandereari bialdu egijola kutxatillea, arek emakumai bialdu egijuen, baña esan egijuela ezegattik be ezegijela idegi ta bijaramon goxian etorri ettezala atzera kutxatillea ondo-ondo itxirik ebela, ta bakaldunak beingo-beinguan emongo eutsela eskatuten eben guztija.

Artu eban geznarijak kutxatillea eta eruan eutsan bakandereari. Gorago attaturiko andrandijak bakanderearen gelan egozan baturik bakaldun erantzunaren begira, ta bakandereak, senarraren geznea entzunik, kutxatillea artu ta andrandijoi emon eutsen, bide batez bakaldunak iñuana uarterazuez: ezetara ez ezegattik ezebela kutxatillarik idegi biar, baña bijaramonien etorri ettezala atzera kutxatilla ta guzti, ta beste barik, bakaldunari eskaturiko guztija lortuko ebela. Esanokaz lasa-lasa egindda alde egin eben andrandijak.

Baña urtenaz batera, berebixiko ikusgurea sortu yaken emakumoi, ta an kutxatilla barruban zer egon ete-ettekian gordeta jakin gurarik irrikatzen jarri ziran.

—Andrak —alkarrerri iñotsen— emen barruban zer dagan ikusi barik egongo ete-gara ba? zer deritxozube; idegi al-dogu?

Beste batzuk, ostera, bilddur samar, onetara iñuen:

—Eztagun olakorik egin, aurki bakaldunaren garrantzi andiko gauzaren bat dago-ta.

—Baña, zer gauza ixan datteke, ba? —iñuen ikuserienak—. Eta idegi arren be, ez al-gara gero guztijoen artian dagon-dagon lez itxita izteko gauza ixango? Bai, bai; dana-dala, idegi dagigun eta geuk jakingo dogu gero zer egin.

Azkenez, txutxuputxu ta marmaxo askoren ostian, kutxatillea idegi-ttia erabagi eben; baña ganeko estalkija kendu eutsenekoxe, barruban eguan txoritxubak eguak zabaldu ta alde egin eban gorantz, axia ziar egazka, eta ene emakume guztijak zurtzauta geldittu ziran ezetarako adore barik. Besterik ezian, zer txori mueta zan igarteko astirik euki ixan ba'leue, beste atariko bat erosijaz utsa beteta legokian; baña kutxatilla barruko txorija begi-itxi-edegi baten aienatu yaken-da, ezin eben, arrezkero, ez artatxori, ez urretxindor, ez beste zein txori ixan ettekian igarri.

Damututa ta atsekabetuta egozan andrandi gaxuak, ta euren ikusgura zoritxarrekuu zala-ta, alkarrerri akar egiñez, ba-iñuen:

—Gure errukarriak! Nongo arpegijaz juango gara gu barriro bakaldun aurrera, bere agindduba guk ausi dogun lez ausitta gero? Au da zorigaiztoko ta adutxarreko ixtia! Zer adore, zer inddar ixango dogu guk bijar goxerako?

Naigabe ta atsekabez beterik igaro eben gau osua onexatara aieneka; ezekijen zer erabagi artu: ala bijaramonien bakaldunagana juan, ala ara barik etxian geratu.

Gaba igarota, oi dan lez, eguna etorri zan barriro. Jagi ziran emakumiak eta batzarrian batu ziran. Arterik artu eziñik ebiltzezan, gaxuak, uste guztijak galduta, nora jo ezekijela, ta iñondik be etxaken ezer otuten bakaldun aurrera lotsagarri barik barriro aurkeztu al ixateko, ta bakandereagana juaten azartuko ete-ziranentz be zalantzan egozan. Batek onetara iñuan, bestiak bestetara; arek, juan biar ebela; onek, oba ixango ebela ez juatia. Azkenez, erausi ta iruzkin askoren ostian, bestiak baño buruba apur bat argijago eban bat aurreratu zan eta esan eban:

—Andrak; zetarako galdu onenbeste asti barriketa utsian? Zoruak egin naiz eruak egin, egiña egin, esan darue; ta ezin daikegu guk be gure okerra ez zuzendu ez estaldu. Eztaukagu beste biderik bakaldunagana juan, jazo yakuna zelan ixan dan argi ta garbi esan eta parka eskatu baño. Lendik be ba-dakigu bakalduna ixakeraz bijotz-berea dana, batez be



andrazkuakaz, eta errez ixango yako guri parkatutia. Tira, andrak; bizkor-tu zatteze eta jarrai zakidaze neuri, neu juango naiatzube aurretik eta. Erijotzaren bat egin ete-dogu, ostera, ezetariko zigorren bildur ixateko? Ala, lamaiko baten erosi letteken txori baten balijorik be ez ete-dogu guztijoen artian, txori ziztrin orreri egaz egitten itzi dautsagulako, beste barik? Zatoze neugaz ezeren bilddur barik!

Beste batzuk, ara bere, bilddur ziran, eta esaten eben bakaldunari min geiago eragingo eutsala bere esana egin ez ixatiak, basuetan eta baratzetan eukazan faisana eta eper guztijai iges egitten iztiak baño; azkenian, jo batera, jo bestera, bakandereagana juatia erabagi eben.

Bakandereak andrai jazorikua entzun ebanian, atsekabez beterik jarri zan eta ezekijan zer esan ez zer egin, zalapartaen baten bilddur zalako; baño atsekabiak alde batera itzirik, andren alde egiteko bere burubari azkorto erazo ta bakaldunagana juan zan emakume andrandi guztijak lagun zittuzala. Irureun bat andra ziran eta eurok eta guztijok etozan buruz bera, lotsaren-ozta. Eldu zan bakanderea areto nagosira ta agur egin eutsan bakaldunari. Bakaldunak iñoizko alaitsuben erantzun eutsan aren agurrari, ta bakaulkittik jatzirik, eskutik artu ta bere onduan jezarri eragin eutsan. Eta irribarria beti ezpanetan ebala, zer albista on ete-ekarren ittaundu eutsan, arenbeste andra eder eta argiren laguntzeaz beragana etorteko:

Eta bakandereak esan eutsan:

—Ekixu ene senar eta jaun altsu orrek, zure aurrera naiatortzula emakume guren oneikaz, eurok egin eutsuben eskabidiaren alde. Ondo dakixunez, batzar-nagosiko garatz eta arazo guztijetan sartzeko zaldunak dauken eskubide berbera eskatu eutsuben amakumiok eurontzako be; baño aginddurik zuk, erantzun billa etorri ettezanian ekarri egijela euroi emoniko kutxatillea zeuk emon zeuntsenian itxirik eguan era-eratarata ta ezegattik be idegi egin ixan barik, eurotariko batek, beste guztijak baño ikusperagua antza, barruban gordeta zer egon ete-lettekian ikusteko gutizijaturik, idegi egin dau, ta uste-uste barik barruban egon ixan dan txorixubak iges egin dautso egaz. Zoritxarrian egin dau egitteko au! Emen daukozuz emakume guztijok atsekabeturik eta damu-damurik egiñen orregaz, naigabiaren andiz buruba jasoteko be gauza eztirala, ta bakaldunaren agindduba eurok gura barik ausi dabelako zuri arpegira begiratureko be lotsa dirala. Ene jaun altsu ori; beti ixan zara zu bijotz-biguna ta errukijorra zure menpeko guztijentzako, ta parkatu egijezu onei be eurok egin daben utsa, eztalako ixan egiña zure esana ez egittiarren, euroen ikusgura begiluzetxubak eragiña baño. Eta diñotsudan au egiztauteko, ona

emen andrandijok zure oñetan auzpazturik, oñazez ganez egindda, garbatuta, damututa, ta apaltasunik andijenaz parkeskeka, zuri, ene jaun altsu orreri.

Orduban bakaldunak, asarre bai'leguan, arpegi mukerra jarri ta betosko illunaz, ba-diñotse:

—A, emakume zoro, ergel eta burubakuok! Eta, arpegia ete-dauko-zube oindiño neure bakalderri onetako ixilleko batzarretan sartu gura ixateko? Baña, zelan, esan egidazube, zelan euki ziñegije ixillik zubek, kutxatilla bat ordutxu betian itxitta eukitten jakin eztozubenok, zelan euki ziñegije ixillik neure bakalderri osuaren zorijona ta millaz gixonen bixija beren pentsudan daukon arazo bat? Zuaze, zuaze zeuben zeregiñetara, zeuben etxeko ardurea artuten eta zeuben seme-alabak azikera onez azten, gonadunen eginbiarra orixe da-ta; ta itzi egijezube gixonai erriko jaurkintzea, zeregin ori gixonezkuena da-ta. Ezkeunke ondo erriko arazuok zuben eskubetan itziko ba'genduz! Laster ikusiko gendukez gauza guztijak ankaz-gora ibiltten. Ordu erdi garrenerako uri osuan zabal-zabal egindda ibilliko litzatekez ixilleko arazo txikarrenak be edonoren abuan eta miñian. Tira, zentzunbakuok; jagi zatteze ta zuaze etxera ganoratan, biar be ba-dozube-ta lauziri banarena. Beinguagatik parkatu egitten dautsubet; baño ezatakixubela beste bein olako burubakokeririk otu be egin!

Eta au esanik, bakandereagana bigurtu zan agur egitten, eta ainbat zaldun emon eutsazan gelaragiño lagun egijuen.

Andrandi gaxuak, bakaldunaren erremuskadeaz, autseziperdi urten ziran jauregittik katu buztija baño epelago ta ezeben geiago eguno attatu ez agimendubetan satzerik, ez autarkija eukitterik, ez iñoren lapikuan burrunztalija sartzetik. Bestelako burrunztija ezeutsen eurai bakaldunak sartu, naiz ta Bertolda maltzuraren bidez ixan! Andretedija aldendu zanian, idoroten dau bakaldunak Bertolda ta ba-diñotso:

—Ba-dakixu, gero, berebixiko asmakixuna ixan dana? Eta urten be, ezin obetuago urten daust!

—Ondo dabil auntz trinkua berekittian, otsuak tope egin eztagijon artian —erantzun eutsan Bertoldak.

—Zergatik diñostazu ori?

—Ez al-do zu iñoz entzun, andreak, urak eta subak laster aurkitzen dabela bazter? Nigattik ete-diño zu ori, ba?

—Egin-egiñian be, zeugattik diñot, eta ez beste iñorgattik.

—Ba-al-naiatzu ni ezertan damugarri?

—Ba-al-zattudaz zu ezertan goralgarri?

—Zetan emon ixan ete-dautsut nik min?



—Onen garrantzizko arazo onetan neuk lagundu zattut, eta zuk, illarte bixi ixateko lain emon biarran, arnasea bera be emon ez eta ixeka egitten daustazu ganera.

—Enaiatzu orren eskartxarreko; ta ondo dazaudaz zure ibazijak.

—Ezagututiaz eztot naikorik; eskartutzia obeto dagokit.

—Zagoz ixillik, biar dan lez saristu gura zattut-eta. Eztot gura oin-dik aurrera oñik be igittu dagixun, eta oñak oinkide ixango dozuz aurre-rantzian, eztabelako alkarren ondolik aldendu biar ixango.

—Urkaturikuak be eztabe oñik igitzen, eta, zuk diñozunez, oñak oinkide ixaten dituez.

—Zuk, barriz, txartxat artu ta okerratarra ulertzen dozu beti.

—Txarto esan sarri eta geienetan igarri.

—Zuk txarto esan eta txarrago egin egitten dozu.

—Zer txar egin ete-dot zure jauregijan, ba?

—Eztaukozu lauzirijen gixabiderik ez adei-legerik.

—Eta zuri zer ardura dautsu ni ondo azija ala mendu txarreko ixatiak?

—Asko ardura daust; traketsa ta basatija lez zabiltzalako nire jaure-gijan.

—Esan zegattija.

—Nire aurrera zatozen bakotxian, txapelik erantzi be eztozu egitten; ez-ta bururik makurtu bez.

—Gixonak eztau bere buruba makurtu biar beste gixon baten aurrian.

—Gixonak zelakuak, adei-legiak eta gurkerak be alakuak egin biar ixaten yakez.

—Gustijok gara lurrezko: zu lurrezko, ni lurrezko, ta guztijok lur bigurtuko gara gexu baten. Lurrari etxagoko lurretara makurtzerik, eta, arian bere, ezin dau.

—Bai, egija diñozu: guztijok gara lurrez egiñak. Baña zugandik niga-na dago aldia ezta besterik ontzi baterik bestera ixan lettekan aldia baño. Lur bategaz beragaz ainbat ontzi bardiñezak egitten dira; ontzi batzuk, orrattiño, edari gozuak eta lurrinkai usaintsubak eukittekko ixan oi dira, eta beste batzuk, ostera, edozelango zeregiñetarako ta oikuntza zakarretan erabiltteko. Eta, era berian; ni, arako nardoizko lurrinkai eta bestetariko edari eder-gozuak gordeten dittubezan ontzijetarikua nozu, eta zu, barriz, edozein zantarkeri botateko edo, biarba, txarrikeri andijaguak egitteko erabilli oi diranetarikua. Alan be, ba-dautort, ontzi guztijok lur berberagaz eta esku berberak egiñak dira.

—Eztautsut ori ukatuko; baña ontzi guztijak errez dira apurtuten, era beratan auskorak diralako, eta bein apurtu ezkerro, sastarretara bota-ten dira zatijak eta batzubetarik bestietara eztago ezetariko alderik.

—Zelan gura ixan dedilla, ba; baña, zuk, ona etortzian, buruba-makurtu egin biar daustazu.

—Ezin dot nik olakorik egin; eruapena artu biar ixango dozu.

—Ezin dozula? Zergattik ezin?

—Lexar adakijak iruntzi dodaz, jauna, eta eneukez apurtu gura neure buruba makurtutuzian.

—A, dollor, txatxar ori! Zuk gura ezarren, ba, neuk gura dot, eta makurtu biarko dozu urren nire aurrera agiri zattezanian; bai, ondo be.

Bertolda aldendu zaneko, bakaldunak bere gelako ateburuba ate-erdi ingururagiño eraztia aginddu eban, onetara atia laburtutiaz, gelara sartu gura ettezanak gura-nai-ez buruba makurtu egijen. Au agindueran Bertoldari asper egittia baño beste burupiderik ezaban ixan bakaldunak, ak beragan etorri gura ezkerro, gelan sartueran buruba-makurtu egin biar ixango ebalako, eta onetara, Bertoldak gura ezarren be, bakaldunari gur-kerea egin biar ixango eutsalako. Bertolda atzera noiz etorrikoren begira geldittu zan, beraz, bakalduna, beren asmakixunaren ondore ona ikuste-ko luze eretxitta.

Urrengo goxian ba-dua Bertolda beti legeaz jauregira. Bakaldunaren gelako atia aren txiki ikustian arrittu eion yakon bat-batian, baña azeri zarra bera, beinguan susmau eban zerbait eta laster igarri eban bakaldu-nak agindduriko maltzurkerijen bat zala, biarba sartueran bakaldunari buruba-makurtu berari egin erazoteko-edo; eta ots-otsean bururatu yakon zer egin: gibel-egin atiari, bai, eta aurrekera barik, atze-atzeka sartu. Otu ta egin. Eta onetara, bakaldunari burubaz gurekerea egin biarran, biz-karra emon eta bizkarraren azkenian asten danagaz gur egin eutsan. Aurduban ezagutu eban bakaldunak etzala Bertolda osterantzeko azerija lakua, lukijagua baño. Inddar atsegin ixan yakon , orrattiño, bakaldunari Bertoldaren maltzurkeri barrija, baña asarre samar bai'leguan, ba-diñotso arpegi garratzaz:

—Nok irakatsi dautsu zuri, malmutz orreri, iñoren etxian orretara sartzen?

—Zangurrubak, jauna.

—Zegattik baña zangurrubak?



ZANGURRUBA ETA KARRAMARRUAREN IPUÑA

—Ekixu, jauna, gure attak amar semerartekuak ixan zittuzala, eta ni oindiñokarren nazan lez, beti ixan zala txiro ta biartsuba. Makiña bat bidar aparittarako ogirik be ixan ez, eta jaten emon ta ase-ase egindda eratzoz biarrian, iñon diran ipuñak esan eta lo-erazo egitten euskun guri attak! Sabela goseturik baña buru-belarriak gozaturik iruan izaten genduban onetara urrengo goxerarte. Areri entzuniko ipuñen artian, zure ittaunari erantzuteko bete-betian yatordan bategaz gomuta naz orain, eta egonarriz piska baten adittu ba'ziñeist, erdein ixango elitzakixun zerbait entzungo zenduke.

—Esan, gixona, esan; atsegin andija ixango dot eta —erantzun eutsan bakaldunak.

—Gure attak esaten eban ez —asi zan Bertolda edesten—, beñola, aberiak berba egitten eben aldijan eta mozoluak kapusaia erabiltten eben sasoiari, bai-ei-ziran adiskide urko bi: zangurruba ta karramarrua. Beste errijetakuak zelan bixi ete-ziran ikusi biar ebela-ta, munduba ziar alkarregaz juatia erabagi ei eben. Aldi atan zangurruba aurrekera ibiltten zan, osterantzeko piztijak lez, eta karramarrua etzan gaur lez albokera ibiltten. Adiskide bijok, gurasuen etxetik alde egindda, asi ei ziran bidez munduban barruna, ta ibilli ta ibilli, otijen errira eldu ziran; andik muskarren lurraldera jo eben, eta geruagogarrenian onein muga dagon mitxeletienara. Eta ibillijaren-ibillijaz lurralde asko ta askotan ixan ei ziran eta aibat bazter ikusi ei zittubezan eta beredin piztiren ekandu berezijak uartu. Eta juan eta juan, azkenez, katamixarren errira eldu ziran, gabez atan be eldu. Aldi atan, katamixarrak eta ogigaztaiak guda ixugarrija ei erabillen alkarren artian; antza danez, bitzuben lurraldiak bata bestiarene onduan ei egozan, eta saldukerijen bat edo-ixan zala-ta, iskilluak artu ta alkarrieri erasoka eragoioen. Katamixarren gualtegira eldu ziranian, ango jagolak ikusi egin zittubezen gure lagun bijak, eta zelataritzat arturik, bat-batian atxillotu ta txikotez ondo lotuta buruzagijagana eruan zittubezen. Buruzagijak ziatz-ziatz arakatu ta ittaunketa estuba egin ostian, ezeutsen idoro besterik munduba ikusi gurarik ebiltzezan lagun bi zirala baño, eta, biarba, arrotzak ziranez, ezeren barririk jakin ez-da leku aretara uste-uste barik eldu zirala; eta ittaundurik ia euren gudari ixan gura eukienentz, baietz erantzun eutsen zangurrubak eta karramarruak. Arenbeste adar,

beso ta ankadunak zirala ikustian, gudarako berebixiko tresnak ixango zirala begittandu yakon buruzagijari, eta azke izteko aginddurik, gudari-lerruetan imiñi zittuzan. Eta aurduban jazo zan jazotekua. Aginddu ei eutsen gure zangurrubari arerijuen landan zer egitten ete-eben zelatan juateko. Katamixarrak uste eutsuben ezebela ogigaztaiak zangurruba ain errez ezagutuko, lurralde areitan zangurruba pizti barrija zalako, ta ganera ibilkera ixillekua eta pittian-pittian gorputzik geiena buztan barruban ezkutaute ebana. Arin baxen bizkor juan zan zangurruba nagosi-barrija-aren agindduba betetan, eta arerijuen landan jagolak lotan aurkitturik, aurrera egin eban eta ogigaztae-nagosijaren guda-txabolaragiño eldu zan, ango jagolak be lo-egingo ebela uste ixanik; baña gixagaxuak ezeban adu onik ixan. Ezegozan lotan, ez, ango jagolak, ondo itzarturik jokuan baño, ta gure zangurrubak txabola barruban buruba sartu ebaneko, aretariko gudari batek ikusi egin eban beinguan, eta jokua itzi ta zangurrubak nabattu ezegijan maittik geldiro-geldiro jagirik, kisket bat artu ta buru-burura jaurti eutsan indarririk andijenaz. A ixan zan kisketekua —...esus!— kasketekua! Krakadeaz beraz ene zangurruba ildda lez jausi zan lurrera konorte barik, eta buruban beti daruan maskorrari eskerrak, osterantzian ba-yuakoz garunak axiak artzen! Ogigaztae joagoliak, lurretara jausirikua zelatarija zanik bururatu be egin barik eta ilddakotzat arturik, adarretatik oratu ta luebaki batera bota eban, eta beste susmo txar barik lagunakana juan zan atzera jokuan. Zangurru errukarriak, bere senera etorri, ezin eban miñaren-miñaz bururik jaso be egin, ain ixan zan andija arturiko kaskarreku; eta zin egin eban etzala geiago eguno buruz aurrera iñon sartuko, buztanez atzera ibilli baño, ta onetara, ukaldirik emongo ba'eutsen be, buruban baño naiago ebala bizkarrian artu. Oñazez eta miñez, al ixan eban lez eldu zan atzera katamixarren landara, ta jazoriko ta ikusiriko guztija edestu eutsenian, iskilluak ixill-ixillik artzeko aginddu eutsen gudarijai buruzagijak; ta arerijuen landara juanik, eraso-aldi irrime bategaz otozotuan ogigaztae-nagosijaren txabolea artu ta barruban egozan guztijak il egin zittubezen. Onetara aspertu eben zangurrubaren kaskarreku; baña zangurru gixagaxuak ezeban gura alakorik barriro jazo egikijon, eta badiñotso karramarruari:

—Amutil; gauazan emetik Jaungoikuakaz, gudaketea eztok guretzako egiña ta.

—Baña, zelan iges egingo yuagu —esan eutsan karramarruak— gure oñatzen aztarrenak artu egingo yauezak-eta?

—Ibilli adi i albokera, ta nik atzekera egingo yuat; onetara iruzur egingo yautseguk eta estura guztijetatik urten al ixango yuagu.



Atsegin ixan yakon karramarruari burupide au ta biatzen puntetan jarririk, txairo-txairo asi zan ariñeketan, orbiden, eta ba-yuakon zangurru gaxua atzetik, eldu eziñik. Katamixarrak ezeben iñoiz igarri norantz alde egin eben gure lagunak, euron ibilkera zakarraren oñatzakaz buruba nas-pilddu egin ixan yakelako, ta gogait-egindda uts-emon egin eutsen jazar-katziari. Nekez eta lorrez eldu ziran etxera zangurruba ta karramarrua; ta bidian jasan ixan zittubezen estura ta larriakaz beti gomutau ixanik, il-burukotzat itzi eutsen ondorenguai arrezkero ibilli ettekezala beti eurak etxera etorrikeran egin ixan eben letxe; eta gaur berton ikusi ziñegije, oin-diño, zangurruba atze-atzeka ibilli duala, ta karramarrua, barriz, albo-alboka. Eta zangurrubak ogigaztaiaren txabolan sartukeran artu eban kas-karrekua beti goguan daukodanez, neu be zure gela onetan sartzaittian bada-ezpadan atze-atzeka sartu ixan naz, ezer txarrik artzekotan oba dala-ko bizkarraren azkenaz artu burubaz baño.

—Ondo dago ipuin ori —esan eban bakaldunak—, zuaz etxera orain eta etorri zakidaz bijar. Baña egixu nik ikusi eta ez-ikusi egin zagi-dazan eratar, eta ekarri egidazuz zeugaz ortua, kortea ta errotea.

—Igarri egik ori, labatxori. Ba-nua, bai; baña asmauko dot zerbait zure agindduba zelan edo alan bete al ixateko.

BERTOLDAREN MALTZURKERIJA

Bijaramonian, ba-diñotso Bertoldak amari zerbazko opil bat egin dagijola, ta guriñez, gaztaiez eta gaztanberaz ondo ta lodi igurtzi ostian, bota egijozala ganetik zaia ta uruna ugari. Artu eban gero galbae bat, eta arpegi aurrian imiñita, opillagaz eta guztijagaz bakaldunagana juan zan.

—Zer esan gura dau, oster, arpegi aurrian dakarzun galbae orrek? —ittaundu eutsan bakaldunak.

—Ez-al-zeunstan zeuk aginddu ikusi ta ez-ikusi egin naiekzun erara etorri ninddakixula? —jardetsi eutson Bertoldak.

—Bai, alantxe da.

—Ona emen, ba, ni, galbae onen zuluen atzian, ikusi naiekzularik eta, alan be, ezin ikusi naiekzularik.

—Gixon andija ta burutsuba zara, orrattiño. Baña, ortua ta kortea ta errotea, non dozuz, ba; ala eneutsuzan ekarteko esan?

—Orreik irurok be zerbazko opil onetan daukozuz nastian. Zerbeak ortua esan gura dau; gaztaiak, guriñak eta gaztanbereak, kortea adierazo-ten dabe; eta zaia ta uruna, barriz, eztozuz errotea baño besterik.

—Eguno neure bizijan eztot zu lango gixon argirik ez ikusi ez eza-gutu. Eta saritzat, zeuri otu dakixuzan edozein eginkixun eta biar-ixane-tarako artu daikezu jauregi au zeure-zeuria bai'litzan.

Itzok entzutian, bakaldunaganik zerbait alenduta, kukulumutxu jarri ta prakak erazten asi zan Bertolda gorputzeko biar-ixanen bat egittia erakutsi gura bai'leuan; eta jasa aretan gixona ikusirik, asten yako bakal-duna garraxika:

—Zer da baña, emen egin gura dozuna, zantar lotsabako orrek?

—Zeuk eztaustazu esan, ba, neure biar-ixan guztijetarako artu dai-kedala zure jauregi au?

—Bai, esan dautsut; baña, zer da zeure egitteko ori?

—Jauna; nik, ba, neure ixate oneri aztun deritxot une onetan, eta zeure abinddu ta eskeintzea ontzat arturik, aztuntasun au ementxe berton arinddu daikedala otu yat, egin-eginiñan be, biar-ixan gorritan aurkitzen naz-da.

—Orduban, bakaldunaren jagolietariko batek, artzen dau makilla bat eskubetan Bertolda burutik-bera astindduteko gogoz, eta ba-dirautso aldarrika:



—Asto txarritto ori! Tira kortara, zeure ideko astuen ondora, bakal-dun aurrera olako zantarkeririk egitten etorri barik! Alde emetik, arin, eskubetan daukodan makilla onegaz saietsak apurtu dagixudazan gura ezpa'dozu!

Bigurtzen yako Bertolda ben-ben eta ba-diñotso:

—Baratxe, baratxe, ene anai kutuna! Zer duala-ta orren milika ta bupera eure buruba agertu gura? Ez al-dozak eulijak iñoiz ikusi, ezkabiz-tuen buru ganian ibillioztian, arian bakaldunaren maira be juaten dozaala, ta bakaldunaren katilluban bertan miazkau ta zetazkau egin arren, ezeren kezka ta iguin barik artzen yuala arek katilluko zukuba? Eta, ezin al-yuadaz nik ostera, neure zeregiñak beanganian egin, biar-biarrezko ixanez ganera, bakaldunak berak bere jauregija neure biar-ixan guztijetarako eskeñi yaustaan ezkeror? Ala au baño biar-ixan andijagorik ba-ete-laiettekit etorri egin yataan eskeintzeari onen adin-onez baietza emoteko?

Beinguan ulertu eban bakaldunak Bertoldaren itzixuna, ta ikusgarritzko ereztun bat atzamarretik aterata ba-diñotso:

—Eutsi ereztun au; zeuretzat emoten dautsut. Eta zuk, ene diruzain orrek, emon oneri milla bat dukat.

—Eztot nik gura lorik galdu erazo dagistazun.

—Nik zuri lua galdu erazo?

—Bai aurki. Orrenbeste diruren eta ereztun orren jaube ixango ba'nintz, eneuke eguno atsedeen egingo, eurok gorde eziñik edo zetan irazi bururatu eziñik, buruba zoratu-zoratu egindda, ez bakerik, ez arterik eneukelako ixango. Ganera, ba-dakixuz, oiez, arako esakunak: «edozein sari esker gura», ta «iñoren emoia artu ta norberen buruba saldu». Jarei egin nindduban Jainkuak eta jarei iraun gura dot illartian.

—Zer egin daiket, beraz, zu saristuteko?

—Naikua dau ordaintzen, on-egiña dauanak ezagutzen.

—Ezta naikua ezagutzia; esker-ona sari zerbattegez erakutsi biar da.

—Gurari eta gogo ona ikustia ordañik asko da gixon zindduarentzat.

—Baña nagosijari adei-legez yagoko menpekuagaz esku-zabal ixatia.

—Alan be, eztau menpekuak ontzat artu biar bere irabazija baño ezer nagosijagorik.

BAKANDEREAGAZ BARRIRO

Autubeton eragoioela, ara non datorren bakanderearen gezinarija idazki bategaz, Bertolda jauregira bialdu egijola bakaldunari eskatuten. Kurrukea eukotsan bakandereak Bertoldari beñolatik, eta arrezkero be uri atako andrandijak bakaldunak laidoztu ixatia aren erruz ixanzala entzunik, amurruba gettu egin yakon, eta Bertoldari bizija kentzia erabagi eban.

—Bakandereak dei egitten dautsu barriro —esan eutsan bakaldunak—. Erdi makalik dagola diño, eta ia bera alattuten jua gura ete-zeunkientenz, zeure gogaro bixi orregaz ondo-eza arinddu dakijon.

—Lukijak be gexo-buru daki egitten sarri, ollazkuak erarago dakijozan etorri.

—Zeri buruz diñozu ori?

—Katamotzari ta andreari buruz: kurrukatan alkarren antzeko dozuz.

—Irakurri emen zeuk, ba, irakurten ba'dakixu.

—Ikusija ta uartuba lango, liburu obarik eztot nik.

—Andra zindduaren asarria laster da irribarria.

—Estaldurik dagon txingarra laso: ganeko autsari bero iraun-azo.

—Ez al-dozuz entzuten, baña, emen diñotsuzan itz ederrak?

—Itzok eder, geiok ez; amaika jakittun zoro egin daruez.

—Tira, zuaz juateko ba'zara. Juanak jua, eta ura be, bein jua ezkeror, ez ixotz ez ur bero.

—Zuku beruaz iñoiz galdostu danak, otzari be putz.

—Tira, gixona; naikua da erregurik. Esakereak be ba-diño: «dollora otuago, atsa putzago».

—Idija duanian pikara, aurretik ixerdi, atzetik ikara.

—Leoia baxen bizkor egindda, zuaz ezeren bilddur barik.

—Leoia baxen bizkor? Ala bilddots epela baxen koiskor?

—Azartuba, azartuba ixan biar dau gixonak. Ganera, eztautsu bakandereak amurrurik.

—Ba-nua; baña zeuk agindduten daustazulako. Ta zuk diñozun azarkuntzeak bilddurra uzabez, ze illteko edo bizitteko gudura guakez.

Eta bakanderearen jauregira jauten asijaz beraz, ara non entzuten dautsen ate oste baten txutxumutxu iñarduben morroe batzuri, bakandereak bere eztarijai aginddu eutsela txakur guztijak euki egijezala gertu, Bertolda jauregijan sartunaz batera, txakurak axatu ta aginka il egijen.



Jauregi atara juateko erriko zeiatik igaro biar zanez, erbi bixi bat salgei eukan gixon bat ikusi eban Bertoldak bere zorijonerako. Erosi erbija ta kolkuan sartu eban. Eta jauregira eldu zaneke, ara non yatorkazan txakur guztijak amurrututa, entzun ixan eban legez, barrutik iñok ezarrirta bera-ri aginka egitteko. Galtzorijan ekusan Bertoldak bere buruba, eta txistuba baño aroñago kolkotik erbija aterna, txakurrai jaurti eutsen. Esan biarrik eztago: txakurrak, erbija ikusi ebeneko, bertanbera itzi Bertolda bake-baketan ta ankok zetarako yuaguz? esanda, bata baño bestia ariñago aldendu ziran erbijaren atzetik alkarren leian. Onexetara urten al ixan eban Bertoldak txakur aginkadarik artu barik bakandereagana juateko. Bakanderea zurtzauta geldittu zan Bertolda bere aurrian bixirik ikustiaz, ordurako txakurrak il ixango ebela uste ebalako; ta asarria ta amurruba barruban eutsin eziñik, ba-diñotso:

—Emen al-zagoz, astotzar, gaizkin, alakuori?

—Emen nago, bai; baño ezpa'nengo oba neunke.

—Zelan egin dozu iges nire txakurren agin arterik?

—Ixadijak igespidia emonik.

—Oraingotan eztozu iges egingo, ba; ta naiz-ta asmau al dagixuzan amarru ta azerikeri guztijak asmau, ezin ixango dozu nire esku arterik bixirik urten. Etzara geiago, ez, arrokerijetan ibilliko andrai iruzur egin dautsezula-ta.

—Milla urte bixi ixango ba'giña be ezkenduke eguno zuk eta nik begi onez alkar ikusiko. Ezkara gu iñoiz ogi ta jaki ixango.

AMABIJAGAZ

Orduban bakandereak, sumin-sumin eginda, Bertoldari eutsi egitteko eginddu eutsen morroiai, ta txikotez ondo lotuta, berak lo egitten eban alboko gela batera eruan eragin eutsen. Bilddur zan, alan be, Bertoldak iges egingo ez ete-eutsan, lenago be birritan edo irutan maltzurkeriz eta amarru bidez egin eutsan lez, eta olakorik jazo ez eikijon, zorro uts andi bat arakarrita, barruban sartu eban, eta amabi bat imiñi eban jagolatzat, urrengo goxerarte zorrua ta barrukua ondo jagon egixan aginddu garra-tzak emonik. Bijaramonerako, bakandereak berak jakingo eban zer egin Bertoldagaz: edo ibaira jaurti, edo arian zigor txarragoren bat ezarri, eguno iñori ixekarik geiago ezin egin ixan eikijon; eta ene Bertolda gixa-gaxua zorro barruban geldittu zan. Ordurarte ezeban iñoiz illteko bild-durrik ixan, baño ereti atan, bere azkeneko orduba egunoko urrien nabai-tzen eban-da, larrikara gogorrek sartu yakazan gorputzian. Orrattiño, aze-rija beti azeri, eta egoera negargarri aretan be malmuzkeri bat otu yakon zorro barrutik urten al ixateko, ta urrengo lerruotan ikusi daikezubenez, berebixiko onduen urten eutsan asmakixun barrijak.

Zorro barruban sartuta, beraz, eta jagolatzat amabi bakar bat euka-la, asi zan Bertolda deskellaka, baño bere burubari izketan bai'leragoion, eta ba-iñuan:

—Oi, ene adu madari-madarijok; txiro naiz aberatsai negar eragittian zuben poz eta atsegin guztijak imintten dozubezanok, alakuok! Oi, eta nire zorigaiztua baño txarragua! Nongo ondamendira ekarri nozube eka-rri? Oba neunkian attak etxetik jaurti ta otzurrian asi erazo ixan ba'leust; eneukian, beintzat, neure buruba itxura negargarri onetan orain ikusiko! Zer balijo ixan daust niri, neure buruba txirotzat agertzeko, soñeko zan-tar eta pildrizki oneikaz jantzi ixatiak, aberatsa nazala igarri egin dauste-ta? Oneik anker zittalok eztabe nigaz adeitu gura neure ondasunen jaube eurak egittiarren baño! Baña, jazo dattiana jazo, eztot nik a ezelan ez-ta ezegattik be emaztetzat artuko; ta neskatileak berak be gura ez eta, ala-ta-be, bakandereak nik artzia erazo gura ba'leust, batek ba-daki zer jazo-ko dan emen!

Amabijak, itzok entzueran, autubok zetan lotu ete-ettekezan jakin guratxubaz alde batetik, eta ixakeraz errukijor samarra ixanik beste alde-tik, ba-diñotso:



—Zeri dira marmarrok, edo zer daiñarduzu esaten, ene gixona? Zergatik sartu zattube zorro barruban?

—Ut, ut, ut; laguntzarra! —erantzun eutsan Bertoldak—. Zuri eztautube nire atsekabiak ardurarik ixan biar. Itzi egidazu niri neuk gura dodazan erosta guztijak egitten, eta zagoz zu zeure zeregiñaren adi, zeuri aginddu dautsubena egitten.

—Ba-dakit, ondo be, amabi gaxo bat baño enazana; baña, onez ganera, gixona be ba-naz, eta, gizona nazan aldetik, lagun-urkuaren atsekabe ta lorren errukija artuten dakidana be bai. Eta neure inddarrakaz zure zoritxarretik urteten ezin lagundu al ba'negixu be, berbaz besterik ezian, urgazi ta poztu egin zaikedaz.

—poz andirik ezin emon ziñeist zuk, nigaz egitteko danak luzabiderik eztaukolako, epe laburraren barruban bete biar da-ta.

—Zer, ba? Makillatu egin gura zattubez, ala?

—Txarrago.

—Oñaze-txirringean lotu, antza?

—Txarrago.

—Katigu-erremulari bialdu, oiez?

—Txarrago.

—Urkatu, ete?

—Txarrago.

—Zatitu, aurki?

—Txarrago, ara bere.

—Erre, orrezkero?

—Milla bider txarrago.

—Zer arraiio egin daiketsube sei gauzok baño txarragorik, ba?

—Emazia emon gura dauste.

—Eta, ori al-da makillatuba ixtia baño, oñaze-txirringean lotutea baño, katigu-erremulari bialtzia baño, urkatuba ixtia baño, zati-zati egittia baño ta sutan erretia baño txarrago; ala burutik egindda zagoz? Elorrijo andiren bat zendubala-edo uste ixan dot nik! Gixonak, eniak! Ori? Ori kittarrea jo ta abestutia letxe dozu!

—Eztiñot nik andrea artzia zuk esan dozuzanak baño txarrago danik; ez. Emazia emon utsagaz eleuskide niri miñik eragingo, zelan eta zetarako eta zergatik emon gura dausten ezpa'neki.

—Zetarako emon gura dautube, ba?

—Esan; zeu bakarrik zagoz emen? Eneuke gura beste iñok entzun dagistan, galdutan nengokelako osterantzian. Ara; eztakit nik zeu nor zarean, baña gixon zintzua dirudixu zeure berbaikeran eta galduko eno-

zun uste osua daukat zeugan. Baña jazo egin biar dana jazo egingo da-ta, betor etorteko dana!

—Asi; gixona; asi ardura barik zeure arazo ori esaten.

—Jakin egixu lenen-lenen ni ondasunez jositta nagola; aberats okittuba nazala. Orrattiño, ixatez, gorputzez, zeuk iruditu ziñegijan gixonik mazkal ta itxurabakuena baño ezañagua naiatzu. Darraiodan. Nire lurrak eta etxaguntzak beste zaldun batenen albian dagoz, mugak bittarte. Alaba ezin ederrago bat daukotsu zaldun onek, eta nire ondasunak begiz jorik, alaba au emaztetzat niri emotia egin dau burupidia, naiz-ta ni, esan dautsudanez, gixon txatxarra ta itxusija ixan. Bein eta birritan eta irutan be etorri yat zaldun ori eraso gurarik, neskatilleari berba egin dagijodan; baña ez nire arpegi polittagattik, neure diru ta ondasunak-arren baño. Bai eta neure polittasuna! Ardura asko dautso areri ez nire jakak ez neure bizi-jak be, otu yakona lortu ezkerro ni urkatuta ikustia be bardin litxakijo-ta.

—Aberatsa zara zu, beraz?

—Aberatsa be aberatsa, bai abelgorritan, bai ardittan, bai etxaguntzetan eta batta edozetan be.

—Zure domubaren etorrijak zenbatsu joten dozuz?

—Urte bategaz beste, sei milla dukat, edo biarba, geiago.

—Demoninentresa! Orrenbesterik eztaukon makiña bat markes bada bazterretan. Eta zure auzoko zalduna be, aberatsa da, ala?

—Nasai asko bixi da; baña nire aldian lander bat dozu a.

—Zenbateragiñoko irabazijak ixan legiz ak?

—Milla bat dukat, geien-geien be.

—Ezta orren txirua, orrattiño. Eta, ganera, jatorri onekua?

—Etixerik andikijenetarikua.

—Eta, ezkontsaririk eztautsu emon gura-edo ala?

—Bai; ba-daust emon gura. Zagoz pizka baten gixona dan-dana esango dautsut-eta. Baña emen barruban ezin dot barbarik ondo egin, eta obeto egingo zeunke zorro oneri abua azkatutia, buruba atera dagidan besterik ezian. Bai, gixona; neure esangua esanda gero lotu ta estutu ziñegi barriro, eztot buruba zetarako kanpuan luzaruago euki-ta.

—Pozik, atan be. Ona emen zorruari abua azkatuta, eta egin berba orain lasa. Ako marruaren arpegija dozuna zeuk! Enparaduba arpegijaren eduko ba'dozu, bestelako txori-malua etzara zeu solo erdijan imintteko!

—Atera nagixu zorrotik oso-osuan, eta aurduban ikusiko dozu zeri-ikusiko ikuskixuna.

—Bai, baña gero, esatekua esan ostian, atzera sartu biarko dozu barruban.



—Zer diñotsut besterik, ba? Berbea berba, gixona. Alde orretatik ardura barik egon.

—Benetan, arrano arranua! Zuk daukostazu zaldunaren jasa! —egin eban oi u amabijak Bertolda burutik biatzera ikustian—. Ala jainkua! Eguno eztoz ikusi neure aurrian zu baño pizti barregarrijagorik! Eta, andre-gaiak ikusi ete-zattuz zu?

—Eguno bez —erantzun eutsan Bertoldak—, eta egin-eginian be, neskatileak ikusi enagijan sartu ixan nabe ni zorro onetan, eta neskatilea bera be gela onetara ekarri gura dabe, eta dana illunetan dala nigaz ezkondu erazo; eta ezkondata gero aterako nabe ni argittara eta orduban neskatileak, gura-nai-ez, senartzat artu biar ixango nau. Olantxe egiteko dago erabagitta, beñipein, eta batta, ezkondata gero, beingo-beinguan bi milla amaseiko urregorritan eskuratuko daustezala, bakandereak berak ezkontsaritzat neuretzako emonak.

—Au bai dala ixatekua! Oneri, inpernuko piztija dirudijan oneri, aberatsa dalako, andikijak eurak be senide arteko ixan gura yabilkoz. Eta niri, barriz, itxurabako matxango onen aldian milla bidar yaiuago nazan oneri, txirua nazalako, amesetan be ezin lettekit olako zorijonik etorri. Dirubak; diru madarikatubak daukoz erru guztijak. Eta jasan egin biar!

—Gixon ixango ba'ziña, neuk egingo zendukedaz aberats gaba onetan.

—Zelan, baña?

—Nik , dana-dala, asmauta daukot zer egin, eta ezetara be enabe ni indarrez-indar ezkonduko. Orrattiño, nire ordeztatu gura ba'ziñegi zuk zorro onetan, zeure eskubetan itziko neuke zuk zorijon anditzat etsitten dozun ori.

—Enintzake bestelako zorua ixango olakorik egitteko! Zorro barruban dagona, zu barik, ni nazala agertu lettenekoxe, kokotian txikotaz marapilo bat egin eta eskegi egingo nindukie!

—Susmau be ez egin olakorik, gixona! Neskatilea ta bijok ezkondu zagijezeneko, eta zorrua zabaldua agiri, eta gazte jasekua ta edonoren aurrian aurkeztuteko lakoxia zareala ikusi, ez uste ixan neskatileak atzerarik egingo dauanik. Eta egingo ba'leu, oster, berentzat txarrago, bein egiñiko ezkontzea iñok ezin daikelako ausi, ta neskatileak gura-nai-ez, zu aren senar ixango ziñatekezalako beti. Ganera, abinddurik dagozan areik bi milla amaseikuak be arrapau egingo zeunkez zuk, eta dirubon jaube egin ezker, esku-utsik be etziñatekez ezkontzara juango. Eta neskatilearen atak, oneik eta areik dendunian imiñirik, eta gixagaxuak, zarra be bada-ta, urte askorik eztauala bixirik iraungo oldozturik, egiña egin esango leuke ta egiñikua ontzat artu. Eta zu, zeure diruben jaube eta arein onda-

sunen jaubegai egiñik, erakusmenian bixi ixango ziñatekez ondo ta dedugarri, eta etzeunke orain diñarduzun zeregin lotsagarri orretan eguno jardun biar ixango.

—Esan, bai; errez diñozuz zuk gauzak. Baña eneuke nik neure buruba galtzorijan imiñi gura.

—Zure gixagaxua! iñotsan Bertoldak amabijari. Zer diñozun be eztaixun gixagaxo-gixagaxua! Zer txarrik etorri ete-lettekixu zuri arazo onetan sartiaz? Neskatilearen atak ezetsi egingo zattuzala uste al-dozu, ta ezkondata gero, atan be? Neskatileak, xalotasun eta apaltasun berbera dan neskatilea orrek, etzattuzala gura esan dagixun bilddur ete-zara, ba? Ala bakandereak, bere buruba iñongo bakanderarik emokorren eta esku-zabalenatzat daukon bakandera orrek, abindduriko dirubak lazka ez eta bere buruba guztijen aurrian zekentzat agertu bai gura ixango dauala uste ete-dozu! Ai, zure buruba! Ikusten bai'nenguan dakit zer jazoko dan: Jaungoikuak alan gura ixan dauala-ta, atakotzak arturik eta atara jarririk, buruba makurtu egingo dabe guztijak; eta ez uste ixan iñok murtik atarako dauanaik beren abotik, zeri ixillik egon guztijak eukiko dabe-ta. Eta orduban zu, zeure emaztiaren etxera juango zara; ta urte asko barik aldi gitxiren buruban, ango ondasunen jaube ixango zara; ta guztijak men eta gur egingo dautsube, ixan be andikija ixango zarealako. Zabaldu egixuz begijok billa yabiltzun zorijon ori ikusteko; eta olako abagadunarik eztaala egunaro agertuten oldoztu egixu!

—Ara, ba; orren leun eta garbi bidia imintten daustazun ezker, nik, egija esan, ija-ija gogua be ba-dot arazo orretan sartzeko. Beti entzun dot nik esaten zorijona lortuteko norberak be norberen aldetik zerbait egin biar dauala. Gure atta zanak beti esaten euskun: «eik alegin, itto ez adin», ta «eure burubari lagun akijo ta aut lagundu», ta «dienean ereztuna, ifini txirkandea», ta «ezkontzea ta agintzea zerurean yatorgu». Eta, nok daki, ba, zerubak berak ez ete-dauan zorijon au niretzako gertuta euki?

—Eztakit nik olako barrisukeririk. Zorijona eskubetara yatorkunian geuk ezagutu ezik, beren atzetik ibiltten gara gero, baña alperrik. Zerubak emoi au zeuri egin gura ba'dautsu, zergattik zuk ez artu gura? Nik badakit, ondo be, zu etziñatekezena orren atzekatxu egongo nire zintzotasuna ezagutuko ba'zendu; baña, dana-dala, egixu zeuk gura dozuna. Nik neuk eztoz neure buruba geiago nekatu gura lo egon gura dauana iratzartuten. Esan biar ixan dodana esan dot-eta, ba-nua neu atzera zorrora barrura. Tira; zatoz. Estutu egidazu zorruaren abua len egon dan lez, eta eztaust iñok berba geiagorik atarazoko, ez-ta ludiko urre guztijagattik be!



—Zagoz, gixona; zagoz piska baten. Barruban sartzeko ba-daukozu astija oindiño.

—Astija euki daukozula, etzattez astijaren begira jarri, iges egingo dautsu-ta. Edo atxiñakuak esan oi eben lez; «galdu ezegik aldia ta idoro daik naia». Zeure zorijona nondik yatortzun eztozu zuk begiratu be egin gura, eta neuk be eztot neure buruba alperrik eio gura, zorotzat anagijen auki; onik gura eztauanari on egin-gura jardutia orixe baño eztalako; zora-kerija.

—Ez nigattik ori esan —iñuan amabijak—; nik ondo ezagututen dot orreik zure berbok neuri daustazun oneretxijak eragiñikuak dirala, ta ba-dakust, batta, neure onaren nekatuten diñarduzula.

Eztautsat, beraz, zure ontasun orreri gogait eragin gura, ta emen naukozu zorro barruban sartzeko ta esan daustazun guztija egitteko gertu. Ba-dakit nik neskatileaz bein ezkondu ezkerro, guraso ta enparadubak eruapena artu biar ixango dabena; batta eurak gura ez-ta be.

—Tira, tira; naikua da barriketarik. Zatoz; eta itxi abua zorruari, barrura nua-ta.

—Itxaron, gixona; etzattez zu sartu, neuk sartu biar dot-eta.

—Ezetz diñotsut. Eztot orain neuk zu sartzerik gura. Erdu; euki zabal zorruaren abua sartu nattian.

—Arren, ezegidazu kendu esku arterik alako zorijonik. Ukarra bai'-litzan eskatuten dautsut; ezegidazu ukarrik ukatu.

—Ukar egitterik ezin negixu ukatu; ez orixe! Azkenian be neuk amore emon biar; baño setatsu egon zareana ta gogait eragin daustazuna zeuk be ba-dozu igarten! Sartu zattez barrura ta berbarik ez geiago! Zagoz zu emen lasai berez etorri biar dauanaren adi, ta bijar goxian zeuk ikusiko dozu gaur nik zugaz egin dodan egiñena.

—Gixon zinddotzat eta tolesbakotzat ezpa'zeunkadaz, ez uste orren errez itziko neutsanik neure burubari zorro onetan sartzen; baño ba-dakust zu on utsa zareana.

—Zerubak berba eragin dautsu orain! Tira; sartu ondo beste beso au ta makurtu buruba pizka bat: ni baño garaiago zara-ta, ezin-ixango neuns-kijo osterantzian zorruari ebua lotu.

—Oi ene, nire samea! Okertu yat sekulako! Lotu al-dozu ondo? Amattu bein edo bein, ba! Zuk esan dozunez, laster dira etorri guraso ta enparadubak, ezta?

—Bai, gexu baten. Ordu bi edo iru barru egin dozu zuk zure egin-gua. Ara: amattu dodaz lotukixunok eta zagoz orain geldi-geldi. Txistik be

ez atara ortik barrutik —entzun dozu?— biar dan letxe urten dagijan ondo arazo onek —entzun?

—Ba-nago ni ixillik. Baña zu; imiñi nagixu ormeari deutsodala, osterantzian onen luzaro zutunik egon ezkerro nekatu egingo naz-eta.

—Orra or, ba, orman irozota. Auntxe zagoz ondo baño obeto!



BERTOLDA AZKE

Bertoldak, amabi kaikutzarra zorro barruban imiñi ebanian, berper-tatik iges egittia erabagi eban, urrengo goxian lepo ganera etorri biar eki-jon ekatxari itxaron barik; eta bakanderearen gelatik barruna igaro biar ixanik, ate zirrikittuban belarrija ezarrita zeletan egon zan zati baten ezer entzun edo iñor nabattu ete-eukian. Ezeban barru aldetik zarata txikarre-na be asmaten eta, antza, lenengo lotaldijan egozan guztijak. Bera aguan gelako atia geldiro-geldiro idegirik, aretuan sartu zan, eta aretotik bakan-dereak lo egitten aban gelan. Ixil-ixillik aren oera urreratuta, lo-zorruan aurkittu eban bakanderea. Beriala otu yakon ixeka barri bat egittia, ta bakanderearen soñekuak osturik, aldian imiñi zittuzan eta, onetara, andrazko jantzitta igaro zittuzan bakanderearen otseintzako andrandijen lo-gela guztijak. Ain zuzen be, iñudiaren oe-adarretik eskegitta idoro zittuzan jauregiko giltzak, eta ate ta urteiera guztijak bata bestiarene urren-go trebetasun andiz idegirik, begi-itxi-edegi baten aurkittu eban bere buruba jauregittik lekore. Orrattiño, edurra ixan zan gaba atan, eta kalia zurittuta eguanez, bilddur zan oñatzetatik aztarrena artu ez egijoen eta ezkutau al ettekian gorde-lekuba errezaaurik barriro oratu ez egijen. Galtzori au urruntzeko, oñetakuak erantzi eta atzekoz-aurrera jantzi zittuzan ostera be, onetara oskijen oñatzak arantz juan joian norbattenak barik, onantz etorri etorren bat-edo-batenak irudittu egijen, eta taiu one-tan, nora jo ezekijala, batera ta bestera ibilli zan kalerik-kale zati baten. Azkenian, uriko orma-esi barru-aldian laba bat aurkittu eban, eta laba are-tan sartu zan.

Eguna etorritta, sartu ziran andrandi gastiak bakanderea janzten, eta zurtzauta geldittu ziran bakandereari gabez erantzi eutsezan soñekuak idoro ezittian. Begiratu emen, arakatu an, zokondo ta bazter guztijak ondo-ondo ikustatu, ta soñekorik agertu ez! Guenian, gogattu yakon bakandereari ta, beste soñeko batzuk erakarritta, asarre baño asarriago jagi zan oetik eta trumoia lez juan zan Bertolda zorro barruban itzi eban gelara. Eta —a zan ixatekua!—: len soñekuak itzaldtu eta orain Bertolda jagoten imiñi eban amabija aienatu! Jagolea bera ixan ete-zan, ba, soñe-kuak ostu eutsazana, ta lapurretea egiñik alde egin ete-eutsan kalera? Auxe susmo au sartu yakon bakandereari buru-buruban, eta buruban sartunaz batera zin egin eban jagolea topau al ba-egijan topau, beingo-beinguan

urkatuteko egingo ebalaginddu. Urreratu zan gero orman irozota eguan zorruagana ta ba-dittauntso:

—Da? Ene gixontxu enia: bart ixan zenduban gogaro galantaz al-zagoz oindiño be?

—Ez, andrea, ez —erantzun eutsan emabijak zorro barrutik—. Albait ariñen artzeko gerturik nago orain.

—Zer da artzeko gertu zagozana; osakaia. oiez?

—Eztozube oindiño gertu, ala?

—Ointxe berton gertu eragingo dogu.

—Albait ariñen amaitzen ba'dozube, niretzat oba.

—Atsegin ori ixateko eztozu luzaro itxaron biar ixango.

—Orduban bai nire poza! Luze eretxitta be ba-nago daguaneko.

Tira, ekarri dagijela nigana ointxe-ointxe.

—Gexu baten eruango zattugula diñotsut, gixona; egon lasa.

—Nora, baño, ni eruan? Gure egijunea ezta ixan olan, bera gela one-tara etorteko baño, ta ni ez-ezagun naiokolarik, a ta ni alkarregaz ezkon-du eta beriala nik bi milla amaseikuak urregorritan jasotia. Ekarri egida-zube, beraz, ona, neugana, eta egingo dot nik neuk egin biar dodana.

—Zer ezkontza eta nongo amaseikuak diñostaz txatxal onek? Atera egidazube pizka baten zorro barrutik, arpegija ikusi dagijodan, ia. —Nok imiñi zattuz zu zorro orretan? —ittaundu eutsan bakandereak, Bertoldak barik amabijak zorro barrutik urten ebanian.

—Senarra ixan biar ebanak berak; eta egin-egiñian be, zubek emaz-tetzat emon gura dautozuben neskatillea berak gura eztaualako, neure-tzat itzi daust zorijon andi ori.

—Zer emazte ta emazte-ondo! Argi egidazu berba ulertu dagitsudan.

—Ba-diñotsut, ba: areri itxurabako baserrittarrari emon gura ixan dautozuben emaztia, ta aren ganerako bi milla amaseikuak.

—Ori ipuin ori adierazo al-dautsu arek?

—Ipuña, ostera? Bene-benetan esan daust niri arek; emaztia ta ama-seikuak.

—Orrezkero, ointxe-ointxe aginduko dot amaseikuok ekarteko. Artiata gertu zattezu artzeko eta egijuneak diñon lez, zeure lepo ganian eruango dozuz. Ixango dozuz, bai, amaseikuak eta zortzikuak, eta batta zaragi-dantzea be!

—Orretarako baño enago emen iragoko ordubetan, eta ordu bako-txari milla urte baxen luze eretxitta, egon be! Amaseikuak, gero, pixo one-kuak ixan biar dabe, ta zarata onekuak, entzun?



—Zeuk egingo dozu amaseikuen kopuruba, ta aztunian edo zara-tean onak ezpa'litaz, ordiazkuak emongo dautsuguz. Artiatan, ointxerik asi zenbatuten, eta arintxuegijak ba'zeneritxoz, esan ardura barik.

Eta bakandereak au esanaz batera, lau morrosko eskubetan makilla eder banagaz ekarri eragin eta amabi gaxua oraturik, makillaka emonalak emoten asi yakazan bat-batian. Aren arrantzak; aren alarauak; aren diadarrak, amaseikuak emon biarrian lepua makillaka birrinddu biar eutsela ikusiyan! Ezeutsen garraxijok ezetarako balijo ixan gixagaxuari, eta makilladunak etziran lotu jorraketan amabija illda lez beianganian itzi ez artian. Baña au be etzan bakanderearentzat naikorik ixan, eta zorro aretan bertan barriro sartu eragiñik, ibaira eruaterko aginddu eta uretara jaurti eben zorro barruban. Onetara amattu zittuzan bere egunak amabi gaxuak! Amaseikuak jaso gura, ta makilladak josa biar! Emaztia betiko artzeko ames egin, eta bete-beteko mustadea artu eragin! Adige-ibaiko ondarrak ba-daki ondo gaxo aren barri!

Amabi gaxua urez asetzen bialdu ostian, alegin andijak egin zittubezen Bertolda idoroteko; baña edur ganeko oñatzak atzekoz-aurrera egonik, begittandu be etxakan iñori egitten Bertoldak jauregitik urten ixan leukianik. Bakandereak, ala-ta-be, bere soñekuakaz eta amabijagaz egiñiko ixekeari ordurarteko guztijai baño lotsagarrijagua eretxirik, Bertolda urkamendira bialtzeko baño beste gogorik ezeukan, eta ainbat lagun bialdu zittuzan ara ta ona, bazter eta zokondo guztijetan gure gixona billatu egijen.

Bertolda laba barruban ezkutauta eguan, beraz, eta billa ebilkijoza-nen barbarua noxian-bein entzun egitten ebanek, illteko bilddura sartu yakon eta milla bidar damututa eguan bakaldun-jauregira etorri biar ebala beñola otu ixatiaz. Bakandereak eukotsan kurrukea gogoraturik eta amabijaren eta soñekuen ixeka negargarrijaz amurruba gettu egin ixan eikijola zuzen oldozturik, azartu be etzan egitten laba barrutik urteten atxillo artu egijen bilddurrez, ba-ekijalako berpertatik ezpai barik urkatuten eruango ebena. Baña, zoritxarrez, aldian eukan soñekua beretzat luziegija ixanik, etzan uartu labako atia barru aldetik itxieran, gona mendel zati bat atako aldetik ondo sartu barik itzi ebanik; eta olako jazoeretan iñoiz utsik egitten eztaben aretariko atso batek, laba ondora uste-uste barik urreratuta, ikusi egin eban laba artetik dindilizka eguan gona mendela, eta ikusijez ganera, ezagutu be bai a gonea bakanderearen soñeko bateri egokijona zala. Atso arek bajanderea laba barruban egotiarri arrigarri eritxon, eta kolkuan sartu yakon susmua edo egiztau edo guzurtauteko ustez, labara juan eta zulo batetik barrurantz begiratu eban. Bene-benetan, bakan-

derearen jantzija zan, berak ondo be ondo ezagututen eban bakanderearen jantzija ta, beraz, laba barruban eguana ezin ettekian bakanderea baño beste iñor ixan. Arik gitxigarrenian atso arek beste atso bateri esan eutsan bere idorokuntzea, ta beste atso arek beste bateri; eta onetara, aborik-abo eta miñik-min, eguberdartia orduko uri osuan zabal ebillen albistea: bakanderea uriko orma-esijetako laba baten barruban eguala. Attearen; an sartzerik otu be egittia bakandereari!

Bakaldunaren belarrijetara be eldu zan albista barregarri au, ta Bertoldaren malmuzkerija ta azarkuntzea ezaguturik, lenagotik be gauza gatxagorik asko ikusitta eukotsazan-da, ezeritxon ez gaitz ez zail Bertoldak bakanderea laba aretara eruan al ixatiari. Astirik galdu barik, bakanderearen gelara zuzendu zan. Asazkaldi andi bat ixan eban, orrat-tiño, bakanderea jauregijan aurkittutiaz, baña amurru-aldi andi batek jota idoro eban, eta zer jazo ixan ete-ekijon ittaundurik, soñekuakaz Bertoldak egiñiko ixeka erakusmenekua edestu eutsan bakandereak. Bakaldunak, alameneko laba aretara lagundu egijoela eskatu eban, eta ara eldurik eta labako atia zabaldurik, ara non aurkitzen daben barruban gure Bertolda, kokil-kokil egindda, bakanderearen soñekuakaz jantzirik.

—Azkenian be arrapau zattut, maltzur, zittal, arrano ori! —egin eban oi u bakaldunak—. Baña oraingotan ezatxataz esku arterik juango edo diabrua bera zara!

—Barruban eztagona ezpedi sartu, ta sartu danari ezpekijo damutu, —esan eban Bertoldak.

—Etzakidaz niri eztabaidaka asi, alperrik dozu-ta. Ia, zubek nire zaldunok eta nire epaia bete biar dozubenok; artu gixon au eta eruan ointxe berton zugatz batetik eskegitten. Baña, uartu ondo: ezegattik be ez jaramonik egin beronen berbai; ezer esan ba'daitsube sor-ta-gor egin zakijoz, azeri zantar billau bat baño ezalako gixon au. Diabrua bera ariman sartuta ete-daukan nago, ta egunen baten, geure artetik kendu ezik, ondatu egingo ginddukez guztijok. Ia, ba; igittu. Eruan egidazube ointxe-ointxe ta aginddu yatzubena bete egixube ziatz eta alik lasterren.

—Iradu egiñiko gauzea ezta iñoiz ona ixaten —iñotsan Bertoldak.

—Bakandereari egin dautsazun iraña andijegija da nik parkatu al ixateko.

—Izpiderik gitxien daukonak, iñok baño garraxi geiago. Itzi egidazu niri neure buruba zurittuten, besterik ezian.

—Lenengotan parkatu, urranguan sakatu ta irugarrenian urkatu, esan darue. Eta zuk, irubidar ezeze, lautan eta geiagotan be irainddu dozu nire emaztia, ta aldi bakotxian baño urranguan samiñago irainddu be. Tira; alde emetik.



—Egija esatiarren erijotzea jasan biar dot, beraz? Arren; etzakidaz orren bijotz-gogorra ixan.

—Ondo dakixu zuk esakuneak zer diñon: «entzun ikusi ta ixi, baken nai ba'dozu bixi», eta «ugazabandreari lotsea dautsonak, ugazaba matte». Beraz, ez ekin geiago nire belarriak gortuten zure eskarijakaz, alper-alperrik ixango dozulako arrenka eragotia; almaixian ura jo ta austu gura ixatia baño be alperrago.

Au entzueran ba-iñotsan Bertoldak bere burbari:

—Estura larri onetan, ene Bertolda enia, leoia bera baxen kementsu agertu biar dozu zeure buruba, ta onei ergel guztijoi norartegiñoko zindua ta bijotz-zabala zarean erakutsi. Oñaziak eztau norberen bizijak dirauanarte baño, eta saldu ezindana emon egin biar da.

Eta bakaldunagana zuzendurik, ba-diñotso:

—Emen naukozu, ene bakaldun enia, zeuk agindu dozun guztija beteteko gertu. Orratiño, il orduko mesede bat eskatu gura neusketzu; egin ziñeistazan mesedietarik azkenekua ixango da.

—Emen naiagotzu neu be gertu eskatu daistazuna emoteko.

—Zugatz baten urkatuta il biar dodan ezker, aginddu egijezu, arren, zure menpekuoi, enagijela eskegi neure gogoko zugatz bat aurkitu ez artian. Onetara ixanezkero, pozik naiagotzu ilteko.

—Mesede ori emona yatzu. Ia; eruan egixube gixon au urkatuten, eta neure asarretan sartu gura ezpa'dozube, ezegixube eskegi beronen gogoko zugatz batetik ixan ezik. Ezer besterik nai al-dozu?

—Besterik eztautsut eskatuten, eta milla esker jauna.

Ezeban bakaldunak Bertoldaren itzixuna ondo ulertu; ta aren zaldunak, aginddu eutsena beteteko, artu Bertolda gudarijen artian eta txikotez besubetatik lotuta baso andi batera eruan eben. Baña baso aretan zugatzik asko ta mueta guztijetariak egon arren, ezeban Bertoldak bere gogo-betekorik batxu bat be idoro. Beste baso batera eruan biar ixan eben, beraz, ta gero beste batera, ta geruago aragoko batera, baña alperrik; Italiako baso ta oian guztijetan ibilli arren, ezin ixan eban Bertoldak bere gogoko zugatzik, ez landararik, ez aberik, ez enborrik idoro. Batzuk lodijegijak ziralako, bestetzuk txikijegijak; aren adarrak okerrak ziralako, bestiarenak, barriz, meiak, guztijak eukotsen akatsen bat. Azkenian zaldunak, basorik-baso ibillijaren andiz gogait egiñik eta Bertoldaren maltzuerijaren aurka iñok ezin leukiala ezer egin ezaguturik, txikotak kendu ta azke itzi eben. Bigurtu ziran zaldunak jauregira ta jazorikua edesturik, zurtzauta. arrittuta geldittu zan bakalduna Bertoldaren zurtasunaz eta

aren adimen zolijaz, eta munduban zanik zururik argijena zala ezagutu ta autortu biar ixan eban.

Bakaldunari asarre aldiya igarorik, Bertoldaren billa bialdu zittuzan lagun batzuk. Topau be egin eben azkenian, baña Bertoldak, bakaldunak atzera jauregira juateko iñuala ta ordurarteko guztijak parkatuta egozala entzun arren, ezetz erantzun autsen: esateko bakaldunari barriro beroturiko lapikokorik ez bigarren lorako mattasunik etzerala bape on, eta etzeguala munduban norberen azkatasuna ordaintzeko urre naikorik. Bakaldunak berberak juaan biar ixan eban Bertoldaren billa, ta otoi ta arren, eta aginddu ta abinddu, azkenian lortu eban bere gurarija, ta naizta Bertoldak ezetzian eragon, eruan egin eban jauregira ta bakandereari be parkatu eragin eutsan. Arrezkero Bertolda beti bixi ixan zan bakaldunaren onduan eta ezeban bakaldunak ezer egitten ez erabagirik artzen Bertoldari lenago eretxija eskatu barik; eta arazo ta garatz guztijak ebiltzezan bata baño bestia obeto. Baña Bertolda, baserriko gauza aztunak jaten ottuta egonik, jauregiko mizkerijak jaten asi zaneke urdalletik gexotu zan beriala, ta egunak juaan ta egunak etorri, gatxa obarantz juaan biarran, txarrerantz egin eutsan eta il-agiñian jarri zan.

Bakaldunak eta bakandereak atsekabe andi jaan eben Bertoldaren gexo onegaz ta osagillai ekiñalak egitteko aginddu eutsen gexua osatuteko. Baña osagillak, alegiñik asko egin arren, ezeben ezagututen Bertoldaren ixakerea ta andikijai ta zaldunai emoten yakezan osakaia agindduten eutsezan gure gixonari be. Bertoldak, bere buruba iñok baño obeto ezagututen eban-da, esan eta esan eragoioen berari lapiko bete baba emoteko, kipula andi bategaz barruban, eta batta errauts azpijan egosiriko arbijak, eta beinguan osatuko zala; baña osagillak ezeben olakorik entzun be egin gura eta ezeutsen iñoiz atsegiñik egin.

Onetara il zan, bere gurarija lortu barik, Esoporen idekotzat eukija ixan zana ta azturuba bai'litzan andikijak eta ainbakuak entzun egitten eutsena. Jauregijan negar egin eben guztijak aren erijotzea zala-ta, ta bakaldunak deduzko illetak egin eutsazan. Arako osagillak be damu-damu egindda ebiltzezan, azkeneko egunetan ezeutselako emon jaten Bertoldari berak gura ixan ebana, ta ezagutu eben, baña zoritxarrez berandu, bere oldea ez egin gura ixattiarren il ixan yakela.

Bakaldunak, Bertoldaren gomutakiz, arlanduzko illobi eder bat eregi eban eta urrezko izkijakaz urrango duazen itz-neurtubok ezarriazo zittuzan illartitzat, eta jauregiko guztijai be baltzez jantzi erazo eutsen, andikijenik andikijena il ixan bai'litzan:



«Baserritar lander bat, apal eta itzalik
 Datza illobi onetan betiko eortzirik.
 Matxarra zan; ezeukan gixon itxurarik;
 Baña, adimenez, argi-zoli-zinddua ixanik,
 Mundu osua itzi eban txit arritturik.
 Bertolda eban ixena, ta bixi zalarik
 Bakaldunaren kutun ixatera eldurik,
 Jauregijan il zan oñazez beterik
 Ezeutselako jaten emon ez baba ez arbirik».

BERTOLDAREN AZKEN-NAIA

Bertoldaren gelako ardurea euken otseñak, arek lo egitten eban oia taiatuten iñardubela, pildriskiz eta ingiz beteriko lotura bat aurkittu eben otoz-otuan lastarramagerearen barruban, be aldian. Geiagoko barik, artu lastamarragea edo zalakua, ta barruban eukozanakaz eta guztizakaz bakal-dunari eruan eutsen. Eta bakaldunak dan-dana azkatu ta zabalduko aginddurik, ara non idoroten daben ingi ta idazki arein tartian Bertoldak il baño egun asko aurrerago amoniko azken-naia. Ezer baño len, bakal-dunak, azken-nai au egin eban baratarijari beingo-beinguan etorteko aginddu eutsan, bere aurrian irakurri egijan. Bai arin etorri be baratarija, ta bakaldunari oi yakon gurrerea egiñez, ba-diñotso:

—Emen naukazu, ene jaun altsu orrek, aginddu daistazun edozer egitteko gertu.

—Esan; egin al-dozu zuk iñoiz Bertoldaren azkez-nairik?

—Bai, jaunaltsu ori; bein egin ixan dot.

—Luzaro al da egin zendubala?

—Ba-dira ixango urrian iru illabete.

—Ia au danentz? Eutsi ba, ta irakurri zeuk, ni neuk ezin ixango neukelako. Zubek baratarijok egin oi dozubezan zirriborruak eztodaz nik errezt ulertzen, izkijen ordezt kako-makuak baño eztozubezt egitten-da.

—Egin-egitian be, jauna, ba, nik, ogetabi urte ikastolara ibillirikua ixan arren, ezin ixan dot iñoiz irakaslego mallea igaro, ta eztakit idazten errijak egitten dauan eraz baño; eta, egija esan, biar be eztot geiago, ozte laubagaz atondu biar ixaten dot-eta.

—Zelan dozu zeuk ixena?

—Ordollobi Dollorretxeko derist, jauna.

—Ixan egokija, benetan; abixena be eztago orren txarto, baña oba zeunke, nire ustezt, Ordollobi barik Mordollobi ixena euki, zubek, inpernuko lumadunok, mundu osua mordollobi ta nastau egitten dozube-ta. Ia, ba, Ordollobi jauna; irakurri gogo onezt, eta ondo ulertu dagitsudan ogutzi egidazu argi, zoli ta baratxe.

Ordollobi jaunak, azken-naia irakurriz, ba-diño:

«Asikera onaren ixenian ixan dedilla, ta onerako bedike. Nik, Bertolda deristen onek, Bertolot zanaren seme, ta arako Bertuz Bertingo ta Bertolin Bertañakoren illoba ta birloba onek, ikusirik gu gixasemiok,



puxika antdittuben antz-antzera, edozein zistadak ustu ta autsez-iperdi botaten gattuzala; ta ezaguturik, batta, ni lez bein irurogetamar urtera ezkeroko gixona ogetairu ordubak jota dagola esan dattekela, edo ballettekela beñipein ogetalaurak jo ezin al ixatia eta gero guztijoi gabon: gatz apur bat neure trentin onetan daukoden artian beintzat, neure arazomazazuak atondu egin gura dodaz azken-nai pizka bat emonez, bai neure atsegiñerako ta bai neure aide ta beste enparadubak be lasattu dedixan, esker-oneko ixan gura naiakoe-ta. Eta, beraz, arren egitten dautsat une onetan neure onduan dagon Ordollo jaun oneri, azken-naitzat emoten dodan liburuko au aldatu dagijala ingittara; eta len-lenik:

Izten dautsodaz Bertola jaun ziolari, neure lau soroko oski lodijak; eta ganera zortzi zuriko oraingo dirutan, nigaz beti ixan dalako mazal, eta bein baño sarrijago itzi ixan daustalako beren estena zurrumai emendijo batzuk egitteko eta beste zer batzubetan be lagundu ixan daustalako; ta abar eta abar.

Bardin Mamukijo jaun baratzañari, neure lastozko kapelea, beñola baten, goxian-goiz, eskubete porru emon ixan eustazalako urdalla garbi euki ta jateko gogua biztuteko.

Bardin Txolin jaun ardotegezizañari, neure ugal luzia ta narruzko zizkuba, biar ixan dodan bakotxian pitxarra betetu ixan daustalako ta beste zeregin batzuk be egin ixan daustazalako.

Bardin Zukulin jaun sukaldarijari, neure aitzua bere magijagaz ta guztijagaz, noxipein errauts azpijan neure gogoko diran arbijak egosi ixan daustazalako, eta batta be iñoiz lapikotxu bete baba kipuleaz imiñi ixan daustalako, ixanbe janari au nire ixakereari erataro yatorkana dalako ixan, eta opillak eta eperrak eta osterantzeko mizkerijak baño on geiago daustana egitten.

Bardin autortu biar dot, ni ona bera etorri nintzanian (an goian baraurik ez gelditzarren, egija esan), ba-nebala mendijan beste iñor itzi: Markolbe neure emaztia, Bertoldin deritxon amar urte agiñeko seme bategaz. Baña, atzetik jarrai ezekezian, olako lekubetan agertzeko lango piztijak eztira-ta, eneutsen adietan emon nora nentorren bixi ixaten, tentel antzequak bait-dira. Eta ixanik ni etxaguntzatxu baten jaube ta abere batzuben ugazaba, batzubon eta bestiaren eta dodan guztijaren ugazabandratzat izten dot neure emazte Markolbe, semiak ogetabost urte gin dagikijozan artian; eta urtiok betetzian, guztijoen jaun eta jaube semia dedilla gura dot, baña baldintza oneikaz:

Iñoiz emazterik artuko ba'leu, bera baño geiago dan andrarik artu eztagikiala.

Adittu ezin leikezan gauzakaz eztattekela salerosketan asi.

Bera baño nagosijuagakaz eztattekela nabasi ixan.

Bere auzokuai eztagikioela kalterik egin.

Daukagian lain jan dagijala, ta al dagikian giñuan lan egin.

Gixagalduen eta bada-ezpadakuen aolkurik eztagikiala artu.

Gexorik dagon osagilliagandik eztagikiala osakairik artu.

Eskubak ikara egitten dautsen bixargiñari, eztagikiola odola atarateko besorik emon.

Bakotxari beria emon dagikiola, zorrik ez ixateko.

Bere arazo ta garatzetan zur eta adi dagokela.

Ardurarik eztautsoen gauzetan eztattekela sartu.

Eta, batez be, bere egokereaz poztu dattekiala beti, ta obagorik gura ixanaz eztattekiala iñoiz irrikatu, ta begiratu dagikiala bilddotsa askotan ardijaren aurretik juan duala, au da, erijotzeak, eskubetan beti oi daukan geizijaz, zar naiz gazte bardin aparaten dittuzala. Eta emen diñotsadazan guztijak sarri oldoztu ta auznartu ba'daiz, kalte egin dagikion ezegaz eztauala iñoiz oztoporik egingo, ta azken zorijontsu ta ona baño obia duala ixango.

Era berian autortu biar dot, enazala ezer geiagoren jaube, iñoiz eztautsadalako bakaldunari ezer artu gura ixan. Eta naiz-ta ak alegiñik asko sarri egin, emon gura ixan daustazan ereztun, bitxi, diru, janzki, zaldi ta beste bezuza ederrik asko nik artzeko, beti uste ixan dot aberaztasunokaz eneukiala ezer oldoztuko eta, biarba, milla lotsagabekeri egindda, guztijentzat gorrotogarri ixango nintzakiala, ba-dazaudazalako nik batzurenbatzuk sortzetik ezerez eta billauak ixanik eta euren aduak gura ixanda gixona igon datteken gorengo malletara eldurik, alan be, igoera garbirik ixan eztafelako, jaiotzatik aldian dakarren lupetzea ezin dabela ganetik kendu. Baño, ni, txiro iltteaz pozik nago; eta ekixube eztodala iñoiz neure bakaldunagaz ezetariko zurikeririk erabilli, bai ostera dettu ixan nauan bakotxian neure eretxija ta aolkuba emon, argi ta garbi berba egiñez eta ez bestetara. Eta bakaldunak berak ikusi dagijan nik neure azkenerarte dautsadan on-eretxija, idazki-agiri puzkok izten dautsadaz. Ba-dakit eztautsela ingijoi muker egingo; bai ostera eureango esanak ziatz bete, naiz-ta baserrittar lander baten abotik urtenak ixan. Ona emen zertzutan ardura ixan biar dauan:

Aztakiña beti dendunian eukittian, naiz landerrentzat dala naiz aberatsentzat ixan.

Auzijetan epaia jaurti ordduko epaibidiak ondo ta ziatz arakatutian.

Amurrutan dalarik iñor ez ebaztian.



Bere errijagaz mattekorra ixatian.

Zurikatzaillai ta bigurrijai alde eragittian, eta batta min labanak uxa-
tutian, eurok ixan oi diralako jauregijetan su ezarten dabenak.

Zerga larregi menpekuai ez ezartian.

Alargun eta umezurtzen babesa ixatian eta euren aldez garbi jokatzian.

Auzi arazuak igittu erazotian eta auzillari gaxuai batera ta bestera;
gora ta bera, egun eta egunetan auzitegijan ibilliazuz ez gogait eragittian.

Gomutagaitzat emoten dautsadazan aolkubok ziatz jabon ba'daiz,
pozik eta alai ixango da bixi eta menpekuak jaun on eta zuzentzat ixango
dabe euki.

Eta onenbestegaz, ba-damait».

Bakaldunak, azken-nai au entzunik, eta berentzat itziriko gomuta-
gaiak ikusirik, negarrari eutsin ezinda malko bete-betiak ixuri zittuzan, eta
etzan aspertzen edonori esaten gixon aren zurtasuna ta berari euki ixan
eutsan zintzotasuna, bai bixi zala eta batta ildda gero be. Eta Bertoldaren
azken-naia, bakalduntzako bitxi ta marrik ederrenen tartian gordeteko
aginddu eban.

BERTOLDIN, BERTOLDAREN SEMIA



ERMINI BIDEZ-BIDE

Bertoldaren erijotza ostian ezin eban etsi Alboin bakaldunak gixon ain zurra galdu ixatiaz. Ixan be, aren abotik urteniko berba bakotxa epairatzat artu ixan lettekian, ain zentzun andiz itz egitten eban zendubak; eta aren zurtasunari eskerrak, ainbat eta ainbatt zoritxar eta galtzori uxatu ta urrundu al ixan zittuzan bakaldunak jauregittik eta bakalderritik. Ba-eritxon bakaldunari ezin zettekiala bera bixi Bertoldaren antzerako besteren bat bere albuari euki ezik, arek, ba, bakalduntzako gora-beretan eta arazo urten-eziñetan aolkuba emon eta galtzorijak uarterazuez ganera, atsekabe ta ittunaldijetan be ba-ekitson gogua argittu ta biztuten, edo zala berba leunez edo-ta esakera ta ipuin barregarrijen bidez. Eta oldoztu ta oldoztu eragoion Bertoldaren ondorenguen arterik iñor ixan ez ete-lettekianentz, aren zurtasun eta maltzurtasunekorik ixan ezarren be, besterik ezian, aren adimen pizka bat eta aren antz apur bat ixan leukianik, beren albuari eukijaz Bertoldaren gomuta goguagarrija sarri-sarri burura erakarri egijon. Eta oldozkunotan iñardubalarik, Bertoldak, bere azken-naian, emaztia ta Bertoldin ixeneko seme bat ixentetan zittuzala oñordekotzat gomuta yakon. Azken-naiak, orratitño, eziñuan ez non ez zein lekutan bixi ziran oñordekuok, eta ixanik, antza, urittarrak barik, baserrittarrak edo beñipein mendi aldekuak eta, beraz, larra-gixakumiak eta urijetati, aurki, urrun bixi ziranak, lagun batzuk bialdu biar zittuzala arein billa otu yakon, munduban bixi ba'ziran beintzat, mendirik-mendi ta baserririk-baserri ekiñalak egindda, ama-semiak idoro ta jauregira ekarteko. Eta asmo onetan ekin eta eragon, Ermini eritxon jauregi-gixon bateri dettu eutsan, otseñeterik zinduetanarrikua bera, eta geiagoko barik zaldi ganera igon eta lagun batzuk arturik bidian asteko aginddu eutsan Bertolda zanaren emaztia ta semia idoroteko eta idorotakuan jauregira ekarteko. Eta isituki eta joran andiz eskatu eutsan, berak Bertoldari ixan eutsan mattasuna-arren, alegiñak alegin egijazala bere gurarija ziaro beteteko.

Bakaldunaren agindduba entzueran, egokijon gurrakera egin eta astirik galdu barik zenbait lagun artu zittuzan Erminik, eta zaldi ganietara igonik, bidez-bide asi ziran guztijak. Mendirik-mendi, ibilli ta ibilli, baserri guztijetan ixan ziran, eta bidian aurkittuten zittubezan lagun guztijai ittanduten eutsen ia eurak billa ebiltzezanen barri zerbait emon ete-legikioenentz. Baña eguno ezeben iñor idoroten arein barri ekijanik eta ija gogait eginda, uste guztijak galduta ebiltzezan bakaldunaren aginddu

estuba ezin bete ixango ebelakuan, antza zanez, ama-semiak barik jauregira ez bigurtzeko aginddu eutsen bakaldunak-eta.

Azkenian, bidiak eta bidiak ibilli ostian, basa-piztijak baño bixi ezin lettekezala zirudijan mendi latz eta oiantsu batera eldu ziran, eta alde aretan basua ta larra ta aldatz pikak eta arkaitz izugarrijak baño besterik ez ikusirik, damututa be ba-egozan ara juan ixanaz, eta zaldijai atzera eragiñez, aldatza bera asi ziran. Be-aldetxuko zabale batera eldueran, basuari inguru egitten eutsan bide zior bat aurkittu eben; arek bidiak, beñipein, nora edo ara eruango zittuzalakuan, gixonen eta aberien oñatzak be ugari agiri ziran-da, axe bidia artu eben, eta juan eta ibilli, baso itzaltsu arek barru aldian eukan zabaluna andi batera jo eben. A zabalunea, iparralde-tik, arte tantai itzaltsuz inguraturik eguan, eta egoaldetik, barriz, argijagua ixan arren, atxez eta arkaitzez moltzaturikua zan, eta ba-zirudijan ixadijak berakotan egiñiko erakusmeneko gotorleku bat zala. Toki aren erdijan eta muna baten, txabola antzeko etxetxu bat agiri zan, lurrezko ormak eta bedarrezko tellatuba zittuzala. Ate aurrian, itxura matxarreko andratxubatek, goru makillea garrijan ebala, firu ta firu eragoion gorubetan, eguzki galdatan. Andratxubak gure lagunak ikusi zittuzanekoxe, jagi jezarritta eguan tokittik eta arin baño ariñago txabolan sartu zan; eta alako gixon itxurarik aren lekutan ikusten ottuta ez egonik, atia ondo-ondo itxi ta atxur kirtena eskubetan arturik, gotortu egin eban bere buruba etxe barruban, kalte egitten etorri ete-ekijozan bilddur zan-da. A andrea Bertoldaren emaztia zan, eta Bertoldin bere semiagaz (olantxe eritxon semiari) basa-maurtu aretan bixi zan, galbarra baño sollago egozan aitz batzuben ganetxuban eregiriko etxetxu aretan. Semiak ba-eukotsazan amalau-amabost bat urte, ta une aretan basuan zan, auntzak bazkatzeko juanda. Andreari, barriz, Markolbe eritxon.



MARKOLBEREN ETXIAN

Ba-ekusan Erminik andratxuba etxe barruban sartuta gotortu egin yakela. Ba-ekusan, batta, txabola atako ate zistril a ukabilkada bat jota lurrera bota al ixan eukiala. Alan be, ezaban inddarkeririk edo basatikeririk egin gura ixan, eta otzan-otzan oles egin ostian asi yakan esaten onian-onian idegi egijuela atia ta ikusiko ebalaz ezetozela kalterik egitten ona ekarten baño. Andreak, orrattiño, kezkatu, txabolako leiatilla batetik buruba ateraurik, ba-diñotse:

—Zeren billa zatoze ona, aitz ganiotara?

—Atia idegi egiguzu, andrea, on egitten baño ezkaia tortzuz-da.

—Nekez on egin dagikio iñori, norberen etzetik urrun dagonak.

—Geure etxetik urrun egon arren, onik asko egin dagiketsugu. Urten egixu apur baten, berba egin gura dautsugu-ta.

—Neure etxetik urten erazo gurarik yatordana, on egitten baño kalte egin gurago ete-yabiltan nago; zuaze baketan zeuben bidetik. Auxe ixango da egin ziñeisten onik andijena.

—Esan, ene andratxu enia; senarrik ba-al-dozu?

—Iñoren barri jakin gurarik dabillena, norberen arazuen ardura andirik eztauala dau ezagun.

—Ondo esana; bai bein! Baña adei-legez, besterik ezian, erantzun egidazu ia senarrik dozunentz.

—Ba-neuke ixango, jan ixan ezpa'leu.

—Orixen bai barrijaren barrija! Eta, zelan ixango zeunke, ba, jan ixan ezpa'leu?

—Poloirik eta eperrik eta faisanik eta usakumarik eta bere ixakerearen kalteko beste mizkeri askorik jan izan ezpa'leu eta lenengotarik ottuta eguan gaztañak-eta jaten jarrattu ixan ba'leu, oindiño bixirik iraun eukian. Orain, barriz, illik dago.

—Aukera ederra, benetan! Baña, esan; nor zan zure senarra? atsegin ba'dozu.

—Munduban ikusi al datteken gixonik ederren eta jasekuena.

—Ixenez zelan eritxon?

—Irrikatzen zagoz jakin artian eta esan egingo dautsut: Bertolda eritxon.

—Bertolda al-zan zure senarra?

—Bai, jauna; bai.

—Berebixiko albistea guretzat! Eta Bertolda ete-zan, ba, munduko gixonik ederrena?

—Nire begijen aurrian, beintzat, Narkisen idekua zirudijan. Edertasuna gorputzian dago, jakiña, baña sarrijago gixonaren onbidietan eta aren arimako edergarrijetan. Agattik diño esakunek: eztala eder ederra dana, norberen atsegiñeko dana baño; eta ixan be, ba-dira gixonik asko gorputzez eder ixan arren, ixapidez ezaingarri baño ezaingarrijago diranak; eta beste asko, osteraz, itxuraz itxusijak ixanda be, zerubak emon ixan dautsezan doaen bitartez, mattagarri ta eder egitten yakuzanak euren-kaz artu-emonetan bixi biar dogunoi. Auxe berau jazo ixan zan Bertolda nire senarragaz be.

—Semerik ba-al-dozu bererik?

—Bat daukot, baña eztaukot.

—Zelan daukozu, euki ezpa'daukozu?

—Etxian dagonian, ba-daukodala esan dagiket; baña une onetan etxian eztalarik, ain barik nagola esan dagiket; ez al-deritxazu zeuk be?

—Eta non dago orain zure seme ori?

—Bere oskijai ittaundu ziñegijo, alde guztijetara beragaz batian juan oi dira-ta.

—Mendiko andrea ixateko, andra zorrotza zara zeu, gero.

—Oi! Irakasle onaren mendian egon nazala dot orretan ezagun.

—Egija diñozu. Ara, ba, ene andrea; zugana zek ekarri nauan jakin erazo biar dautsut. Bakaldunak, gu guztijoen jaunak, zure semiaren eta bijon eske bialdu nau. Bertolda zure senarra zanari ixan eutsan oneretxi-jagattik, bere onduran euki gura zattubez bijok, eta zure semia bere jarraigoko andikijenetakua egin gura dau. Baña, ene andra enia, urten egixu atera ezeren kezka barik, diñardugun baño erosuago itz egin dagigun.

—Ene naukozu, ba. Zer da esan gura daustazuna?

—Zer daukozu bazkaltzeko onik? —ittandu eutsan Erminik.

—Iñoren lapikuetan zek dirakijan jakittekotusartu guraz dabillanak, berenak ondo miazkau dittuz, antza, erantzun eutsan Markolbek.

—Emakume maltzurra zara, orrattiño.

—Mendiko axe zorrotz onek eragindda, aurki. Baña bazkaltzeko zer daukodan jakin artian estu ta artaga zakustaz, eta ara esan: basoko lau bedartxu daukodaz egostez lapikotxu onetan, eta gatz barik, atan be.

—Lau bedar eta gatzik бага? Eune! Eta, zelan jan zeinkez?

—Jateko gogua lango ongarririk eztago jakijentzat! Beraz, gure maia, zure bakaldunarena berarena baxen ornittuba ta taiutuba ixan oi da guretzat. Mendi gallur oneitan beti dator gosea jatorduba baño askoz len:



lanian inardutiak darakar gose ori. Eta siñistu egidazu: jantzar egotia jakijak gozatsu eta on egitten dittuz, eta egarri ixatiak, ura ezti ta zoragarri.

—Bene-benetan, ene andrea; zeure berbaikerearen adi egonaz beraz ezagutzen da noren ikasle ixan zorean: eguno zentzun bako itzik ateraten ezaban Bertoldarena. Baña, esan; zelan edo zer egingo dogu zure semia ezagututeko?

—A ze ittaunea! Zabalduek ondo begijok a etorri dattenian eta ikusi-kodozube, bai, itsubak ezpa'zarie beintzat.

—Egin biarko, alajaña! Baña, aren begira gagozen artian, mesede andi bat egingo zeunskigu edarrittegira eruango ba'ginduzuz. Zaldi gane-ra igon garean ezker ezto mendijotan ur tanta bat bera be edan.

—Oba ez! Bai, ene zaldunok; zatoze neugaz.

Eta Markolbek, artu gixonok eta etxe ondoko errekatxu garden batera eruan zittuzan. Ara eldurik, ba-diñotse:

—Ona emen, zaldun zintzuok, nire ta neure semia ren edaritegija. Onaxe etorten gara egunaro a ta bijok gure egarria kentzen, eta onaxe ekarten doguz batta geure aberiak be. Edan egixube edan-ala gure upelak utsittu ete-zeinkezan ardura бага, gabez nai egunez beti jarijoka egon arren, upelok ondo betiak dagoz-eta. Edan, edan; edan nai dozuben beste, ta neuk diñotsubet: iru egun osotan ekiñalian edan eta edan ba'ziñardube bere, etziñatekeze txolinddu be egingo, ezueri bilddurrik ez susmorik be etzeunkie ixango, ez-ta elbarri aztarrenik be artuko, askotan jazo oi yaken legez arda lodi ta inddartsuz sabela neurri barik bete daruenai, arda uok, ba, gogua bizkortu bai, baña batta milla biarreztan eta zorigaisto ekarri be ba-dakijez egitten-da. Ganera, barriz, gixonari, arda uak buruba berotu ezker, bardin ixaten dautso edozein dollorkeri egindda be, edo-ta edozein ganorabakokeri, kalekuen barregarri ta etxekuen negargarri. Emendik edan oi dauanak, oster, beti dago gizaro batian eta beti dauko buruba bere senian.

—Egi-egittan, andrea; zure edarritegi au baño zindduagorik nekez aurkitu letteke, eta zuk diñozun letxe, eztago emeko upelak ustuta geldittu dattekezan bildurrik. Baña, ez al-daukazu edontziren bat ur au artzeko, pizka bat edan dagigun, besterik ezian?

—Emen eztozu antoxiñik ez pitxarrik ottuten, osterantzeko ontzirik edo morkorik be eztaukogu baña, egija esan. Baña edan gura dogunian, Jaungoikuak emoniko katillu ederretik zurrust egitten dogu edertoko; eskubak katillu bigurtzen doguzala esan gura dautsut.

—Parisen Parisen legez eta Erromanen Erroman legez; eta guk be zuk diñozun eratara egin biarko dogu emen urik edatekotan. Baña, nor da or auntzakaz onantz datorren ori?

—Orixo dozu be Bertoldin, Bertoldaren semia.

—Au bai barri pozgarria! Erdu ona, Bertoldin.

Bertoldin, barriz, mirarittuta geldittu zan zaldizko lagun areik ikustian.

—Nongo morroiak edo zelako alkarren ganeko aberiak dira zugaz berbetan diñardubenok? —ittandu eban Bertoldinek.

—Ederto sagardua! Aberetzat artu gattuz beronek bein-beñian! —uartu eban Erminik.

—Urrundik orixe begittandu, gaxo oneri —urten eutsan Markolbek—. Ator: ator aurrera, seme, zaldunok berba egin gura daue-ta.

—Zaldunak, erdi gixon eta erdi zaldi dira, oiez?

—Egin-egiñian eztauri esan gura ixan, besterik baño —atzaldu eutsan Markolbek—. Zaldi ganietan ikusten zattubez, bai, eta olakorik emeko maurtubetan ikusi eztauanetz, zerbat esan gura ta orrexek urten dautso.

—Oneik dauke ankazkua! Seiña bakotxak! Oneik bai leberak arin ibiltteko!

—Lurrera eltzen dozaan laurok zaldijaren anak dozak —esan eutsan amak— eta albuetatik dingilizka yaguazan bijak, barriz, zaldiz yaguanaren bernak.

—Oneikaberio beraunezko sabela-edo dabe. Antza, bai; burdiñea jaten daragoioe-ta.

—Bai, mutil; estaño zko estiak yauezak —esan eban barreka Erminik—. Au da mozoluaren andija! Eztauri onek daborduko attaren antzik artu gura! Zurretan be zurra ta zorrotza eban onek a, baña beroneri laster yako igarri astokillo andi bat dana. Zer atsegin artu legi bakaldunak tenteltzar onegaz? Eztakit nik; baña dana-dala, eruan egin biar dot-eta... Tira, i, Bertoldin; gertu adi, gugaz etorri biar dok-eta!

—Nora eruan gura nozube, baña?

—Bakaldun jaunaren jauregia.

—Zetarako? Andikijen antzera, otsein eta guzti bixi ixateko?

—Bai, txotxo. Au zoragarrikoko memelotxuba!

—Eta jauregia zer da: arra ala emia?

—Euk zelakua gura. Ator gugaz pozik eta eure zorijona antxe eza-gutuko dok.

—Eta, zelako soñekuaz dago jantzitta zorijon ori, ikusi ta beinguan ezagutu dagidan?



—Urrez, zillarez eta arribitziz beteriko jantzijagaz. Eu be orrexetara jantziko aue, dotore baño dotoriago, ta andrandijakaz eta zaldunakaz autubetan iñarduko dok, eta guztijak men egingo daue, eta guztijak gur, bakaldunaren andikijenik andikijena bai'intzuan.

—Eta gure auntzak-eta eruan al neikez nik bakaldunaren aretora neuk gura dagidanian?

—Eruan ezin, ostera? Bai, aurki. Ator, ezeren kezka barik. Eta zuk, ene andra orrek, zelan dozu ixena, oindiño jakin barik nago-ta?

—Markolbe derist —erantzun eutsan andreak.

—Markolbe Anderea, etorri nai ba'dozu, gertu zadiz zu be, ta guazen guztijok.

—Ni juan? Nik neure txabolatxu au iztia, naiz-ta etxe au zoiez eta zotzez egiña ixan, baserrittarrak bere maltzurkerija iztia baxen gaitz dozu, ene zaldun ori. Eztot nik besterik gura albait lenen emendik alde egin dagixuben baño. Mendiko ixakerea etxagoko uriko bixikereari ta eneuke nik an beian ondo ixango. Eta nerue semetxu bakar oneri be, arren, eze-gijozube niganik aldendu erazo. Zer gin daike onek onik ni barik? Laugarren egunera orduko galduta legoke gaxo au. Ama naiako, baño ondo dakit gai zakarrez egiña dana, ta iñok baño obeto dazaut buru ariña daukona. Bakaldunaren jauregijan guztijen barregarri ixango litzake gixagaxo au, ta nik baño obeto dakixube alako lekubetan olako txaldanik gura ixaten eztabena, gixon zurrak eta maltzurak eta euren zeregiñak ziatz beteten dakijezanak baño.

—Jakin eztagijana irakatsi egingo yako. Ba-dau an irakasle onik ixango, ta azikera ta ikaskera onik ba-deutse an emongo.

—Zer diñok ik, ostera, ene Bertoldin orrek? Ba-dok juan gura ala ez?

—Zugaz juatekotan etsi egingo neuke. Osterantzian eztot emetik urten gura.

BERTOLDIN URIJAN

—Orrezkero, ondo ixan attekian eta orrenbeste zorijon galdu eztagikian, neu juango nok eugaz —esan eban Markolbek—, baño emetik alde egin orduko, auzoko andreari esan biar yeutsaat gure etxeari ardurea artzeko gu atzera etorri artian.

—Eta nik, nori itziko dautsadaz auntzak, ba? ittaundu eutsan Bertoldinek.

—Ik be berari andreari itzi daiozak.

—Ez, ez; auntzak neuk eruan gura dodaz nik neure aurretik, maki-llatxubaz txaka-txaka.

Erabagi eta egin. Auzoko andreagana juanik, eskatu eutsan Markolbek, arren, bere etxiaren ardurea eukittekoe eurak urittik bigurtu artian; eta, gero, amuko puzka bat arturik, lau ardatzegaz eta oski zar eli bategaz batera, zaran baten barruban sartu zittuzan guztijak. Katu-eme bat eta ollo bat eukazan eta aretxek be artu bata zorro baten eta bestia altsuan, eta zaldunakaz urira juateko abija zan. Bertoldin zaldi ganian jezarri gura ixan eben zaldunak, baño ezetara be ezin ixan eutsen istarrik zabaldu erazo, ta bestetara eziñik, ziarretara ta auzpaz zaldi ganian imiñi-tta, urun zorrua bai'litzan eruan eben. Onetara zaldika-maldika ta Markolbe atzetxutik itzirik bera berekittian oñez eroso etorri ettian, gure zaldunak urira eldu ziran. Bakaldunak, zaldunak etozala jakin ebaneko, bere jarraigo osuaz urten eutsen atadira, ta zaldi ganian zerbait ziarretara ekarrela uarturik, barre algaraka asi yaken lenengo, ta ba-diñotso gero Erminiri:

—Nongo zaragija, edo zer da zaldi ganian ziarretara dakarzun mulko ori?

—Ene jaun alsuba —erantzun eutsan Erminik—; auxa dozu Bertoldin, Bertolda'ren semia. Mendi galdu baten, piztijak eurak be bixi ixateko destaña egingo leuskijoen zokondo baten aurkittu dogu bitxi au, ta beronen ama be ba-dakartsugu. Arian be, laster ixango da emen andra ori, oñez dator etorri baño arin dabil ibilli-ta.

—Zergattik eztozube ekarri mutil au zaldi ganian jasean jezarrita?

—Nok jarri erazo orretara, baño? Egin doguz guk alegiñak zaldi-aulkijan jezarri erazoteko, baño alperrik, ezetara be eztittuz istarrak zabaldu gura ixan-da. Oi, ene bakaldun enia; oba dozu mutil au beronen etxian atzera itzi! Kirikiñua baño latzagua dozu au eta morokilla bera baño zaka-



rragua, jauna, ta astuak egazka agitten dakijela esan ezketiño be, siñistu egingo leuke txatxu onek. Azkeneko orduban, medijan dittuzan auntzak, ala-ta-be onaxe jauregira ekarri biar dittuzala otu yako, ta Jaungoikuak berak daki guk igaro doguzan nekiak auntzik бага mendiko gaztaña ta eskur arterik berau aterateko ta al ixan dogun lez onagiño ekarteko.

—Tira; ezta orregattik ardura. Jatzi egixube zaldi ganetik bera, oin-gotz gixagaxo orreri, era orretan ekartiaz, estiak be ija abora etorri yakoz-eta. Ia; zabiltze arduraz, miñik eragin eztagijozuben. Bene-benetan, arpegikeran eta gorpuzkeran ezin lei onek ukatu Bertoldaren semia danik. Eta ixenez, zelan dala diñozube?

—Bertoldin yako ixena, ta amari, barriz, Markolbe. Ara, berau non datorren. Andra zurra ta adimen zolikua dozu au, ene jauna; baña mutil onek ezti-rudi beronen amak ez beronen attak sortuba danik, zein bata zein bestiaren iruntzietarakua dozu-ta.

—Jaungoikuak jabon eta eutsi zagixala, ene bakaldun altsu ori, eta Berari gura dakijola zure altasuna ta aginpidia egunetik egunera gettutia —esan eban Markolbek bakaldunagana eldueran.

—Eta batta zuri be opa dakixuzan atsegin guztijak emotia —jarde-tsi eutsan bakaldunak—. Nekatu al-zara?

—Neke ixan egingo nintz, ibilli ixan ezpa'nintz.

—Neke zelan baña, ibilli ixan barik? Ulerkatxa da ori, argiruago esan ezik.

—Esango dautsut, ba. Norberen ugazabari bijotzez men egittiaren ni legez ibilli dabillena, ezta iñoiz nekatuten; baña norberen gogoz ugazabari men egitten eztautsona, nekatu egitten da, naiz-ta astiro ibilli eta batta bape igittu ezarren be, gogua eta gurarija nagi ta neke dittuzalako ak bidian asi orduko.

—Etorri baño eztozu egin eta berba batetik bestera zentzunez bete-riko epaira bat jaurti dozu abotik; eta orixe da Bertolda kutunaren emaz-tia zareala jakittekko emon ziñeistan ezaugarri-rik argijena. Ia; taiatu ta arko-lau dagijezala ama-semiontzat gela bana ta jantzi dagijezala dotore nire jarragokuai yagokaen eraz. Au egindda gero, eruan dagijezala bijok bakan-dereagana.

—Arren, jauna, mesede andi bat egidazu —esan eutsan Markolbek bakaldunaren agidduba entzutian.

—Bai pozik be; esan zer nai dozun.

—Ezegiguzu gure aginddu gure soñeko maiztxubok kentzen, aspal-diko urtiok eta urtiotan beste jantzirik eztogulako erabilli soñian eta ain barik etsi be ezkeunkelako emen egingo. Zugatzari be, bere azal zarra era-

tzi ta kendu ezketiño, igalirik emon ezaz ganera, adarrak igartu egitten yakoz lenengo, ta gero enborra ta sustriak be bai, ta azkenez zugatz osua galdu egitten da. Orrez ganera, urrezko ta zillarrezko apaingarriakaz jantzi erazo ba'dagiguzu, orrenbeste bitxi ta adeluren tartian geure burubak andi ikusirik, siñistu be ezin egin ixango dogu jatorri oneko edo andiki-seme ezkareanik, eta gure landerrierijagaz oso aitzurik, arrotuta, andipuz-tuta, urlija ta berendijaren ganetik jarri gurarik asiko gara, ta azkenerako, andipuzkerijok astapuztu egingo gattubez, guztijen gorrotagarri. Eztago, ez, ludi onetan, iñoiz ezer ixan ez eta goxetik gabera ondasunez eta andi-ttasunez beterik bere buruba aurkitzen dauan dollorra baño ozar lotaba-kuagorik. Itzi egiguzu geure soñeko txiruokaz jantzen, eta euroi begiratu-rik, beti egongo gara apal eta beti ixango gara mendu oneko, ugazaba ixa-teko barik otsein ixateko jaiuak gara gu ixan be ta.

—Itz ederrak orain esan dozuzanak —egin eutsan bakaldunak—, eta uarkarriak, bene-bentan. Zeure goguaren zintzotasun eta zuzentasu-naren erakuskarri ixanez ganera, itzok, argi erakusten dauste niri zerubak bardin-bardin edatuten dittuzala bere doaiak esku zabalez, zein mendi bazterretan, zein troka zokonduetan, zein jakitturi ta ikaste leku bakarrak geuri irudittuten yakuzan urijotan. Baña orregattik berorregattik, orain ariago gura dot soñeko apañakaz zu jantzija ixtatia ta bakanderea bera baxen ondo otseindduba ixtatia.

—Entzun egidazu, orratiño, ene bakaldun andi orrek esan eutsan Markolbek—, Bertolda nire senarra zanak, beñola, suetiaren onduan gaz-tañoak zurittuten giñardubalarik edestu eustan izkilimeri bat, daragoiogu-nagaz eratara datorrela uste dot-eta.

—Gogorik onenagaz naiagotzu adi; asi esaten.

—Gure Bertoldak aittittari esaten entzun eutsanez, ba-ei-eguan asto bat trebisonda aldian, keztauriko angira-azalak untzietarik liorreratuten dittubezan alde aretan, asto bat andija, garauba, erakusmeneko anka andi-duna eta edozein zaldi baxen garaia. Asto onek, bein, urre ta arri-bitxidun aulkijakaz apaindduta joiazan ainbat eta ainbat zaldi-arin errotsu ikusi ei zittuzan, eta bitxikerijokaz eta ugaletan eta balaztetan eroiezan urrezko lokamu ta larrosakaz gelduta, ta lepotik bera dingilizka erabillezan anka-oial eder eta dizdizarijakaz zorabijauta, sartu ei yakon buruban, (asto ixa-tia zer ete-da!) berak be era aretara jantzitta ibilli biar ebala; ta eskatu ei eutsan ugazabari, bera ildda-gero asto-narrubari ixango eutsan amodijua-rren, bera be zaldi-arin areik baxen dotore jantzi biar ebala, urre ta bitxi-dun aulki, ugal, balazta, anka-oial eta guzti. Eta atomau ei yakon esaten, astua ixan arren, zaldija baxen jatorri onekua zala, beste abere mueta guz-



tijen antzera bera be egun beratan Jaungoikuak irazanikua zalako, ta antxiñatasunian ezeren alderik edo obaririk emon eikijon piztirik ezeguala lurraren ganian.

«Astoaren uzija entzueran, ba-diñotso ugazabak: —Ene asto jaun kutun ori; ez-ete-az uartzen zentzunbakokeri andi bat esaten yiñardubanik? Jaungoikuak, ik esan duan lez, abere guztijak irazan yuazanian, bako-txari bere egingua ezarri yeutsaan: idijari buztarrija, txakurrari artalde ta etxe-zaigua, katubari sagubak arrapatzia, manduari artolea, zaldijari zaldun-aulkija, ta astuari, ene lagun enia, astuari sortea ta sortearen ganera, sarte. Baña, edozelan be, i ezintzake ezer ixango, ta Midaren beraren urre guztijakaz jantziko ba'intz be, astotzat ezagutuko inddukie guztijak, aldian daruaazan belarri itzalak ikusijaz beste barik astua azana edonok igarriko euskek-eta; eu azan-azana baño ez, egija esan: jo-ala makillada artzeko eduko astotzar andija.— Eta ba-darantzutso astuak: —Aldian dodazan belarri luziak astotzat salatuten ba'nabe, gatx orreri laster aurkittu legijo osakaia: belarrijok burutik askorik urten eztagidezan eratxuban ebagi ta laburtubaz, zaldija bera baño zaldijago ixango nintzateke; ta onez ganera, neure apaingarrijakaz orniduta neure anka-oial eder, neure ugal urredunak eta beste pitxikerijakaz jantzitta egon nattenian, nori, baña, nori bururatu yako astua ixan nattekianik? Esan egijozu perratzallari datorrela ointxe berton aitzurrakaz eta laburtu dagistazala belarrijak albait ariñen. —Makala zan, gero, astuaren andikerija! Baña ugazabak, astuaren oldea agittiarren, ebagi egin autsazan belarrijak kaskazurretik arra-erdi-inguru-urten itzirik, eta ganera, zorroztu, ertzetu, leundu, gane-barrubak uldu; ta ebagijak osatu yakozanian, dotore baño dotoriago zaldi-tresnakaz txukunduta zaldi-arin tartera bialdu eban. Zaldijok, ezeren susmo barik, aintzako artu eben lenengotarik, euretariko bat geiago bai'litzan, eta lagun-barrijaren gottik-berakuari begirata (esan dodan lez garaia zan-da), zaldi-arin gorengotzat euken. Baña ixakereak ixan-gureari geiago egitten dautso beti, ta, bein, gure abere gaxua zaldi-ariñakaz eguraztuten joialarik, asto batzuk ikusi zittuzan bidian, eta zaldi-buru egitten ebala aitzurik, batbatian zaldikatu eta barriren barri astotu egin zan. Eta zaldi lagunak bertanbera itzirik, arrantzaka ta iperturtika asi zan astuen atzetik, eta aspaldijan oi ezebazan asto-larran gozatsu batzuk egiñez, jaurti eban lurrera zaldi-aulkija, saskilddu ta urratu zittuzan anka-oialak, apurtu zittuzan ugelak, eta astokeri andijoen bittartez bere buruba zan-zan legez imiñi eban agiri-agirijan guztijen aurrian. Eta ordurarte zalditzat euki ebenak, aren arrantzakaz gortuta ta aren larranakaz zurtzaut, astotzar andi bat baño etzala ikusi eben, eta guztijen erdijan arturik, astokortara eruan,

makillaka eio-eio egin, andi-ustekerijak kaiskotik kendu, ta barriren-barri sortea ta sarte apal-apalik artzeko otzan-otzan itzi eben ene asto gaxua».

«Ikasbide au, ene bakaldun altsuba, ari-arira yatorku guri be. Soñeko aberatsakaz zuk jantziko ba ginddusz eta zure jarraigoko andikijen tartera bialdu, geldi ta ixillik gengokeyan artian aintzako artuko ginddukiez eta iñok eleuskigu ezer esango, biarba; baña berbetan entzun leikeguene-koxe, beingo-beinguan ikusiko leukie baserrittar tentel eta basati batzuk baño ezkareala, eta ordurarte arpegi onez eta adei-legez artuko ba'ginddubez be, ordutik gora ixeketa ta destañea baño ezkenduke geure bornuan ikusiko, edo biarba txarrago. Beraz, jauna: edo itzi egiguzu guri soñeko maxok erabiltten, edo barrijak egin gura ba'deuskuz ez eiskuz egin ez urredunik ez ziriozkorik, miesa ontxu bategaz egiñak ixan ezker guretzat naikua dalako. "Dana dan lez", eta "danari danagiño", jauna, eta ointxerik esan biar dautsut eztogula guk jauregi onetan ondore onik egingo, batez be nire seme onek, gottik-eta-berakuan txikija ixan arren, tentelke-ritan andija dozulako au, eta gaur ezpa'da bijar, gitxien uste dagixubenian, edozein ergelkeri edo astakeri egiñez, barre eragin legixube onek guztijoi, baña negar be bardin-bardin, edo biarba, ariago».

—Zuk edestu daustazun ipuin ori —esan eutsan bakaldunak—, ikasbide andikua da, bai; baña eztot uste nik orretariko urtekerarik ixango zeunkenik zuk, ezelan bere. Orain arte, beintzat, adimen argikua zarean ezaugarriak emon daustazuz, eta naiz-ta azalez eta soñekuoi begiratu ezker besterik eretxi, etzaukodaz basatitzat, andra zurtzat eta jakintzutzat baño. Bertoldinegattik ez ardurarik ixan; iñoiz edo bein biar eztan gauzarik esan edo egingo ba'leu, gogorik onenaz parkatu egingo yako. Gastia dozu oindiño ori eta urijetan ottu bakua; baña oneikaz jauregi-gixonokaz egunian-egunian jardutiaz beraz, berakotan lez etorriko da senera ta laster argittuko yako adimena. Beraz, zu, Ermini; eruan egidazuz ama-semiok euroen gelara ta soñeko ederrez jantzi eragidazuz. Otu dagikijuen beste-edozer be emon ziñegijue, eta atsedan egin ostian, eruan egidazuz bakandereagana, ak be abegi onez artuko dittuz eta.

—Orretaraxe egingo dot, jauna —esan eutsan Erminik—; eta gero ama-semiai: Zatoze neugaz.

—Nora eruan gura nozu ni? —ba-dittauntso Bertoldinek.

—Ator, mutil; ator ezeren kezka barik, eure attaren etzangura eruan gura aut-eta.

—Nire attaren etzangura lur azpijan dago, ta zuk, antza, lurpian eortzi gura nozu attaren ondian! Oi, ene ama! Ama! Guazen atzera geure etxera!



—Ut ortik, tenteltzar ori! Ire attaren gelara esan gura yauk; ire atta bixi zuala, ostatuz lez yeukan lo-gelara!

—Ostatua eukan gure attack, ala?

—Ostatua; baña nondik bururatu yak ori?

—Okelak eukozala ostatuan eztiñozu zeuk, ba?

—Tira, mutil; erdu nigaz eta ez adi ikaratu orregattik ez beste ezer-gattik be.

Erminik, beraz, ikuskarriko gela batera eruan zittuzan. Ormetatik kurtxoñak eta oialik ederrenetariak eukazan eskegitta. Aulkijak be urrezkuak zittubezen atze-aldiak. Oe bi egozan oazeru ta guztikuak, urrezko egaluna ta berebixiko tunturdunak, zikirijozko ixara ta oegane-kodunak eta beste milla bat eta erdi adelu ta edergalludunak. Oiak era-kusti ostian, joskiñari etorri erazo eutsan Erminik ama-semiai jantzi ego-kijak egittek. Gixonezkuak samaragiño gorantzak erabiltten ei zittu-bezen orduban, eta joskiñak, Bertoldineri be olako bat egin gurarik, miesa ebagi, albaindu, ta soñian aztertu edo estu-zabalian neurriak artu guraz, gorantza be-aldetik gora estututen asi yakon, eta idunera eldu yakonian, ija-ittuan jarri zan ene mutilla ta asten yako garraxika:

—Ittoko nozu! Zergattik urkatu ni, baña?

—Zer urkatu ta urkatu-ondo! Zer da nik egitten dautsudana, urkatu egin gura zattudala zuk niri esateko?

—Samea estututen daustazu ta arnasarik be ezin dot artu.

—Ez, txotxo. Gorantz edo koratillo au ija okotzeragiño erabiltten dan janzkija dozu, eta sama-aldian estutueran irato egin gura ixan zattudala uste ixan dozu zuk. Zagoz lasa!

Baña bakerik ixatekotan, beste jantzi nasaia bat egin biar ixan eutsan Bertoldineri, eta Markolberi be, era berian, eroso ibilli ta erabiltte-ko gerruntz-gona-txamarrak josi eutsazan, ezetarik edergallu bakuak, baña miesa onez egiñak. Eta onetara jantzitta bakandereagana eruan zittubezen ama-semiok. Bakandereak, barriz, mamarru jantziriko mamarro bi areik beragana etorten ikustian ezin ixan eutsan barriari eutsin eta Markolbek, beraz, erre-mindurik, gurkera trakets batzuk egiñez eta base-rriko erara agurtaurik, ba-diñotso:

—Ba-dakit, ene-bakandera altsuba, emeko guztijoen iguingarri ixan-go gareana luzaro andi barik. Nire mutil koskor au daborduko asi da beronen tantelkerijaren ezaugarri berezihak emoten, eta kirtenkerijok egu-nian baño egunian andijaguak ixango direana susmauten dodanez, oba eukian bakaldunak gu geure etxian bake-baketan itzi ixan ba-gindduzan.

Bakandereak, Markolberen aiko-maiko bako berbaikereaz arrittuta, ba-dagitso:

—Ene Markolbe anderea, ezin dot siñistu mendijan jaiorikua zarea-nik; zuri entzutian, urijan sortu ta azirikua etzareanik eleuke iñok esango. Eta ara; abegi onez artzen zattudan ezaugarritzat, eutsi bezuzez emoten dautsudan ereztun eder au. Artu eta erabilli egizu neure mattasunarren.

Eta ba-darantzutso Markolbek:

—Eleuke ondo andra alargunak bere senarra zanak imiñiriko ereztuna baño besterik atzamarrian erabilliko ba'leu. Eskerrik asko, baña nik naikua dot ezkontza egunian imiñi eusten zillarrezko onegaz.

—Orrezkero, zer emon daitsut zure gogokua danik?

—Eztozu zuk ezer niretzat baño zuretzat biarrago eztozunik.

—Zer biar ete-dot nik. Italiya osuaren bakandera ixan eta dirutzaz eta aberastasunez lurrian dattetkian emakume garau baten azpittik enagon onek?

—Oi, ene bakanderea; ainbat eta ainbat gauza biar dozuz zuk be, orratiño.

—Nik ezer biar? Ni oparinddun ixan? Arren, esan egidazu zertan.

—Eztot etxeonetatik elde egingo, milla ta milla gauzaren biar-ixana-tan zagozala zeuk zure abotik autortu barik. Eta biar-ixana txirotasunetik datorrenez, ni baño askozaz txiruago zara zu, nik zurerik baño biar-ixan geiago dozulako zuk ninerik.

—Zelan dala? Orixe erakutsi dagidazunian andrandi egingo zattut. Tira; eruan egixubez ama-semiok euroen gelara, ta, Bertoldin enetxuba, etorri akit sarritan iker egitten.

—Ama, zer esan gura dau iker egin orrek?

—Agertu batzuk egitten sarritan etorri akijola —atzaldu eutsan Markolbek.

—Sarratuban agertu? Sarratuban eta agirijan agertuteko, galbaia eka-rriri biarko ete-dot ba?

—Kaikutzar ori! Ik esango eztuanik! —egin eban Markolbek—. Ez ete-dautsut nik esan, ene bakandera enia, gure burubak barregarri ikusi biar doguzala? entzun al-dautsazu kokolo oneri?

—Ez orregattik ardurarik ixan. Egin-eginian be, bakaldun-jauregi-jak, eder ixatekotan, gogai ta olde guztittarako lagunak biar dittuz euki.

Bakandereagaz autubok ixan ostian, beste gela eder batera eruan zittubezen ama-semiak, eta gela atan, otu-ala gauza eukezan aukera-auke-ran. Ba-diñotso Bertoldinek amari:



—Ama, amatu. Entzun dodanez, bakandereak andra guztijen ganian egon gura ei dau. Oba dogu, badaezpadan, albait ariñen geure etxera atzera juatia. Batek ba-daki; zure ganera igotia otu ba'legijo bakan-dereari —zure errukarrija!— gure beia baño lodijago ta aztunago dozu a, ta erraiak atera eragingo leusketzuz abotik. Guazen ama; guazen emetik arin, gitxien uste dagigunian andra orrek birrindu ezagixan.

—Andra guztijen ganian ez, ene enetxuba, beste guztijen ganetik edo gorago baño —esan eutsan Markolbek—. Etxauk orrek esan gura bakanderea sorbaldara edo lepo ganera igongo yakeenik andrai, beste guztijak baño andrandijago ixan gura yauala baño; eta guztijon jaube ta ugazabandra ixanik, egoki baño egokijago yerixuat beste andrak men eta gur egin yagikijoen ak gura ixatiari. Entzun al-dok, astakillo orrek?

—Bai, entzun dot. Baña baten baño ez ixanda be lepo ganera igon ba'dakixu igon, aurduban ikusiko dozu barre ala negar egingo dozun.

—Ut ortik, tentel, astalapiko ori! Noren antzeko urten atxaku eu, gero? Baña, zelan ixan lattek ire atta batenganik, zurtasuna bera ta adimen uts-utsa ixan zuan ire attaganik i lango asta kirten batek urten al ixatia?

—Esan, ama; nor jaio ixan zan lenago, atta ala ni?

—Ori be esan? Atta baño lenago jaiua ixatia gure ete-dok, kaiku orrek?

—Eta bakaldunari, zelan egitten yako berba, ittanoz ala zuka?

—Euk zelan gura, txotxo; edozelan be, ire abotik urteniko edozer ondo be ondo esanda egongo dok-eta. Etxauk lagunik biar ixango; ez orixe! Baña, alan be, gauzaren bat obeto esatiarren alegiñak egingo ba'euzak, txarrago esango eunkek ik, bai, eta gixon jakittuntzat eta ondo berba egiñikotzat artu agijen gura ba'dok, ezegik aborik eguno zabaldu.

—Eta arrausi egitteko gogua ba'letort, eztot aborik zabaldu biar aurduban be?

—Zabalduegik euk gura duan beste! Zer ikusteko ete-naiaigok ni, i azala eu! Oingotz ire tentelkerijaren barri jakingo al-yauk jauregiko bazter guztijak be, eta buruba egingo naieukek ordu-bai-ordu ire lepotik guztijak barreka asi ixan baietz. Eta oindiño egitteko yaukeen barrezkua.

—Jauregiko bazterrak be barre egitten dakije, ala? Non dauke abua, ba, barre egitteko?

—Ixillik ago! Ago ixillik, Jaungoikuarren, iñor yatorraala uste yuat-eta! Ene enia! Bakalduna bera dok, barriz, eta geure gelara yatork artez.

—Zer egin gura ete-dausku jaun eder orrek?

—Jaungoikuarren; itxi egik abo ori eta ezegik mistik be atera geiago.

—Ara, isten dot, ba. Begiratu, ama, ondo itxitta daukodanentz.

—Bai, bai; olantxerik itxitta euki, ezpanak estu-estu egindda, ta ez idegi neuk esan artian.

Estu ta larri egozan Bertoldin eta Markolbe bakaldunaren etorrerea zetarako ixan ete-ettekian jakin artian, baña esturasunok lasatasun bigurtu ziran bat-batez. Bakaldunak atsegin andija eban, bai semiaren ergelkerijaz eta bai amaren zurtasun bizijaz, eta mattero-mattero itz egin ostian, jauregittik atera ta zalpuri eder batera beragaz igoteko aginddurik, uriko ataldera eruan zittuzan. Etxaguntza polit-eder bat eukan bakaldunak urittik urre samar, arrañentzako urmael, bospasei iturri, berein zugazti, masti eta beste gauza zoragarritz ornidutakua, eta ara eldurik, ba-diñotse bakaldunak:

—Zubek zeuben eskuko ixaten ekanduta zagoze an mendi zabalian, eta uri barruban zeuben burubak estu ikustian, atxilloturik-edo bai'zengozen begittanduten yatzube. Olakorik gaurtik geiago uste eztagixuben, neure gogoz eta gurariz emoten dausubet bezuzez aurrez-aur ikusten dozuben etxe eder au eta beroneri yagokazan lur, solo, barat, urmael, iturri eta ganeko guztijak. Etxaguntza osuaren yaube egitten zattubet, baña baldintza bakar onegaz: etorri dakidala Bertoldin neure jauregira agerraldi bat egunaro egitten; besterik ez. Sartu zatteze, ba, zeuben etxe eder onetan eta zeubei zer otu ta axe aurkittuko dozube, naiz-ta edozer ixan. Ezeren utsik edo zerbatten biar-ixanik uartu ba'ziñegije, esan eta neuk agindduko dot ekarteko.

—Eun eta milla bidar esker egitten dausut zeure bijotz andi orregattik, ene bakaldun ongille ori —egin eban oiu Markolbek—. Ondo dazaut gure ezerbereza ta ba-dakit etxatorkuzana ondasunok geure ibazijakarren. Baso-basuan jaioriko andratxu bat baño enozu ni, ta baso-basuan azirikua, eta eztakit, beraz, zer gauza berezirik aurkittu ixan dozun nigan bakaldun-leku onetan bixi ixaten ni ona ekarteko. Emen baño obeto dagokit niri mendirik-mendi, arkatxik-arkaitz eta arrurik-arru ibiltia, ez lagunik, ez azikerarik, ez onbiderik eztan lekuban bixi ixateko berebixikua nozu-ta. Eta, zer esan daitsut neure semetxu onetzaz? Tentela baxen ergela dozu au, ez gatz ez berakatz, eta barre eragitteko ixan ezik eztakit zetarako gauza ixango yatzuben. Nik neuk eztot uste oneganik beste onurarik urten legijenik. Ur gasa-gasatik urteniko arrain gazittubari zer eretxi ziñegijue? Au be bardin-bardin dozube, ba. Bertolda eban onek atta, gixon zurra ta argija, eguno ba'da, ta nori goguak emon leukijon gixon zoli areganik olako seme motelak urtengo ebanik? Eztozu oindiño ezagutzen onen txaldankerija noragiñokua dan. Siñistu egidazu, jauna;



goxetan, jagittorduban be, eztau gaxo onek jakitten oetik urteteko buru-ba ala oñak zer atera lenengo.

—Egija ete-dok ori, Bertoldin? —ittaundu eutsan bakaldunak—. Eztakik erantzuten, ala? Zergattik daukok abua orretara itxitta, ezpanak urratu biarrian?

—Neuk aginddu dausat orretara eukittek —erantzun eutsan Markolbek.

—Zergattik gura dozu, baña, orretara euki dagijan?

—Zuri, ene bakaldun altsu orreri, ittanoz ala zuka berba egin biar ete-eutsun ittaundu daustalako; nik, barriz, aborik eguno edegi ezpa'dai, aurduban igarriko daua zelan ondo berba egin erantzun dausat, beti baña beti be okerretara erantzuten daki-ta.

Bo! Okerreri andiren bat egin ixan ete-dauan egon naz ni; baña ori ezta okerreri, zuzen oldoztutia baño. Egin-egini be, olakoxe oldedunak yataz niri atsegin, eta jaiokeratik onen antzera ergelak ixan ezker, barriz, ariago; ez, oster, maltzurkeriz edo bestetara lortu ezin dabena yaristeko, ergel eta tentel buru egitten dakijenak: iguingarri dodaz nik olakuak. Beraz, egin berba, enetxu orrek, abo ori zabalduteko baimena neuk emoten dauat-eta.

—Itxita eukitia gura dau amak, baña —erantzun eutsan Bertoldinek.

—Tira, egik berba —esan eutsan Markolbek—; neu laketzen dauat orain. Baña, zain, gero, gure bakaldun onari astakeririk esan barik.

—Naiago neuke gure ondok alde egingo ba'leu beronek barriz-i... —esan eban Bertoldinek.

—Ai, trakets ori! Bakaldunari esateko berbea ete-dok ori, oster, ta onenbeste ondoegin beronenganik artuta gero, atan be? Zetarako gura ete-dok ik, baña, bakalduna emetik juatia?

—Emen gugaz dagan artian ezin jua nattekelako ni askarija artzen.

—Entzun; entzun, jauna, onen menduben barri! Orretara elduko azala jauregi-gixon ixatera uste al-dok, mandotzar orrek? Ene enia! Zer deritxozu, ene bakaldun matte orrek, onen esker-gaiztuari? Zuk egin dauskuzun onegin guztijai oztaz erantzuteko esker eta esker egitten urtu biar leuken txatxu onek, eztau beste gogorik zuk albait lasterren emetik alde egittia baño, berau askarija artzen patxaraz jaun al dattekian.

—Eta eztot uste oker uste dauanik —esan eban bakaldunak—. Orregattik, beintzat, ezin esan negi tentela danik. Ara, ba, Bertoldin; bainuak ni ta ago lasa. Ez aitzu, gero, egunian bein ni ikusten etortiaz; adi-ttu al-dok?

—Bai, ene bakalduna, edo ene jauna, edo zareana-zareala. Baña esan egidak, alagun; zein ixaten dok luziago, uriko eguna ala baserriko eguna?

—Bijak bateratsu, alai etorri ezker.

—Zer entzuteko ez ete-gaiagokoz beroneri, gero? —egin eban Markolbek—. Baserriko eguna uriko eguna baño luziago danentz ittaundu? Eta ittanoz bakaldunari? Attearen...! Ire astua, seme! Azketsi zuk, jauna; azketsi ta ardura barik egon: neuk bialduko dot zugana egunaro.

—Ikusi artian, ba, Bertoldin; agur, Markolbe.



IGELAK ETA ARRAÑAK

Markolbe ta Bertoldin, bakalduna juanik, eurontzat emoniko etxaguntzearen jaube geldittu ziran. Etxaguntza a, danik lagunik mizkeana bixi ixateko ta egunak eta egunak edonok ondo ta jasian igaroteko lañe-gaz eta asko geiagogaz eguan orniduta. Baratz erdi-erdiñan berebixiko urmael eder bat eban, mueta askotako arrañez betia ta igelez atsittuba. Laster artu eban Bertoldinek arako juerea, ta bein batez, arrañak uretan barruban egitten zittubezan zurizgora ta dirdiren adi urmael karel ganian jezarritta egualarik, ara non asten diran igelak korroka egitten, karrak eta klauk. Eta onetara diñardubenian, eurak euren berbaikeran *laukat-rrrrkrr, laukat-rrrrkrr...* esaten daragoioela antz emoten dabenez, begittandu yakon Bertoldineri, *lau dukat errukarri* baño ezeutsazala bakaldunak emon esan gura ebela; eta milla bat baño geiago ixanik emonikuak, asarratu yakon gure mutillari egunokuen eta ariñeketan etxera juanda, dukatok gordeta egozan kutxatillea artu ta urmael karel ganian imiñirik, artu dirubak eskukadaka ta asten da uretara jaurtitten, zapa-zapa, plist-plast, jo-mutillak!

Igelak, diruben zaratara, abarrots andijagua ateraten eben, eta mutillak gottik: «Eutsiez, eutsiez, pizti denganiñuok; eutsiez eta zenbatu zeubek, ia lau diran ala eundaz diranentz». Bai zera, igelak ixildu! Len baño karrakada bi bidar andijaguak ateraten zittubezala esan eikian, eta mutillak, lenengoko diru eskukadakaz ezeutsela igelai ixilddu erazi ikustian, artu ostera be dirubak atzak-betian eta igelai jaurtijaz, ba-iñotsen: «Madari-madarijok; neuk erakutsiko dautsubet zubei, ondo be, milla baño geiago emon ez ete-daustazanentz». Eta onetara, ekin mutillak garraxika ta dirubak jaurtitten gottik, eta ekin igelak garraxika eta karrakadaka betik, azkenian, bakaldunak emoniko millaz dukatak urmael ondora juan ziran, eta igelai mutillak ezin ixilddu erazorik eta jaurtitteko dirurik geiago ez eukirik, amorruez eta asarez beterik, artu kutxatillea bera be, ta braust! urmaelera jaurti eban. Eta aobeteko añenak esan eta esan, abere-abere bat egindda bigurtu zan etxera. Markolbek semia ain amorraturik eta itxura ain gogorretan etorten ikustian, ba-diñotso:

—Zer jazo yak, ene Bertoldin, orren asarre etorteko?

—Urmaeleko ugarasijuak eragin dauste amorrue.

—Zergatik, baña? Irañik-edo egin daue, ala?

—Eurak jakingo dabe zer egin dausten; bai ondo be.

—Lotan egonda-edo, karrakadaka iratzartu ete-aue, ba?

—Ori baño txarrago egin dauste.

—Oskijak lokatzez zikinddu?

—Milla bidar txarrago.

—Zer egin ixan al daue, ba? Esan, bein-edo-bein!

—Ez al-dausku guri bakaldunak kutxatilla bete dukat emon?

—Bai, eta zer?

—Areik pizti madarikatubak, etxataz esaten asi ba, lau baño geiagorik eztauskula guri emon? Nik, barriz, artu eskubete dukat eta zapla! jaurti deutsedaz eurak zenbatu dagijezen ia, ta oindiño eurak *lau'kat errukarri* ta *lau'kat errukarri*, zolijago, ara bere. Jaurten dautset orduban beste eskukada bat, eta gero beste bat, eta gero beste bat, eta azkenian diru guztiguztijak eta ala-ta-be eurak oindiño abarrots andijagoz: *lau'kat errukarri, lau dukat errukarri*. Azken-azkenian, ugarasijo demorrijuok ain setatsu ta burugogor ikustian, amorruez beterik artu kutxatillea bera ta draunba! jaurti dautset urmael erdi-erdira. Eurak zenbatu dagijezala orain banan-banan eta ikusi dagijela zenbat diran bakaldunak guri emoniko dukatak. Etxamon: zenbatuta gero, kutxatilla barruban dirubak sartzia baño eztauke ta liorrera edo karelera atera. Aurduban juango naiake ni kutxatillearen billa eta dirubak barruban dittuzala ekarriko dot atzera etxera. Zer diñotazu, ama? Ezteritxazu ondo ala, arei piztijai guzurra iruntsi erazoteko egin dodanari?

—Oi, ene errukarrija! —egin eban oi Markolbek—. Ene Markolbe zorigogorreku! Au bai dala iñok siñistu be ez egittekua! Baña, zoro, ergel, tentel, zentzunbako, burubako, alako orrek, ori egingo euan egin? Etxakijat zek geldi erazoten yeustaan be, atzamar tartian berperton eu ez iratoteko! Zer esango yeuskuk bakaldunak ire zorakerija jakin yakijanian? Bere etxian etxauzaala gu lango aberiak euki gura esanda, autseziperdi aterako gaiauzak emetik eta urkamendira bialdu, ta ondo irabazitta eukiko yuagu ire ergelkeri andijaren erruz. Nori otu laieikiok, baña, ik egin dauan besteko zorakeri garauba egittia? Ez-ta burutik egindda yaguanari be.

—Esan begike bakaldunak berak gura dagijana ta atsegin dakijona; baña oba leuke berak ugarasijuai azikera obia emon, zenbat dukat emoten dittuzan jakitten ibilli eztakijozan.

—Ori, bai; auntxe esan dok eure bixiko egi-egirik andijena, asto orrek!

—Entzun, entzun oindiño ugarasijuai, ia tematijak eztiranentz! Iñoiz baño abarrots andijagua ataraten diñardube orain, barriz; eta —au amorrual!— oratu egidazu oratu, osterantzian artu etxe au berau tutor-tutorretik eta ara juanda buru-burura jaurtiko dautset!



—Geldi; geldi, Jaungoikuarren! Oi, ene gaxua! Itzi egijozu etxiari bakian!

—Ixilldu eragijoezu, ba!

—Egingo yeutset, baña ago geldi ta baretu adi! Ugarasijuak arrape-tan yakijen gixonai esango yeutset neuk ointxe-ointxe, ta ogi mamiñaz arrapauko yauezak pizti guztijok. Eztaue, ez, geiago asarrerik eragingo! Ago i emen geldi, baña, neu atzera etorri artian.

Markolbe juanik, beste tentelketi bat egin eban Bertoldinek, edo, obeto esan, irutsu ixan ziran ak egiñiko tentelkerijak. Ara zeintzuk.

Igelak ogi mamiñaz arrapatzen zirala amari entzun eutsanez, eta piz-tijok oindiñokarren karrak eta karrak jo-alian eragoioela ikusirik, ezin jasan ixan eban Bertoldinek luzaruago alako lotsagabekeririk, eta asarre bizittan etxera juanda, azpiran egozan ogi guztijai azala kendu ta apur-apur egiñik, zorro andi bat betetu eban ogi mamiñez. Juan zan gero urmaelera ta braustako bategaz, ara, zorro osua uretan utsittu eban. Igelak, ogi mamiñen braustadeaz beraz, bata baño bestia ikarago must egin uretan eta ondoko basatan ostu ziran zer etorrikoren be igesi. Arrañoak, oster, arenbeste ogi mamin ur azalian ikustian, aldabatera guz-tijak ondolik urten eta tximistea lez oldartu yakezan ogijai; ta bata bestia-ren leian, ten ortik eta ten emetik, ta ogi aokadeagaz iges egittian alkar jo ta ogija galdu; eutsin barriro ogijari ta igesi oster be; usigi bata, jarrai bestiak, ijuti aragokuak eta zurizgora ondolik etozanak: ba-zirudijan gudaketa ixugarritan eragoioela arrañoak, eta ordu bete garrenerako ba-zittubezen ogi zati guzti-guztijak iruntsi. Bertoldinek au ikusirik, amorru gogorra arijola jarri zan eta zin agin eban arrain guztijak itsutu egingo zittuzala. Zer, ba,? Igelak atxikitzeke ainbeste ogi zati uretara jaurti, ta, arrain diabruak, igelai apur-apurrik be jaten itzi barik, etzittubezen ba eurak ogi guztijak iruntsi, ala? A, baña, ba-ekijan Bertoldinek zer egin arrañoi asper egitteko!

Ba-dua etxera ariñik arin eta ara non datorren arik lasterrian urun zorro bat lepo-lepuan ebala, arrañoi begijetara uruna jaurti ta guzti-guzti-jak itsututeko asmoz. Jezarten da urmael karelian endai bat eskubetan daua, ta arrañoak ur azalian agertzen diran bakotxian, an yuake plausta! endaikada bete urun buru gane-ganera. Ezeban uste, ba, mutil kokoluak, arrain guztijai begijak aterako eutsezala aretara ta itsutu egingo zittuzala? Ardura eutsen arrañoi, barriz, endaikada uruna begijetara jaurtiki arren; bai bost! Braustadea nabaitzian, zuist eta muist, txairo-txairo ondora jue-zan areik, eta beinguan etozan atzera azalera uruna bera jatera; eta muti-llak uruna jaurti ta arrañoak urunagaz jolas, urun zorrua be oso-osorik

utsittu eban Bertoldinek urmaelian, eta arrain guztijai begijak atera eutse-zala bete-betian usterik, etxera juan zan pozarren ozta, asperkunde itzala egin ebalakuan.

Astakeri andi au egin ostian, ba-joian Bertoldin etxerantz eta ara non ikusten dauan antzar lokea otzara andi baten barruban, kumak ateraten eragoiela. Berialako baten uxatu egaztija ta otzara barruban sarturik, jar-ten da bera antzar-eran arrautza ganian jazarrita, kumak aterateko ustez. Esan biarrik eztago: jazarrijaz beraz ausi zittuzan arrautza guztijak bat-batez eta galdu zittuzan arik lasterrian jaio biar eben antzar kumak. Eta Bertoldin taiu aretan otzara barruban egualarik, ba-yatorko ama etxera. Ezin ixan eban Markolbek igelak atrapateko arraintzalerik idoro, eta arazo aretarako urira juan biar ixan ebanez, bide batez bakanderearenera ixan zan, zati baten areri berba-lagun egitten. Eltzen da etxera ta joten dau atia Bertoldineri oles egiñez:

—Bertoldin, Bertoldin! Ator, Bertoldin, eta idegi egidak atia.

—Ezin naiteke etorri, baña.

—Zergattik ezin atte atorri? Non ago sartuta, ba?

—Antzar lokearen otzara barruban.

—Zer egitten diñarduk otzara orren barruban, andi-andillo orrek?

—Antzar kumak ateraten.

—Ik antzar kumak atera? Oi ene bada ta ni! Arrautza guztijak apur-tu al-daustazak oingotz, asto orrek! Ator atia idegitten, birrinddu egin biar aut-eta!

—Ezin dodala, ba! Ala, zelan gura dozu esatia? Ara, ama; asi yataz, asi yataz kumak urtetan eta pikuaz kiri-kiri egitten yabiltaz ipermamiñian.

—Oi ene errukarrija! Oi ene zorigaiztokua! Ez al-dau nire seme onek berperon iltia ibazi? Ilgo ba'neu be, ezer galduko ete-neuke, gero? Oba neunkian abere onegaz ona bera eguno etorri ixan ezpa'nintz! Bertoldin! Zorigogorreko Bertoldin!

—Ixiii, ama ixiii...; antzarra neuri begira-begira daukot etaaa.

—Ai, ene enia; au lar da niretzat! Jagi adi ortik eta idegi egidak atia, bein-edo-bein idegiko ba'dok idegi!

—Tira, ba, itxaron tindi baten, ointxe nua-ta.

Bertoldin, patxara andiz otzaratik urten eta ba-dua amari atia idegi-tten. Bestelako ipingija eztarua berak atze-aldian! Arrautzazal, gorringo, zuringo, *kumingo*, *lastingo* ta abar, mazi-mazi egin dittuz otzara barruban eta marmaiz orregaz saskil-maskil egindda daukoz prakak. Semia traia aretan ikustian, burutik egin-agiñian asten da ama aldarrika:

—Etoi ori, gaizkin ori alakuori!



—Zer egin yatzu, ama?

—Zer egin yataan diñostak euk, ostera? Eralle, zittal, madari orrek, ez ete-dok ikusten euk egiñiko dongakerija, abere itsu andi orrek? Enei, enei ta enei! Ezin dot nik onegaz geiago emen iraun eta ointxe-ointxe nua bakaldunagana, mendira atzera juateko baimena eskatuten. Bai; jagoten be eztakigun onenbeste ondasunen duin ezkareala gu esango dausat. Ba-yekijan ondo ire attak zer egitten yu semerik yaukanik be bakaldunari ez iñori ez esatiaz! Ondo yekijan arek azintzala i ezetarako gauza ixango! Begiratu; begiratu zer egin duan ik, saskeltzar orrek: arrautza guztijak apurtu, ordurik ordu jαιο biar yuen antzar kumak galdu, eta eure prakak naskilddu, marmaiztu ta alperrikaldu! Eta, zer erantzungo dausak ik bakaldunari orretara nok zikinddu auan ittaundu dagijaanian?

—Arrautz-opil bat egin dodala esan, eta kittu.

—Berebixiko erantzuna mendu oneko gastientzat! Tira, tira; eze-gidak burutik eragin geiago. Ator eta jan yagijagun aumen bat besterik ezian, bakaldunenera juan biar yuagu-ta.

—Baña, zer nai dozu jatia, etxian ogirik eztago-ta?

—Zer diñok? Etxain ogirik ixan ez? Azpira bete ogi ezkauiuan, ba?

—Bai, ba-genduban.

—Nora juan dozak ogijok, orrezkero?

—Ez al-zeunstan zeuk esan ugarasijuak ogi mamiñaz atrapa oi dirala?

—Bai, ba-neuan; eta orregaz zer esan gura daustak, ostera?

—Nik, ba, ugarasijo danak atrapa gurarik, azpirako ogi guztijak apur-apur egin dodaz eta urmaelera jaurti mamin-mamin egindda. Baña, areik arrain diantriak oldarrez etorri dira ur azalera ta ogi guztijak iruntsi egin daustez, ugarasijuentzat aukada apur-apurrik be itzibarik. Baña, etxamon, ama; bestelako murrikoa eztautset nik egin arrain zittaloi.

—Zer murrika edo zer ixeka egin ete-dautsek ik, ostera? Esan; esan arin, denganiño orrek, oraindo beste astakeri andijagoren bat egin ete-daustaan bilddurrez naiagok-eta.

—Ba-al-dakixu arako urun zorrua?

—Bai, ba-yakijat; ixango yauk zer ikusi!

—Ara, ba; areik arrañoak ugarasijuai ogija jan dausenan, asarre bixibixittan jarri erazo dauste niri, bai, eta nik, asper egitteko, artu urun zorrua ta begi-begijetara jaurti dautset urun guztija.

—Eta, zergattik egin dok ori?

—Arrañoi begijak aterateko! Ez ba...! Begi-begijetara jaurten ixan dautset, eta oingotz guztijak al dagoz itsurik. Baietz nago!

—Ire kokolo, tentel-mentela! Ene Bertolda enia orain bixirik ba zengoz, zer esango ete-zeunke zuk, epaira zorrotzen itturri gardena ziñan orrek, ergel onen astakeriak entzungo ba'zenduz? Tira mutil, tira; gertu adi, urira juan biar yuagu-ta. Bakaldunak ikusi egin gura ei au.

—Betor bera ona ni ikusi gura ba'nau.

—A, bai orixe! eleuke ondo bakaldunak zuu lango jaun altsu ta attorren seme yaio bat ikusteko, bera zeuugana ezpa letor! Ezegidak niri, gero, irakin eragin, entzun? Neugaz juango az i, ta itxi egidak abo ori giltzapian lez, eta ezegik geiago idegi atzera etorri artian, entzun? Ez niri, gero, lengunekua lez egin, abua itxita eukitteko ta itxitta eukitteko nik esan eta aginddu arren, idegi egin gura ixan euan-da!

—Eta bakaldunak ezer ittaundu da'daist, nok erantzungo dautso nire orde?

—Neuk egingo yeutsaat eta i agoke ixillik. Itzi neuri arazo ori.

Markolbe ta Bertoldin barrero juan ziran urira, beraz, eta bakaldunenera eldurik, lausengaz eta palaguz artu zittubezen. Ba-ittauntsan bakaldunak Bertoldineri ondo bizi zanentz, eta bai edo ez erantzun biarrian, abua itxi-itxi egindda mutilla toton eguala ikusirik, bigurtzen da Markolbegana eta ba-diñotso:

—Zer egin yako oneri niri ez erantzuteko? Berbea galdu, biarba, edo zoritxar andiren bat jazo ete-yako itzik ezin egin ixateko?

—Oba beronentzat iñoiz ezin egin ezpa'leu —erantzun eutsan Merkolk— edozer esateko be itzulietara edo etzekoz-aurrera baño eztaki esaten da; eta gaitz ori nora eztala, egintzak esanak baño okerraguak dittuz, eta gaur be etxetik alde ixan nasyakon bitartetxu baten erakusmeneko gaiztakerija egin daust niri onek.

—Zer okerreri egin dautsu, ba?

—Ba-dakit, ene jauna, esan dagitsudanian asarre gorritan jarriko zareana, ta artez be artez egingo dozu. Baña, ez ete-zan obeto ixango, edonoren irrigarri ixateko gu ona ekarri barik, geure maurtubetan geurekittian gu bixi ixaten iztia, lekubeton ibillteko tentel-ergel batzuk baño ezkara gu ixan be-ta?

—Baña, zer da mutil onek egin dautsun erakusmeneko okerreri ori?

Orduban Markolbek lotsarren ozta, Bertoldinek egiñiko diabrukeri guztijak edestu eutsazan: ugarasijuai dukatak urmaelera jaurti eutsezana; ogijaz be bardin egin ebana; arrañoak urunaz itsutu gura ixan zittuzana, eta azkenez, kumak aterazoteko antzar lokearen otzaran sartu ixana zana. Ezeban bakaldunak barre gitxi egin eurok entzutian! Zati baten ekin



eutsan aretara ta azkenian, jezarritta be ezin egonda, jagi zan aulkittik eta oindiño barreka, ba-diñotso:

—Orreik ixan ete-dira, ba, zuk esan gura ixan eztaustazuzan erakus-menkerijak? Okerreri ixugarriren bat egin ixan ete-dauan egon naz ni, baña ori ezta ezer, ene andrea. Arian be, arei pizti lotsabakuai mendu oneko ixaten irakastiaz ondo egin daua deritxot. Ez ixan beraz ardura-rik, ta urmaeleko dukaton gora-bera, eztozube aurrerantzian be dirubaren petturik ixango, ez-eta ogi naiz urun naiz beste edozer biar-ixan ziñegijenenik be.

—Zeuri orretara atsegin ezkerro, eztiñot ezer, jauna, nineu, mutil au zelakua dan eta biar leukian zentzunik osoro eztaukala aurretijez esanda naiagotzu-ta. Baña, alan be, ezin dautsat iraun edonoren aurrian zentzuba-kerijak esaten eragotiar, eta olakorik zure aurrian egin eztagijan, astakeriren bat noiz jaurtingo ete-dauan bildurarraren nauko-ta, debekau egin dautsat aborik idegittia geure etxera atzera juan ez artian.

—Eta nik, barriz, ostera be mutil oneri baimena emoten dautsat abua idegitteko ta beronek zelan gura itz egitteko. Eruan egidazu, beraz, bakanderagana, ak be jolas apur bat ixan dagijan. Zuakidaze bijok; eta, i, Bertoldin enetxuba, andrandijen artian egon attenian, azkatasunagaz eta lotsabakotasunagaz berba egin ezeren ardura barik. Uakit.

BAKANDEREAREN AGINDDUBAK

Aur, ba; juan ziran Markolbe eta Bertoldin bakadereagana ta ak be ezin geiaguan artu zittuzan mattero ta laztanik. Bertoldin, orrattiño, eze-guan lasa; ba-erabillan zerbait buruban bira-biraka. Bakaldunaren aolku-ba andraen artian azkatasunagaz eta lotsabakotasunagaz berba egitteko, ezin eban ezetara ulertu, ta ezek baño ariago axek ulertu eziñak eukan berba barik bakanderearen aurrian. Zalantzotan eragoiola, ara non entzuten dauan bakanderearen neskame bateri «Asun» dettuten eutsela. Zeruba argittuta ikusi eban mutillak! Aretxegaz Asunegaz asko ta lotsabako berba egitteko esan gura ixan eutsan, oiez, bakaldunak, areik itzak bestetara ezin ulertu eikezan-da; ta neskamia barreagarri arturik, asten yako esaten arpegi andiz:

—Agur, Asun, aspaldiko ori! Ba-naieunkana eu ikusteko gogua! Esaiña: zenbat diru emongo eunkena ik buruba makillatuta ikustiarren?

—Makillatuba ni? —diñotso neskameak—. Makillak i lango astuari, lotsabako abo-andi ori.

—Ire senarra ba'nintzona, aurduban ixango nintzatekena ni be asto, euki be ik astaeme-astaemiaren arpegija daukona-ta.

—Zer diñostak, umekondo orrek? Oñetik oskija atera ba'yagijat atera, buruba erdibi egingo dauat nik, gero! Ako matxango buru-andija agertu yakuna berton! Nongua da ostera, etxebarruko egin gura yakun basapizti au? Ut ortik, auntzak jagoten mendira!

—Non, baña, eu baño auntz ederragorik?

—Ikusten da? Ago ortxe pizka baten, mosuak apurtu biar dauadaz-eta!

—Ik niri mosuak apurtu ba'dagistazana, nik iri, barriz okozpeko auntz-bixarrok jan egingo daunadaz.

—Tira, tira; geldi nire aurrian! —egin eban oiubakandereak, liskarra bat-batez abagitteko—. Eta ik, Bertoldin, esan egidak: nok aginddu daua iri aobeteko berbok nire neskame oneri esateko?

—Bakaldunak berak; ittaundu osterantzian, nire amari.

—Egija ete-da, ene Markolbe anderea? —ittaundu eutsan bakandereak.

—Bein eta berriz esanda naiagotzube ni —erantzun eutsan Merkolkak— bai zuri, ene bakandera matte orreri, ta bai zure senar eta bakaldun onari, etzendubela iñoiz jaseko gauzarik mutil oneganik aterako, zentzunbako maskelutzar andi bat baño eztalako nire seme au. Egin-



egiñian be, gaur, ona etortian, eta ergelkeririk egin ez ete-dagidan bildurrez, abua itxitta ekarri dot nik au.

—Egittan?

—Bene-benetan. Bakaldun aurrian eta zure antziñian abua itxitta eukitteko aginddu garratzak emon dautsazak nik oneri, ta ez zabalduteko arik eta geure etxera bigurtu artian. Baña bakaldunak, zure senarrak, itz egitteko baimena emonez ganera, beroneri otu dagikijon edozer ardura barik andrai esateko aginddu dautso, azkatasunagaz eta lotsabakotasunagaz —oneik ixan dira bakaldunaren berbak—; eta onek, belarrijetatik, gure eskaratzeko maskeluak kirtenetik baxen ondo ulertzen dauanez, eztaikit nik zer adittu ixan legikion: biarba, «Asun» deritxon baten-bateri esan-alako lotsabakokerijak esan biar eutsazala; eta ain zuzen be, neskame oneri Asun dettuten dautsela entzun dauanian, lotsabakotu yako, ta zeuk zeure aurrian ikusi dautsazun azikera polittaren jaube dala erakutsi dau, neure lotsagarri ta guztijon dongetsigarri.

Bakandereak estemanaste au entzueran, miaketarik ler egin biarrez asi zan barreka, ta gatxen batek jo ezegijan, alde bijetatik azkatu biar ixan eutsezan gorantzeko lokarrijak. Onetan eragoioela, eldu zan bakalduna ta ba-dittaun zeri ziran barriak. Esan eutsen mutillak egiñiko nastia, eta ara, barriro guztijak barre algaraka len baño gogozago. Bakaldunak, barriaren-barrez ara bere begijak negarrez zittuzalarik, berrogetamar dukat Bertoldineri emoteko aginddu eutsan diruzañari, eta ama-semiakana zuzenduz, egun atakoz, eurak noiz gura etxera jua ettekezala esan eutsen.

Bakandereak, agur esatian, Bertoldineri onu batzuk emotia eretxi eutsan zur, aurrerantzian jauregiko andrandi ata neskamiakaz nabastarrekiririk erabilli ezegijan, eta ba-iñotsan:

—Ez, enetxuba. Asun nire neskamiari ik esan dautsazanak etxagozak bape ondo. Ez ori, txotxo; xalo-xalo baño. Ba-dakik beraz; aurrerantzian xalo ixatiari eutsin biar dautsak gogoz, jauregiko ekanduba orrexetara dok-eta.

Agur eta ondo ixan eta arexetara egingo ebala abinddurik, burubaz makurkeri batzuk mendiko erara bakandereari egiñez, jua zan ene Bertoldin amagaz.

Eldu ziran etxera, ta ezaban Bertoldinek buru auste makala ixan bakandereari abinddurikua ziatz beteteko zer egin biar ete eban igarri eziñik! Xalo ixatiari eldu ta eutsin egitteko gogoz, aginddu eutsan bakandereak, eta itzokaz zer esan gura ixan ete-eukijon oldoztubaren-oldoztuz, buruba neke-neke egindda baratzer urten eban axia artubaz buruba pizka bat arinddu ekijon. Eta bestelako asazkaldija ezaban artu bara-

tzañaren emaztia an aurkittutiaz! «Xalo» esaten eutsen andra areri Salome eritxolako, ta Bertoldinek bakanderearen agindduba berari orduxian kas ketaldijak adierazoten eutsan letxe arturik. arexeri Xalori eldu ta eutsin egitteko esan gura ixan eutsala irudittu yakon, eta geiagoko barik, erasoaldi bategaz, eldu eutsan gona barrenetik eta asi yakan ten eta ten, otsuak ardijai ekitten dautsen baño amorrutubago. Txarto ekusan andreak bere buruba mutil kankallu arek tenka tutarrez lurrera bota-agiñian eta dandarez erabilli-zorijan, eta asi zan aldarrika munduko beste aldekuak be adittuteko eran. Entzun zittuzan garrajok senarrak, eta makilla bat arturik, ariñik-arin jua zan zaratok ziran lekura bere andrearen alde urteteko gertu. Eta Bertoldinek gona mendeletik elduta tenka barregarri erabillela ikusirik, oratu esku bijakaz makilleari ta goi-gora jasorik... Barraban-barrabana! Mutil a bakaldunaren kutuna zala une atan bertan etxakan gogoratu, ba, ta bakaldunak mutil areri lots ta itzal andija ixateko agindurik eukotsala gomutau? Aldian eban amorrubari asazkazu eziñaren tamalez, beso-makillen oldarrari berpertan amore emon biar ixan autsan, eta arian be mutillak miñik artu ezegijan, arduraz, nekez eta oztaz andreaaren gonetatik eskubak azkatu erazota, ba-diñotso asarriari eutsin eziñik:

—Nok irakatsi daua iri, asto orreri, iñoren andrai onen lotsa gitxi eukitten?

—Bakandereak.

—Bakandereak? Zer egin yeutsak, ba, nire andreak bakandereari, ik tenka dandarrez erabiltteko ak iri aginddu dagijan?

—Zuaz berari ittaunduten, eta aurduban jakingo dozu.

Bai jua be, baratzaña. Amorruba erijola ta gexu baterako iztiari luze eretxitta, berpertatik ariñeketan asi eta aida baten aldu zan urira, bakandereagana, ta jazorikua edestu ostian apal-apalik ittaundu eutsan ia bere emaztia dandarrez erabiltteko aginddurik Bertoldineri emon ete eutsanentz. Zurtzauta geldittu zan bakanderea jazokuneaz, eta ezetz erantzun eutsan, ezeutsala berak olako aginddurik emon; ain zuzenbe, egun atan bertan mutil areri agiraka egindda eguala, jauregiko neskame bateri lotsa-galduriko berbak esan eutsozalako, ta uartu ixan eutsala jauregiko lagunentartian ibiltteko mendu oneko ixaten ikasi biar ebala, ta xalo ixatiari eldu ta gogoz eutsiñik, alde guztijetan erakutsi biar ebala nor zan eta edonogaz gixabidetsu ta xalo agertu. —Eztautsat nik besterik attatu —amattu eban bakandereak—, eta ezelan be ezin neukijon nik esan zure emaztiari ez iñongo andra garauri gonetatik eldu ta tenka dandarrez erabiltteko.

—Oi, ene bakandere enia! —egin eban oi u orduan baratzañak—. Nire emaztiak, baña, «Xalo» ixena euki!



—«Xalo» al-dau ixena zure emaztiak?

—Bai andrea, bai.

—Ai, gaxua! Ointxe ulertzen dot. Asun nire neskamiagaz egin dauan berbera jazo yako zure emaztiagaz be.

—Eta nire andrearen ixena dala ixen, mutil arek beste naste bat egin eta ixugarritzko zalaparta atera dau gure artian. Egiña egin, ene bakandera altsuba, ta zure baimenaz etxera nuake ariñik-arin, astakumatxu arek andijagorik egin eztagidan.

—Zuaz, bai, eta bide batez esan egijozu Markolberi alik lastarren etorri dakidala itaune bat egin dagikijodan.

—Bigurtu zan baratzaña etxera, ta beste diabrukeriren bat egittia Bertoldineri otu ez eikijon bilddurrez, gela baten sartu eban emazia ta bada-ezpadan giltza emon eutsan atiari. Sumin-sumin egindda irauan ara bere beren emaztiari egiñiko irañaz, baña guztijen artian eta emetik orra-ko atxaki ta akiakuluren bidez, asarria ibittu erazo eutsen eta geiagoko kalte barik ezerezian geldittu zan Bertoldinek sorturiko iskanbillea.

Bakanderearen gaztiguba egiñez, esan eutsan batratzañak Markolberi juan ettiala jauregira albait ariñen eta gure andrea, eskuarteko lana bertanbera itzirik, beingo baten aurkeztu zan bakandera aurrian. Iñoizko arrerarik onena egin eutsan bakandereak, eta bere ondotxuban jazarri erazo ostian, ba-diñotso matte-matterik:

—Ene Markolbe laztan ori; esturasun baten aurkitzen naz eta zure biar ixana dot une onetan areanik urteteko.

—Biar-ixana opariñak eragitten dau. Opariña, barriz, txiro ixatetik dator eta txirotasuna, ainbakotasunareanik. Beraz, zu, ni baño txiruago zara une onetan, nik etzattudalako zu ezetarako biar eta zuk bai ni, oste-
ra, zepattarako dettu nozu-ta zeure buruba ain barik ikusitta. Eta ona emen, ene bakandera enia, zelan egiztau dautsudan argi ta garbi nik beño-
la esan neutsuna: danik aberats eta altsubena ixan arren be, ezin daikela iñok esan iñoren biar-ixanik eztauala iñoiz ixango.

—Egija diñoizu, ta siñistu egidazu eztodala eguno geiago esango iñoren biar-ixana ez ixateko lain zorijonik daukodanik. Baña itzi dagiguzan autubok gaurkoz, eta lagun zakidaz orain biar zattudan arazo onetan.

—Yagotzuna ta al dagidana ixan ezker, emen naukozu edozetara-ko gertu.

—Ara, ba, esan. Jai andi bat ixan genduban bart jauregi onetan, eta emen beti oi dan lez, iñon diran abesti, jantzaldi ta erestaldijak ixan gen-
dusan, ta batta danik mizkeanari asazkau eragitteko beste jolaskai ta alai-
garri be. Guenian, jaiari azken egitteko, zaldun eta andrandijen arteko

jokaldi bat egittia erabagi genduban, battukarika. Galdu eroianak, aldian eban pitxikerijen bat itzi biar ixaten eban batturan, eta gerogarrenian, batturatza-
ko au norberak jaso al ixateko, nekegarri bat ezartzen yakon bakotxari: edo dala zerbatten pariztak edo buru egin, edo olerkijak bein-
guan asmau ta esan, edo mattemiñezko idazkiren bat egin, edo olakoren bat. Nik be kale egin neban aldi baten, eta mattiarren-ozta daukodan ereztun eder-eder bat itzi biar ixan neban battukariz, eta, au atsekabiaren andi-
ja!: ezin ixango dot neure ereztuna jaso, nekegarritz igarteko ezarri daus-
ten asmaketa bateri erataraz erantzun eztagijodan artian. Igarkixuna auxe baño ezta: urik eztot eta ura dot edaten; urik ixango ba'neu, ardaau edan-
go neuke; baña buruba austen ekin eta ekin eragon arren, asmakixun onek zer esan gura dauan ezin dot ezetara igarri, ta gaur gabera orduko erantzun zuzenik emon ezpa'dait neure ereztun eder barik geldittuko naz. Zuk, Jaungoikuak emoniko adimen zoli orregaz, lagundu egin biar nozu; bai, arren, erantzukixuna igarri dagidan eta neure battukarija jaso al ixan.

—Ori baño ezpa'da, itzi arazo ori neure pentsudan, igarkixun ori, erreza-
ren-erreze, gure mendijetako artzañak eurak be-ba-dakije-ta.

—Erreza dala, ta nik neuk eguno gatxagorik entzun ez?

—Beingo-beinguan esango dautsut nik, ba.

—Esan, bai, poztu nadintzat.

—Ona emen igarkixun orren atzalpena. Urik eztauana ezta beste iñor errotarrija baño. Errekeak edo ibaiak edo dana-dalakuak ezta kartso errotea ibiltteko adiña urik, eta urik ixan ezian, ezin dau eio ez garirik, ez artorik ez ezer. Ezer eio ezik ezin dau ezer irabazi, eta irabazi ezik ezin dau dirurik euki ardaau erosteko, ta ardao ordeztu ura edan biar dau. Errotea erabiltteko lain urik ba'leu, ardaau edango leuke irabazijakaz eta eleuke ixango ura edateko biar-ixanik. Argi al-dau atzalpen au? Atsegin al-daustu?

—Inddar atsegin yat, bai eguno ba'da, eta milla esker zor dautsadaz niretzako illun be illun eguan arazo ori zuk orren erreztu eta argiro atzaldudaus-
tazulako. Zure zurtasunak geruago arrittubago nauko, eta itz bako-
txeko irakatsi barri bat emon daruadazunez, egon zakidaz, arren, nigaz apur baten, zugaz berbetan jardutiak atsegin andija eragitten daust-eta.

Eta ain guraso zurrekanik Bertoldin adiñako seme txaldan batek urtettiaz eragon eutsen: eta Markolbek, barriren-barri, irakatsi bikaña emon eutsan bakandereari, Jaungoikuak Beriak gattuzala adierazoteko, ez agintza beterik ez altasun osorik eztauskula emoten ederto atzaldubaz.



BERTOLDIN AIDIAN

Markolbek bakanderagaz urijan autubetan eragoiolarik, Bertoldin bakarrik geldittu zan etxian, eta oruera urtenik, etxaguntza ganetik egaz ebillen kurrillo talde andi bat ikusi eban. Bat-batian, egaztijak atrapateko burupidia egin eban. Ba-ekijan Bertoldinek, nunbait, kurrilluak txarrijen askara ura edaten jatzitten zirana, ta txorijoen jaube egitteko, aska artean edariren bat ezarritta egaztijai ordittu erazotia baño bide arrezagorik etxakan otu.

Bakaldunak emoniko mama-gozozko upeltxu bat eukan edarittegijan, eta txistuba baño ariñago araxe juanda, artu upela lepo-lepuan, ekarri aska ganera, kendu tapotza ta beingo-beinguan ardaux bete-bete egin eban askea. Au egindda, baztertxu baten eskutau zan kurrilluak zer egin ete-eukien adi egoteko. Egazti gaxuak ardao gozuaren sundea asmau ebeneko aska ondora jatzirik, asi ziran mokoka-mokoka askakuari, sist, atzekatxu lenengotan; sast, urrengotan ez ain kezcatsu; eta gero, edari ain gozua indar atsegin ixan yaken-da, abespeluban, sisti-sasta ta dzangadzanga; eta edan alak edan ostian, edozein gixon moskortiren antzera, ordittu-ordittu egin ziran. Eta urdalletik gorantz etorkijuen lurrunaz buruba galdu ta anken ganian ezin egonik, asi ziran zabu-zabuka, ta bata emen jausi, bestia an erori ta urrengua arago amilddu, aldi gitxigarrenian ba-zirudijan il egiñik lur jo ebela guztijak. Bertoldinen poza a ikustian! Ostuta eguan lekutik ariñeketan urtenda, eldu eutsen txorijai, ta al ixan zittuzan kurrillorik geien garri inguruan banan-banan ondozkatu ta, aldian ezarteko, garrikuaz kokotetik loturik, arruaren-arroz zantzoka ta ujujuka asi zan eiza ixugarri a norbatteri erakutsi gurarik. Ain zuzen be, Bertoldinen ama une atan etorren urittik, eta au ikustian, ba-joian gure mutilla pozarren-pozez ler egin biarrian, amari berebixiko arrerea egitten. A zan mutillaren traiea, txori gangulak garritik bera dindilizka dandarrez eroiazalarik! Baña mutilla ibilli joiala, kurrilluak, antza zurrutzaturiko edarija ordurako urdallian egosi egin ekijoelako-edo, euren senera etorri ziran, eta samea estu ta arnasarik artu eziñik euren burubak ikusirik, laki-jo areanik urteteko alegiñakaz, asi ziran eguak astindduten, eta eguak astinddubaz, naiz-ta mutillak be alegiñik asko egin iges ezegijozan, guztijen artian mutilla bera tutar-tutarrian gora jasota, egaz egin eben moltso baten, eta ene Bertoldin gaxua be eurakaz aidian eruan eben.

Esan dogunez, Markolbe orduxian etorren urittik, eta semia txorijakaz egaz yuakala ikustian, etsekabez beterik eta bildurraren larriz asi zan onetara aldarrika:

—Oi, ene errukarrija! Zer da nik dakustana? Ene Bertoldin enetxuba; zer jazo zak txorijokaz? Nora ua, ene zorigogorreko ori?

—Kurrilluakaz nua apalduten eta egon lasa, ama, laster naz etorri-ta.

—Eu etorri diñok, eta eruan arue? Bertoldin, ene Bertoldin enia!

Markolbek onetara erostaka eragoion bitartian, ba-eroien kurrilluak gure Bertoldin egazka, baña lenengotan urruntxu aldendu ixan arren, gerogarrenian eurak edan eben etxealderantz etorri ziran atzera, eta, uste-kabez aurki, urmael ganetik ziar igaroeran, euren ekiñalakaz eta indarraldijakaz, kokotetik lotuta eukezan garrikua eten egin eben, eta ene zorigogorreko Bertoldin txorijakanik azkatuta, beñolako Ikaro errukarrijaren antzera, ankaz gora ta buruz bera, urmael erdi-erdira jausi zan goigottik erakusmeneko braustada bategaz. Aren jausikereak uretan atera eban zaratots ixugarrijaz, barriz, urmaeleko arrañak, ikaratuta, zapart egin eben, eta zapartadeaz beraz uretatik urtenda liorrian jausi ta bertan geldittu ziran guztijak. Berari Bertoldineri etxakan, orratño, ezer txarrik jazo. Ba-zan ibilli zati baten uretan ija ittuan, ointxe azalian eta ointxe luzian, sartun-urtenka; baña tentel guztijak adu oneko ixaten ei dira-ta, azkenian, katu-ugar egindda ezetariko kalte barik urten al ixan eban urmaeletik. Eldu zan orduban Markolbe, eta semia urez ondatuta itxura negargarrijan ikusirik, asi yakan ittaunka zelan ixan zan ta zelan ixan etzan jazokunea, ta ba-iñotsan:

—Ene enetxu enia, esan egidak, baña; zer dala-ta eruan aue kurrilluak aidian?

—Ez al-dakixu bakaldunak emoniko mama-gozozko upeltxuba? Arexegaz egin dodaz moskortu.

—Oi nire errukarrija! Zer egin daustak, etoi orrek?

—Ba-diñotsut, ba! Txarrijen askan utsittu dot mama-gozozko upeltxu oso-osua, ta kurrilluak, edari sundea asma dabeneko, jatzi egin dira, ta edan egin dabe askatik danga-danga ordittuta ok egin arte. Jausi dira gero lurrera illekuak legez, eta orduban nik, ostenduta egon nazan lekutik urtenda, zapra! erpia ezarri dautset guztijai; eta garrijaren inguruban banan-banan imiñirik, garrikuaz lotu dodaz aldian guztijak kokotetik, eiztarriak egitten daben lez eizea etxera ekarteko. Baña etxera bidian eta ija-ija ate onduan nagola, etxataz, ba, egazti denganiñuak itzartu ta senera etorri? Alakorik! Asi yataz guztijak aldabatera pla-pla-pla-pla! egaz egin gurarik ta nik lotu erazo ezin, azkenian guztijen artian tutarrez neu gora



jasota, an narue aidian egaz eurakaz! Egaz egittieren politta, ama! Arexek garriko madarikatubak uts emon ezpa'l eust emon, naiago ixango neban iretargijarenera eruan ixango ba'nindduben, barriz-i...!

—Tira, ua etxera, nerue aurretik!

—Ez, ama; eztot oindiño etxera juan gura, soñekuok eguzkittan legortu biar dodaz-eta. Zu zeu zuaz eta ekarri egidazu otzara bat. Berebixiko opari bat egin gura dausat bakaldunari, ta ni jausijeran urmaeletik bazterrera zapart egin daben arrain guztijak batuta, otzara barruban eruango dautsadaz bakaldunari. Arrañoak ondo artubak ixango dira, bai bein! Eta zelan atrapa dodazan entzun dagistanian, ostera, ak egingo daustaz niri txerak eta labankerijak! Barretan egingo dau, barriz, nik asmauriko arraintzukera barrija jakin dagijanian!

—Bai benetan! Ak egingo yauk barrezkua, ire lepotik, tenteltzar ori! Ez ete-dok euk ikusten maskelutzar andi bat azana, ta ez ganorarik, ez zentzun izpi-izpirik be eztaukana ik eure buru andi orretan?

—Nire beste zentzun ba'zeunkoe, bai zuk eta bai munduko biztanle guztijen artian be, oi diran baño askozaz obeto jazoko litzatekez jazo-teko zer guztijak.

—Ezegidak niri burutik eragin geiago eure ergelkerijokaz eta juan akit etxera neure aurretik; barriren-barri diñuat.

—Eta nik, eztodala juan gura diñotsut, bakaldunarentzat arrañoak batu gura dodazalako; eta juan zakidaz etxera zeu eta ekarri egidazu ona otzara bat, osterantzian sakelian sartuko dodaz arrain guztijak eta onexetara eruango dautsadaz bakaldunari; entzun al-daustazu?

—Onek diantre onek egin egingo daust niri beronek diñostan letxe. Olako zoruentzat eztago ez eratarik ez iruntzietarik, eta andijagoren bat egin eztagidan, nuakijon etxera otzarearen billa ta ekarri dagijodazan bidebatez soñekuak aldatuteko. —Eta onetara bere burubari egiñez, etxerantz juan zan Markolbe.

Amak alde egin eutsaneko, Bertoldinek, soñeko guztijak erantzi, billois-billoxik jarri ta soñekuak eguzkittan imiñi zittuzan legortuten. Eguberdi-eguberdi ja zan eta garagarrilla ganera; eguzkijak jo-jo egitten eban, ain eguan galda. Urmael onduan ba-zan eulizkua, barriz, estatu bakotxian ixara bat baltzittuteko beste, ta Bertoldin billoistu zaneokoxe, asi yakazan eulijok kiña ortik eta kiña emetik, ointxe lepuan, gero sorbaldan, urrenguan besuan eta geruagogarrenian edo kokotian, edo bernan, edo albuhan, edo istarrina; gizagaxuari ezeutsen baketan izten eta esan eikian jan egin gura ebela. Burutik eragin eutsen azkenian mutillari, ta amorrualdi batek jota, artu zittuzan sarats adaki batzuk eta itxuski antzera sorta

bat egindda, asi zan eulijai aupadaka ia burrukan egin gura ebenentz; eta alde batetik astindduten zittuzaneko, beste aldera egitten eban egaz eulijak, eta jo sartadea emen eta jo sartadea an, eulijak jo biarrian, bere buruba baño ezeban jotzen, eta azkenian, ene Bertoldin gaxua, arenbeste eulik geiago egin biar eutsela ikusirik, asi zan aldarrika amari laguntza eske ta eulijai agiraka, ta ba-iñuan:

Etxamon, etxamon; ointxe dator nire ama ta ak amongo dautsubez! Ama; zatoz arin, ama, eulijak jan egin gura nabe-ta!

Garraxijok entzueran, urten eban Markolbek etxetik, semiari ezpiar andiren bat jazo ixan ete-ekijon estu ta larri, ta ara non ikusten dauan Bertoldin eskubete mimenegaz bere burubari eiuak emoten. Oratu esku-betetik eta ariñik-arin eruan eban etxera; jantzi eutsan soñian alkondara legor bat, eta gura-nai-ez eratzo egin eban oian. Urmaelera jausikereak eta eguzki galdatan narru-gorritan egon eta bere burubari ezarri eutsan astiñaldijak, ezeutsen bape onik egin mutillari, ta Markolbek semia miñez ikusirik, astirik galdu бага urirantz abijau zan, osagilleren bateganik aolkuba artu ta larri-aldi atan semia osatuteko zer egin biar eban jakitkeko asmoz.

Urira eldurik bakandereagana juatia otu yakon, eta aren gelara sarturik, itzalik andijenaz egin eutsan agur. Bai bakandereak be ezin adeitsubago erantzun agurrari, ta ittaunka asijez, ba-diñotso:

Zer zorijonek zakaz urira suzko bidiotatik eta tertzijo onetan, eguzki gori-gorritan?

Zorijonak barik, zorigaiztuak nakar, arian be, ba.

Ene! Zer diñostazu? Ezpiarren bat jazo yatzu, ala? Bertoldin il-edo ete-yatzu ba, naigabiaz lur jota zakustaz eta?

Orijondo niretzat, ene bakandera laztana, Bertoldin il ixan ba'litzat.

Zergattik? Orrenbeste lor emoten ete-daustu seme orrek, etsi erazoteko?

Orduban Markolbek, Bertoldineri kurrilluakaz jazorikuak eta abar edestu eutsazan, eta bakandereak, barre gozatsu batzuk egin ostian, ba-diñotso:

Bene-benetan, ene Markolbe Anderea; ba-daukozu zeri deskella egon, eta tamal dodaz neuk be zure atsekabiak. Baña, esan; non itzi dozu bera mutilla zeuk etxetik urtettian?

Oian itzi dot ondo-ezik, abail-abail egindda, eta nik ulertzen dodanez beruenak artuta, gixagaxuak, ba, eulijakanik jaregitteko ustez, bere buruba astin-astin egin dau burutik biatzetara.



Osagillia bialdu biar ixango yako, orrezkero, ta ak aginddu dagijola osatuteko zer artu. Zuk diñozunez orren minbera baldin ba'dago, axe-bidiak imiñi edo odol-atarea egin edo beste osakaen bat ezarri biar ixango yako, gatzari yagokanez.

Ia; nire otseñai aginddu, ta beiuaz aida baten jauregiko osagilliaren billa, eta mandua artuta duala arin Markolberen etxera Bertoldinen osasunerako biar dattiana egin erazoteko. Zu, ene Markolbe Anderea, zuaz ointxerik etxera, osagilliaren aurretik, eta laster ixango dozu a zuben etxian. Ardura barik egon eta ez larritu; mutillak zer biar eta axe aginduko dautso osagilliak, eta gexu baten dozu osatu semia. Ganera, jazokunok tamal artzeko baño barre eragitteko dozuz egokijago, ta bakaldunak jakin dagixanian atsegin andija egingo dautse.

Bai; ondo be ba-dakit zoro-ergelak iñoren atsegingarri ta jolasgarri ixaten dirana, etxekuentzat ondo negargarri ixaten dira, baño. Kanpo eder, etxian gerra, esaten eben nire senarra zanak. Bai ondo be! Tira; nuan etxera zure baimenaz, arazo au atonduten dogunentz; baño zalantzan nago eta eztot uste nire semiak beragana osagilliari urreratzen orren errez itziko dautsonik, ain da txaldana bera, biarba osagillia gaiztakerijen bat egitten yuakola uste ixango dau-ta. Dana-dala, eztedilla egon etorri barik, eta ikusijaz beraz arin dau arek nire semiak zer daukon igarri; ta egin biar yakona berak ezin egin ixango ba'leu, aginddu dagistala neuri zer egin, eta neuk ikusiko dot gero neurekittian eta emetik-orraiko trikimallakaz aginduriko guztija zelan ziatz bete. Beraz, agur, ene Andere alsuba ta on dakixula.

OSAGILLIA TA BERTOLDIN

Urten eban Markolbek urittik, eldu zan batta etxera, ta semia eratzoriko gelan sartueran lotan aurkittu eban ene Bertoldin. Zabaldu zittuzan leiuak eta oera urreraturik, bein eta barriro egin eutsan dei; baño, ene Bertoldin lo-zorruan eguan, arrija bera baño gogorrigo, ta ezeutsan erantzuten, begirik zabaldu be ezin eikian-da. Artiata eldu zan osagillia ta a be oe ondora juanik, buru aldetik jaso eutsazan estalgijak, gexua edo gexotzakua zetan eguan ikusteko, eta orrattiño gatzak naiko artuta eguala aurkittu eban. Antza, uretara jausikereak eta bere burubari ezarritako zigorraldijak ezeutsen onik egin; eta osagilliak gexua obeto ikusi gurarik, ba-diñotso Markolberi:

Ara, ba, andrea; gorputz osoa arakatu gura neuskijo ziatz-ziatz, eta egixu alegin iratzartzeko, bestela ezin jakin ixango neuke ondo zer osakai aginddu.

Bertoldin, ene Bertoldin; eztok entzuten, ala? Itxartu adi! egin eutsan oi u amak.

Ezin natte itxartu, erantzun eutsan Bertoldinek.

Zergatik baño?

Enozu lo ikusten ala?

Tira, tira; naikua dok barriketarik. Itxartu adi, eure onerako dok-eta; osterantzian oñetatik ten eta aterako aut oetik.

Oba zeunke goru makillea artu ta gorubetan ekin, iñori alamenik emoten etorri barik. Au da barri-barrija! Lo-zorro-zorruan ba'nago, zelan gura dozu nik neure buruba itxartu al ixatia?

Kar, kar, kar! egin eban barre osagilliak. Barrerik egin barik berton! Berbetan diñardutso ta lotan ei dago! Kaikukeri andijagorik entzungo dogu oraindik!

Nor da zure onduan dagon bixardo ori? egin eban garraxi Bertoldinek. Zuaz ortik orrantz zeure auntz-bixarrakaz, zeure zeregiñak egitten; eta esker egijozu Jaungoikuari lotan nagolako, lotan ezipa'nengo, ba, jagi beingo-beinguan eta makilla bategaz burutik bera erdibi egingo zendukedaz-da! Orijondo zuretzat, ni itxarrik egon ez ixatiaz!

Egin-eginiñan be, orrexen billa baño enaiabilk, amutil, jardetsi eutsan osagilliak. Tira, tira, egik lo euk gura duan arte, ta, Jaungoikuarren, ez adi itxartu, neuk be bixi egin gura yuat-eta. Ene andrea, esan eutsan gero Markolberi, ikusi dodaz emen ikusteko guztijak eta urittik bialduko dau-



tsudaz bospasei pildu mutil orreri buruba arinddu dakijoentzat. Akats-murtu bat ezarriko dautsazu gero berazkarritzat.

Zer? Zer diñostazu ezarri biar dautsadala?

Uzki-kandelea, andrea; eta iru egunian goxetan muxika-muxika jateko kañabera-baltza emonaz, laster dozu mutil ori taketa bera baño senduago jarri. Zalantzarik be ez ixan;

eztau geiago txarrik ixango, ta egon lasa. Agur.

Juan zan osagillia, eta bidian joiala, Bertoldinen txaldankerijaz gomutatizan berakotan urteten eutsan barriak. A zan mutillaren tentela: berbetan iñardu ta ala-ta-be lotan eguala ekitten eutsan esaten! Bakandereagana eldueran, kirtenkeri barri au edestu eutsan, ta ene bakandereak, barriaren-barrez, ija txixak egin zittuzan eta beste ainbeste jazo yakon bakaldunari be. Asazkaldi artu ebenian, bijok, batac baña bestiak leiatsubago aginddu eben bialdu egijoezala Bertoldineri osagilliak agindduriko osakaiak, eta osakaiok Markolbek artu zittuzanian, ba-dua Bertoldinen oerantz eta ba-diñotso:

Lo al-ago, astokillo ori?

Lo nago, lo nago, iñotsan Bertoldinek.

Tira, itxartu ta jezarri adi. Kañabera-baltz apur bat jan biar dok orain, eta gero miritza tindil bategaz egingo dauat lepua igurtzi, osatu attekian.

Nik kañaberea jan? Gose dattianak jan begike; ni neuk ez.

Kañaberea-baltza dok, txotxo; gozua bera baño gozuagua. Ganera, apurka-apurka jateko diñuat. Edo euk nai ba'dok, muxka-muxkaka be bardin jan daik, edozetara be sabeletikua egitten lagundu egingo daua-ta.

Ezetx diñot! Nik kañaberea jan? Zugaz emen egon dan astotzar arek aginddu ixan al-deutsu ori, ezta? Zergattik eztautsu esan gaztain-opil batzuk niretzat egitteko?

Egingo dauadaz gaztain-opilok, baña artu egixak lenengo osakaiok. Ara; kañabera-baltza gura ezpa'dok, artu egixak oneik lau pilddubok eta gero berazkarri au ezarri, iñoiz entzun dok zelan. Pilddubak gottik arinduko aue ta kandeleak, barriz, betik.

Ara, ama; zeuk gura dozun guztija egingo dot; baña zeuk be gero, gaztain-opillak egingo daustazuz niri, asko be asko.

Egingo dauadaz, seme. Ona emen pilddubak eta orra or kandelea. Iruntsi lenengo osapiltxubok, eta gero bestia ezarri, ba-dakixu non, entzun?

Bai ama; ekatzuz guztijak eskura.

Bertoldinek osakaiak ondo begiratu ostian, klausk, sartu eban kan-delea eztarrijan eta gero, politto politto, osapillak be-aldetik ezarten asi zan, bein banatan.

Ene ba'da ta ni! asi yakan Markolbe garraxika au ikustian. Zer dagik, asto orrek? Ago geldi, mutil, okerretara sartuten diñarduk-eta! Betik ezartekua gottik artuko eunstan, ba? Oi, ene errukarrija!

Baña, bai, zera; Markolbek garraxi ta diadarrik asko egin arren, arek tentel andijak iruntsi egin eban kandelea, eta osapillak edo pilddubak barriz, be-aldetik ezarri. Arin damutu yakon, orrattiño. Akatsa edo danadalako kandelea, oi dan lez, ezti ta abarrez melaza-melaza egindda eguan, eta ore au zintzurrera eldueran kokatu egin yakon eta ezin eban egin ez gorantz ez berantz. Areik ziran mutillaren esturak! Itto biarrez begijak be bijortu egitten zittuzan, txerrenak artuta bai'leguan, eta amak semia itxura aretan itto-agiñian ikustian, aida baten bialdu eban lagun bat urira osagilliaren eske, ta bakanderearen aginduz lengua etorririk, eztakit-nik-zer bat emon eutsan edaten mutillari eta beingo-beinguan jaurti erazo eutsan eztarritik kokaturiko kandelea, gottika eragiñez.

Baña, zer jazo? Mutillaren okadearen inddarraz tximistea legezturten eban kandeleak eztarritik, eta ene osagille gaxua begi-begijan aparaurik, otxolotuta itzi eban, eta onez ganera mutillari barrutik etorri yakazan beste zerak be arpegi-arpegijan jo eben eta ore-ore egindda bixarretan gelditu yakazan. Ixan eban lorrik asko ebe osagille gixagaxuak eurok kendu eziñik! Bein eta barriro ekin biar ixan eutsan arpegi-bixarrak garbittuten, eta guenian, amurru bizittan bigurtu zan etxera, aien-urtika, zoruakattik eta basa-pizti zoro arengana bialdu ebanaren ala iñom diran txakurkerijak esaten.

Da? esan eutsan Markolbek mutillari. Zelan ago orain?

Ondo, ama; baña eskatu dautsudazan gaztain-opillak egin dagistazunian askozaz obeto egongo naz, aurki.

bai, beintzat; irabazi be egin dozak-eta eure jasagaz, maskelutzar orrek. Osagille gixagaxua itsututa itzi dok ik.

Ez etortia eukan. Nik eztautsat dettu beñipein.

Ba-yakijat ik dettu eztautsaana. Zelan egingo euan, ba, berba-egitteko-tresna ori tapotzaz itzitta euki dok-eta?

Baña tapotza zintzurrian lotuta euki dodan bittartian, besterik ezian, eztot gosez iltteko bildurrik ixan, eta orain bai, barriz. Beraz, ni bixirik euki gura ba'nozu, egidazuz ointxe-ointxe ogetabost gaztain-opil gitxie-nez, makalaren-makalez zutunik be ozta-ozta nago-ta.



Ointxe berton egingo dauadaz, ba, aseko al-az. Zorigogorreko elorrijuak yuadaz eugaz, beintzat!

Markolbek, bakerik ixatekotan, egin egin-biar ixan eutsazan gaztainopillak mutillari, eta bai Bertoldinek jan batxu bat be itzi barik. Eta sabela ondo beteta, zumar baten azpijan etzan zan eta luak artu eban. Artiatan, bakaldunak mutillaren billa bialdu eban zalpurdí bat, eta bere aurrera eruan eutsenian, ba-diñotso:

Zelan ago, aspaldiko Bertoldin ori?

Zutunik emen orain.

Ba-yakusat; baña, zelan aurkitzen ete-azan esan gura yuat: ezer nabaitzen duanentz.

bai; kanpak joten diñardubela nabaitzen dot.

Miñik ete-duan, diñuat.

Miñik ixan ez, osterá? Zelan egingo neuke berba, bestela, min barik?

Gogaro ona dakak orrattiño. Tira; eruan egidazube mutil au bakan-dereagana.

Ez; ekarri egidazube bakanderea neugana.

Tira, tira, mutil; juan adi orreikaz eta ez adi ezeren bildur ixan.

Eruan eben bakaldunak gura ixan eban lez, eta abakandereak, Bertoldin ikusi ebaneko, ba-diñotso:

A emen gure aspaldiko Bertoldin jauna! Zetan yñarduguk, ene Bertoldin lastana? Gexorik ibilli azala entzun yuat. Ez al-euan txarragorik ixango ezta?

Gexo nagolarik, enaz ni ibilli ixan, ibilli al ixateko zutunik egon biar ixaten dalako, ta arian, ni oian eratzota euki nabe.

Eure bixi-bixiko onduen erantzuna. txotxo! Ots, ene otseñak; eruan egidazube mutil au askarija artzen. Non zattut zu, ene Pilander zintzo ori?

Emen naiagotzu, ene bakandera txit argi ori.

Eruan zeugaz mutil morrosko au ta emon askarija. Tira; juan arin.

Aur, ba; eruan eban Pilanderrek ene mutilla janarittegira, ta ogija ta solomo zerra batzuk emonez eta ardao onenetik edan eragiñez, edertosko egin eban askaldu. Juan zan atzera bakandereagana ta ba-ditauntso arek:

Ondo askaldu al-dok?

Bai andrea; bai.

Zer emon daue onik?

Lomosua ogijagaz.

Zer?

Solomua.

Eztauat ulerretan.

Mosolua.

Areago.

Mosolua emon daustela diñotsut. Argi berba agitten ete-dodan nago, ta barriro diñotsut mosolua jan dodala. Ulertu al-daustazu oraingotan?

Baña, zer ixen edo mixen dozak, osterá, lomosomoso-lomosomoso orreik? Etxakijat zer esan gura duan eta euk dakijanik be etxuat uste.

Ene bakandera argi ori, solomua jan dauala esan gura dau txatxal onek, atzaldú eban Pilanderrek. Zertzuk esan dittuz beronek, gero, ixen ori artez oguzi eziñik?

Somolo. lomosomoso. Berau da au mozolorik asko, ta ez txikija be, gero!

Irakurliak asmau begi orain, bakandereak, ain barrezalia ixanik, barrerik egin ete-eukianentz tentelkerijokaz. Etorri zan bakalduna, ta Bertoldinegaz erabilen autuben barri entzunda, ekin eutsan ak be barriari ta jarraigokuak, bakaldun-bakandereak ain gogotsu barreka ikustian, eurak be alakotu egin yakezan. Oba egin ez olan, areik lausengakarijak! Batta, ugazaba negarrez ikusi ixan ba'leue, eurak be negarrez asi, naiz-ta gogo barik, sabeltsuri alakuak, ugazabari eder egittiarren! Barriok egin ostian, zalpurdiz bialdu eban etxera Bertoldin bakaldunak, jauregira ekarri eban era beratan. Etxera eldueran, ba-diñotso Markolbek:

Zer gauzatzu ikusi dozak uriñan, enetxuba? Zer ixan yak atsegiñen?

Bakaldunaren azkaratzeko tupiña.

Tupiña zergattik, baña?

Arek dauko silbot bat! Gitxienez ba-dira an eden milla katillukada salda.

I beti janariñen amesaz! Bixi biarraz ez az eu gogoratzen, orrattiño!

Egin-egiñian be, ba, jango ezpa'neu, il egingo nintzateke, ama.

Tira; noiz-edo-noiz esan dok egi bat. Baña esan; zer ikasi dok ederrik jauregijan?

Zurubijan gora ta bera patxaraz ibiltten ikasi dot.

Andiki-buru egitteko eztok ezer biar, beraz; zentzun andikua azala agertzen dok orregaz.

Eta besterik zer?

Besterik? Entzun, entzun, ama; au bai dala barri-barrija! Bakanderearen gelan egon nazan bittartian, adi-adi egon naz, ta bakande-



reak anka bi baño eztittuzala uartu naiako, ta gure beiak, barriz, lau anka dittuz. Zer diñostazu onetzaz?

Zer gura dok nik esatia? Ara zer diñuadan, ba: oba naieunkiala i egin inddudanian, ire orde opil andi-andi bat egin ixatia.

Ai ori egija ixan ba'litz, niri be zati bat emoteko!

Eta onetara ama-semiak autubetan eragoiolarik, gaba eldu yaken, eta oi dan lez, oeratu egin ziran. Bijaramonian, goxian-goiz jagitta, esan eutsan Markolbek semiari urira juan biar ebal berak gatza ta etxerako izkilimeri batzuk erosten, eta urittik etorri bittartian etxiaren ardurea euki egijala. Batez be, esan eutsan Bertoldineri, txittak ondo jagon, miruak arrapakau etxagikiazan.

Markolbe etxetik aldendu zanezkoxe, artu zittuzan Bertoldinek txitta guztijak, eta erreskada luze baten bata bestiaz anketatik lotuta eta guztijen buruban txitta zuri bat imiñirik, atadijan ostendu zan, andik kiku egitteko. Ain zuzen be, an dator mirua egazka etxiari inguruka, egunaro oi eban begiraldija egitten, eta ara non gelditzen dan orekan txitten gan-ganian. Asten da gero astiro-astiro txittokana jatzitten, eta guztijoen arterik txitta zurija ikuspegi-begijan uarturik, ba-yuako ganera yauskada-eraso baten eta mokokada bategaz an darua aidian ene txitta zurija, eta txitta zurijaz batera an daruaz batta ari lotuta erreskadan beste txitta guztijak.

Orrattiño, txitta-lerro luzia eruatia aztun yakon, eta Bertoldinek, mirua alegiñetan ikustian barre algaraka asi yakon, eta ba-iñotsan diadarez:

Ten, ten, zurijari, beste guztijak be euriak ixango dozak-eta! Eta ixan be, naiz-ta nekez eta oztaz, aldikada baten eruan zittuzan miruak txitta guztijak. Gerogarrenian etorri zan Markolbe urittik etxerantz, eta Bertoldinek ama ikusieran bidera urten eutsan barre santzoka:

Zeri dozak barriok, seme? Ezer barri jazo yak, ala?

Gure txittak ba-al-dakixuz?

Jakin ez, ostera?

Bestelako ixeketa eztautsat nik egin miruari!

Zeruba lagun ixan dakidala! Zer ixeka edo mixeka-ondo egin ete-dautsak ik?

Berebixikua! Txitta guztijak erreskada luze-luze baten imiñi dodaz bata bestiar lotuta, ta mirua etorri danian eldu dautso guztijen buruban egon danari ta aldikada baten eruan dittuz guzti-guztijak aidian. Miruak ikusi dittuzan elorrijuak guztijak aldabatera eruan eziñik! Ten, ten zurijari, egitten ixan dautsat nik garraxi, ten zurijari, beste guztijak be euriak ixango dozak eta. Bai, ba; guztijen buruban arako txitta zurija neukan

imindda-ta. Barrerik egin barik bertan! Zuk be, ama, an egon ba'ziña, txixak egingo zenduzan barreka, a txitta-lerro luzia arek egaztitzarrak ozta-ozta eruaten ikustian! Eta orain, zer diñostazu? Eztautsat nik ederra sartu areri txori trauksijari, ala?

Eu az i txori trauksija, astotzar, memelo ori! Txittak eruaten itziko euntsan miruari, ba? Ara; etxakijat zek naiaukan geldirik kokotetik eldu ta berperton eu irato barik! O, Alboin bakalduna! Ondo agiri dozu zuk, nire seme txaldan onen tentelkerijagaz etsegin bizija artzian, zu zeu be gottik eta berako ergeltzar andi bat baño etzareana! Argiro ikusten da, bai emen, onbidiak eta azikera onak ezabela ezer balijo, adu oneko ixatiak baño! Bekus, arren; bekus emen, ikusi nai dauanak, bakaldun zoro batek, zorua dala esan biarko, zelan artzen dittuzan ontzako astotzar onen astakeri andijak! Andrak eniak; bakotxa bere zoruak bixi esan oi dabe, ta egija da: zetan edo atan guztijok dogu geure zorotasuntxuba. Baña emen ikusten doguna larregizkua da; ta bakaldunak ergelkeri onen barri jakin dagijanian, mutil oneri zapotzeko bat jo ta agiraka egin edo makillatu dagijela aginddu biarrian, eskijer nago pozez lertzen jarriko dana ta, ara bere, lenguez ganera, emoi en bat edo oparijen bat egingo dautsana barriren-barri. Zuaz, zuaz, jakinzale ori, liburuben ganian ikasi gurarik begijak erre ta garunak urtuten, esker onik bost! artuko dozuz-eta! Zuaz; zuaz, bai, ta ikusiko dozu bakaldunaren jauregijan arrera obia egitten yakola basa-pizti zoro bateri, eun gixon ikastun eta jakittuner baño! Ludiko gauzak, orrattiño, olan dira, ixan be. Baña, esan egidak, asto orrek; non yagok ollo lokea?

Ollategijan sartu dot, miruari txittak eruaten galerazo ezegijon. Zer, ba; kokolua nazala ni uste dozu, ala?

I kokolotzat euki? Otu be egittia lukija bera baño azerigotzat audan orrer! Baña, bakaldunaren belarrijetara olakorik eldu ba'dattek, zer uste dok ik ak esango yauala?

Zer gura dozu ak esatia, ba, ama: eztau entzungo-ta?

uste al-dok eztozaala, biarba ingurubeton, entzuten yakijen belarriren batzuk eongo?

Eztot nik iñor ikusten, ba, baratzañaren astua ixan ezik. Eta, ixan be! Belarrijak geuganantz artz-artz imindda daukoz, eta geuk diñoguna entzuten adi-adi dago. Baña, etxamon; neuk atonduko dot arazo au.



BARATZAÑAREN ASTUA

Geldi, geldi, mutil; zer gura dok egin? diadar egin eutsan Markolbek. Asto oneri belarriak ebagi biar dautsadaz, geuri entzuten diñardulako. Eta au esanik, ba-dua eta ara astuari belarriak ebagi.

Oi, ene errukarrija! Eztautsoz, ba, baratzañaren astuari belarriak ebagi? Zer esango yauk orain jaubiak? Oraingotan bai bialduko gaiazuala bakaldunak autseziperdi; eta ondo egingo yauk, ire erruz, galuts, etoi, ala-kuori!

Galutsa ta etoia, ni barik, ori asto ori da, guk esaten diñarduguna entzun gura ixan dau-ta! Baña, eztok, ez, asto orrek, geiago entzungo, belarri barik ago-ta!

Ara, etxuat nik esan? Emen dator etorri baratzaña. Entzun biar ixango dautsazak aobetekuak; eta izpidez esanda. Eta ganera, ordainddu egin biar ixango dautsak, bere astuari belarriak muttildu dautsazak-eta.

Nok ebagi dautsoz nire astuari belarriak? asi zan garraxika baratzaña. Neu ixan naz, esan eutsan Bertoldinek.

Zergattik?

Gure autuben adi egon dalako bere belarritzarrakaz.

Ez niri gangarkerijetan asi! Edo zuk niri astua ordainddu, edo nik bakaldunari zapuskeri onen salakuntzea egin! Zeuk aukeratu.

Entzun, ene baratzaña, esan eutsan Markolbek; Etzattez jua bakaldunagana salakuntzarik egitten; neuk ordaindduko dautsut kaltia. Zagoz zu lasa ta itzi egidazu niri arazo au konponduten.

Ez, ez, iñuan baratzañak; ziatz-ziatz jakin biar dittuz bakaldunak emeko gauza guztijak. Oindiño oraintsu dala, ba-dakixu zuk zer lotsabagekeri egin eutsan onek nire emaztiari; eskubak kondo-kondotik ebagittia irabazi eban orduan, eta eneuke gura egunen baten edozein burutaldik artuta, ordukua ta oraingua baño txarragorik egin dagiskun. Bakaldunarenera!

Esan eta egin. Baratzaña bakaldunagana jua zan Bertoldinen aurka salakuntzea egitten, eta bakaldunak beragana juateko gaztigua bialdu eutsan mutillari. Bertoldin, barriz, astuaren belarriak kolkuan zittuzala aurkeztu zan bakaldun aurrian.

Ator ona, Bertoldin, egin eutsan bakaldunak, mutilla ikusi ebaneko. Emen naiagotzu, jua egurrigarriori.

Agurgarriori! Zatoz aurrera zu be, baratzañaren ori.

Emen naukozu, bakaldun txitto argi ori.

Zer liskar edo zer eztabaida darabiltzube bijok?

Onek, jauna, belarriak ebagi dautsoz nire astuari, ta nik zuzenkin-tzea eskatu gura dot.

Egija al-dok ori, Bertoldin?

Egija da; baño astua, jauna.

Eu az i astua! Tira, jarrattu, esan eutsan bakaldunak.

Astua, jauna, belarriak artez-artez dittuzala egon da guri zeletan, nik amari esaten ixan dautsadana entzuten, eta nik, urringotan olakorik egin eztagijan, eta iñoren arazueta ezala musturrik sartu biar irakastarren, jua eta ebagi egin dautsadaz belarri bijak. Eta gixon onek uste ixan eztagijan beronen astuaren belarriak jatiarren egindodala nik egiñen au, ona emen belarriak: konpontzalle bateri dettutia baño eztauko orain, eta nire amak abinddu dautsanez, berak ordaindduko dautso belarriak astuari atzera ezartiarren kendu legijoena.

Aur, ba, ene baratzaña, esan eban bakaldunak, zeuk ikusten dozu-nez, jaseko gixona yatzu Bertoldin. Zure astuari belarriak moztu ixan ba'dautsoz be, ezta beretzat zurerik ezer gura ta atzera bigurtzen dautsuz belarriak. Onenbestez auzija amattuta legoke, beraz; baño nire epaia auxa da: Bertoldinek egin dauan gaiztakerijaren galentzat ezterixodala zigor obarik zeure asto orren ganera igon dattiala eta zuk asto ganian etxera eruan dagixula baño. Pozik al-zagoz nire epai onegaz?

Baña zigor ori, jauna, esan eutsan baratzañak, mutil onen ganera jausi biarrian, neure astuaren lepura dator. Astua ordainddu dagistela niri eskatuten dot nik, eta igon bekijo gero ganera alan gura dagijanak.

Tira, ba; zenbat gura dozu emon dagixudan zeure zamari orren ordañez?

Zortzi dukatian erosi neban igaz, jauna, ta al dala eneuke ezer galdu gura.

Artez diñozu! eta aretariko jauregi-gixon bategana bigurturik. Ermini, zatoz ona, egin eutsan bakaldunak; emon egijozuz onako baratzañaren oneri zortzi bat dukat. Eta zuk, ene Bertoldin orrek, artu astua; zeuretzat emoten dautsut. Igon zakijoz ganera ta zuakidaze baratzaña ta bijok alkarregaz etxera, ta adizkide onak ixan.

Alegiñak egingo doguz, jauna, erantzun eutsan baratzañak. Tira, igon asto ganera, Bertoldin. Ara, neuk lagundu. Aupa! Baña, zer arrano egin dok? Beste aldera jausiko intzatan, ba?



Jausi biarko zure bultzadeaz, buruba beste enpaidubak baño aztunago dot-eta. Igon nagixu oster a be. Olantxe; bigun-bigun sakatuta. Apa, ijiji! Itzi, itzi neuri estekea! Arre, arre, astua; arre!

Eta onetara oi u egiñez, ba-joian Bertoldin asto ganian arro asko; baña astuak, ostiko-urtika asitta, beinguan lur jo erazo eutsan, eta tanke-tekuaz saiets bat apurtu yakon gure mutillari. Artiatan eldu zan Merkolbe, ta semia asto ganetik jausitta itxura gogorrian ikusirik, ba-dua artez-artez jauregira, Bertoldinen txaldankerijai beti barre egitten eutsen bakaldun-bakandereakana, eta oi eban gurkerea arei egin ostian, ba-dittauntso bakaldunak:

Zer barri on dakarguzu, Markolbe orrek?

Ona danik arian be ez barririk, jauna, erantzun eutsan Markolbek.

Zer, ba? Ezer txarrik jazo yatzu, ala?

Asto ganetik jausi yat Bertoldin, eta albo bata mallatu-mallatu eginda dauala daukat semia ai-ene batian. Igurtzi batzuk egingo ba'dautsodaz, miritz apur baten billa nator ona. Baña bide batez, erazko abagadunea deritxot-eta, aspaldijon barruban darabildan gurarija azaldu gura neusketube, ene jaun altsuboi: ezegidazube ausarkeritzat artu, baña, nire ustez, egiñen goralgarri bat egingo zendukie guri geure aitzartietako legorpera bixi ixaten juaten iztiaz. Bertolda nire senarra zanari, Jaunak bere onduan beuko, makiñatxu bat aldiz entzunda ninyagokon: Atxurketan ekandurikua ezpetteke aztamakillaketan asi ta kipuleaz ixan dana azi, ezpetteke gozo-opillakaz isi.

Ezin edertuago esan dozu, ene Markolbe Anderea, esan eutsan bakaldunak; baña, esan daruenez batta: Itxasua edan ixan dauanak, Poibaia be erre edan daike. Gu, egija esan, Bertoldinen txaldankerijaz beti ixan gara erruki orain artian; baña usterik onenaz eta atsegin bizijenaz geure onduan euki gura ixan dogu, jauregi onetako artu-emonetan eta ainbat lagun muetaz autubetan jardun biar ixatiaz adimena argittu egin ixango yakolakuan; eta aurrerantzian be, zeuk gura ba'ziñegi, atsegin andiz eukiko genduke mutil ori geure artian.

Alper-alperrik diñarduzube; baña, Ergel jaorikua ezta eguno osatuten.

MARKOLBEREN JUAKEREA

Tira, ba, geure Markolbe ona, -esan eutsan bakaldunak; poztu egin gura zattuguz oraingotan. Ots, ene otseñak; dettu apur baten Erminiri. Ona emen berau. Ermini; zuaz nire gelara, ta uleguri baltzezko estalgijaz dagon arako kutxatillea ekarri egidazu ona. Milla bi dukat urregorritan daukodaz an gordeta, ta emon egijozuz dirubok kutxatilleagaz eta guztijagaz onako Markolbe oneri. Zuaz gero nire oialdunenera, ta emon dagixuzala nire gain, lau soñeko agitteko lain oial, gai obienetarikua, ta ixara ta atorretarako miesetan, barriz, berreun besakada. Bittartian, mando-andea gertu eragijezu otseñai ama-semiok euren baserrira eruateko, ta bide batez bialdu egijozela urunetan amar zorrorartekuak, eta ardautan amar zaragi txiki; eta era berian, biderako ta zati baten ondo bixi ixateko lain biar ixan legijen beste edozer gauza. Aur, ba, ene Markolbe; zure gurarija beteta dago, eta zeuk obeto deritxakezunian bigurtu zattekez zeure baserrira, zeuk orren matte dozuzan mendi-basuetara.

Ekixu, orrattiño, bakandereak eta nik tamal andi-andija dogula zu galdu biar ixatiaz; baña, alan be, eta zeure onari buruz, zeuk nai dozuna baño eztogu gura: atsedenez eta pozik urte luzietan alazo zeu bixi ixatia.

Ene jaun altsubok, esan eutsen orduban Markolbek negar-agiñian, eztaukat berbarik ez-ta bijotz naikorik, neu gai enazararik zubekandik artu dodazan mesede ta onegin guztijen alderako biar dan lez esker egitteko; baña neure utsok Gustija-al-dauanak Berak beteko al-dittuz, eta eguno eten barik ekingo dausat areri otoitz egitten nire orde oparo saristau zagijezantzat. Jaungoikuari gura dakijola, ba, zuben bakalduntza au baketan eta zorijonez luzaruan irautia, arerijuen aurka zuben besuai indarra ta adorea emonez eta maltzurkeri ta saldukeri guztijetatik jaregiñez; eta emon dagixubezala, batta, bijori, zeuberi opa dakixubezan ondasun eta zorijontasun guztijak zeuben gurarijen neurritan. Ona emen ni orain zuben aurrian belauniko ta parkeskeka. Iñoiz, esatez edo egittez, okarren bat egin ixan ba'dautsubet, edo, edozelan dala, biar ixan dautsubedan itzalik edo lotsonik ixan ezpa'dautsubet, azketsi egidazube, ondo usterik eta obeto eziñian egiñiko utsak ixan dira-ta. Barriro parkeskatzen dautsubet, eta zuben baimenaz ba-nua orain neure tresnatxubak gertuten bidian asteko. Milla gorantzi zuben otseñik apalen onen alde.



Itzok entzueran, bakaldunak eta bakandereak ezin ixan eutsen negarrari eutsin, eta Markolberi agur egiñez, euren gelatan baztertu ziran eta egun askotan egon ziran naigabez okitturik.

Markolbe eta Bertoldin, beraz, diruz eta emokariz bete-beterik urten eben jauregittik, eta bakaldunak eginddu ebanez, mando-andetan eruan zittubezen euren basoko legorperagiño.

Baserrira eldueran, auzoko guztijak urten yakezan pozarren-pozez eta egun askotan ixan zittubezen iñon diran jai ta jolasak mendi bazter areitan. Poza ta alattasuna erakusteko, barriz, inguruko baso bi edo iruri su ezarri eutsen eta ixan eben bai zegaz asebate euren bixitza baretsu ta gentzatsu garattirako. Bertoldin, andiki-buru egiñez, ba-ebillen batera ta bestera bazterrak arrittu gurarik, eta ixan ziran an istak eta irristak eta jazokuna barregarririk asko; baña idazten ekijan iñor ezpait-eguan an, ezin doguz guk emen atzald. Orrattiño, urtiak igarota, baserrittar bat etorri zan ango mendijetatik, eta ak iñuanez, Bertoldin, ogetamar urtera eldu zaneke, zentzutu egin ei zan, eta atta ixan eban baxen zur ta jakittun bigurtu. Ba-litteke, baña nik nekez siñistu olakorik, ludi onetan ba-diralako gexo bi osatu eziñak: zorrak eta ergelkerija.

Eta onenbestegaz, agur.

AMAIA

